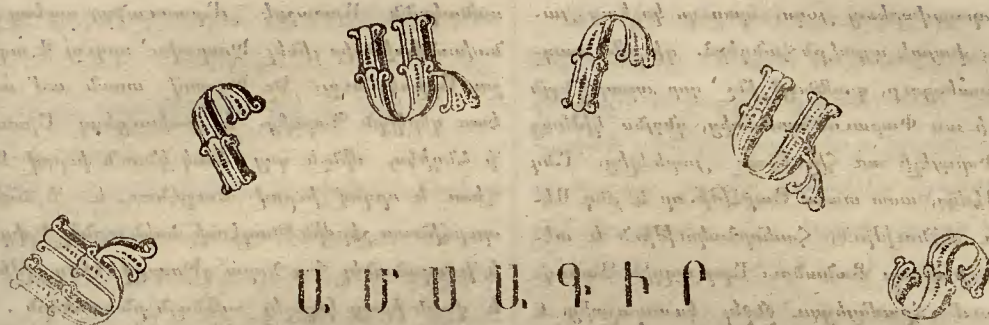

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Գ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ Բ.

1870

ՅՈՒՆԻՍ

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն

ՃԱՌ

«Ներքոյն» արտոնագրաւոր՝ խորհրդական իմաստիւս յարմարեալ և ՍԵՐՈՒՄ
մասնով արտոնագրին վարդապետ յերկու երանելու զարման զարման ի զարման
և արտոնագրին արտոնագրին

Օրհնեալ Տէր Աստուած Հարցն մերոց, և օրհ-
նեալ է անուն օտոր փառաց նորա ի Տաճարի
իւրում և ի վերայ Հաստատութեան Աթոռոյ
իւրոյ, Այն որ ի կանուխ գիտութեան իւրում
ծանուցեալ զհարսն մեր յառաջագոյն հրաւիրեաց
և ի բեղմնատոր լարի աւուրս կուեաց ի ձեռն
շնորհաց իւրոց՝ զորս արդարացոյց կենսաբեր ջրովն
ի վերոյ քան զերկինս, և որդեգրութեան պատ-
ուով մեծարեալ փառաւոր արարի Քանզի ոչ յա-
րեւելից և ոչ յարեւմտից և ոչ յանապատէ լե-
րանց եղև մեզ այցելութիւն, այլ Այն որ ստեղծ
զմեզ, երեւցաւ մեզ արեղակն ի բարձանց, և
ծագեաց լոյս՝ որոց նստէաք ի խաւարի և ի բօտ-
ուրս լահու, ուղղել զօտս մեր ի ճանապարհս
խաղաղութեան և փրկութեան, զատաւորն ամե-
նայ մեղեաց ամենայլ զատաստանաւն յայտ-
նեալ, քանզի ի սկզբանցն և յաւիտեանցն Արարիչ

ի լրման ժամանակաց մանուկ եղեալ մատաղ յա-
պառած, և ձգեաց զձեռն իւր ի յերկիր, տա-
պալեաց զլերինս ի հիմանէ՝ զհպարտութիւն բան-
սարկուին, որ ապառած գործեաց զբանաւոր եր-
կիրս պարարտ, և արկ զմատուռն արուեստի իւրոյ
յորջս օձից և ի բոյնս կարճաց և ի դարանս
սողնոց՝ աղուէսուց, և համբարեաց այնինքն ի
հոգիս մարդկան, ուր բունեալ էին ապականիչ զօ-
րութիւնքն հոգնատեսակք փնասուք բաժանեալ
զորս զամենեսեան փոխարկեալ, և բուրաստանս
տնկեաց յապառածս և ի բնակութիւնս գաղա-
նաց, ինքն իսկ բնակեցաւ Հարցն իւրով և Հո-
ղով սրբով, և զի անհնարինքն ի մարդկանէ
հնարաւորք են յԱստուծոյ, կիմեաց ի մորենոյ
խաղող, և եհան թուղ ի տաւաակէ այգոյն Սո-
ղոմայ և տնկոյն Գովորայ, և փոխեաց բարունակ
բարիս կոխեաց զյատակս անդնդոց աղբիւրացոյց և

զվէմն արտավարեաց յօղս, պտուղս կոշեաց յանարմատ փայտէ պղովքն հանդերձ. զի մի՞ տաղտուկն խօսեսցուք, զամենայն ինչ՝ զոր արար հնոյն Իսրայէլի առ Փարաւօն արեւմտից, զնոյնս կլմեաց նորոյս Իսրայէլի առ հիւսիսով յարեւելից, Անդ տանն Սէմայ, աստ տանս Յարէթի, որ և ընդ Սէմայ էառ օրհնութիւն, համարձակութիւն և տէրութիւն ՚ի վերայ Բանանու. Արդ ազգին Յակովբայ՝ որում հրամայեցաւ ջնջել կռապաշտից, և աստ որդւոցն Հայկայ՝ որ ոչ պաշտեաց ընդ եօթմանասուն և մի նահապետն երկրի զպատկերն Բէլայ. այլ խրախուսեալ յԱստուած, սատակեաց զնոյն ինքն զկենդանին՝ զառաջնորդն պատկերապաշտութեան. Անդ զգալի և տեսանելի՝ զի օգնեսցէ տկար հաւատոց նոցա, և աստ սակաւ ինչ զգալի՝ որ եղև հրաշքն առ Տրդատէս և յողովման իմանալի. զի միզանն հարման դաւաղանքն հայրաբար խրատուն սիրալի և սիրալի բաւական եղև որդոցն ճանաչել զՀայրն բարի. և և նոցա ՚ի ձեռն Մովսէսի, և Ահարօնի, և Յեսուայ. և մերս՝ ՚ի ձեռն Գրիգորի, Արիստակէսի և Վրդանէսի, զուարթալոյս նորայն հարադատաց. որք էին և սոքա յարմատոյն Արրահամու՝ որդիք պարարտութեան, որպէս և զրեալ է, թէ՛ "երկու գաւաղանք որդիք պարարտութեան հասաւտ պղւոյն Արրահամու, և ՚ի ծաղկանց և ՚ի պտղոց նոցա լցցին տիեզերք". Բանդի Հայրն հասարակաց առաջի Աստուծոյ մեծն Արրահամ ՚ի ծերութեան անդ մանկացաւ ՚ի զօրութենէ Աստուծոյ, և ծնանէր ՚ի Բետուրայ որդիս վեց, զԵմբան և զԵբաղ, զՄողան և զՄատիման, զԵսթակ և զՍովիլէ. և սպանեալ Եմբանայ զԵբաղ և զՄատիման, և զհօհի հարեալ Արրահամու՝ զուցէ և զԵսահակ սպանցէ զկնի մահու նորա, տայ նմա և եղբարցն ինչս՝ և արձակէ յարեւելս. յորոց շինեցաւ Բահլ քաղաք յանուն որդւոյ Եմբանայ. յորմէ և կոչեցաւ ազգն Պահլաւ. ուստի զօրացաւ մեծն Արշակ, որ Թաղաւորեցոյց ՚ի վերայ Հայոց զՎաղարշակ եղբայր իւր՝ տալով նմա ՚ի ծովէն Պոնտոսի մինչև ՚ի ծովն Վասպից գաւաղան մի հատեալ յօրհնութեան անդատանէն արմատացեալ ՚ի Հայկական տանս Թորգոմայ, և ՚ի բառնալ թագաւորին տիեզերասաստ ՚ի յազգէն Եմբանայ ՚ի Ս. Տահրացւոյն ՚ի Սա-

սանականն Արտաշէս յԱրտաւանայ առեալ, ՚ի նախանձախնդիր լինել Խոսրովու՝ որդւոյ Վաղարշու Արշակունւոյ. և Խոսրով տասն ամ աւարէառ զերկիրն Պարսից. և փախուցեալ Արտաշէս ՚ի Հնդկիս, մինչև զայ Անակ կնաւն իւրով Ողոհեա և որդով իւրով Սուրէնաւ. և ՚ի ճանապարհին առ շիրմին Թարէոսի անեն տքնել Գրիգորի. և ՚ի սպանանել հօր նորա զԽոսրով նենգութիւնսն և վասն իրաց կորնչել ամենայն բնտանեօքն . . * և եղև ծնանիլ Գրիգորի ՚ի շփոթմանն, որոյ մանկեալ լեալ Սօփի Վեսարացի քջոյն Եւթաղեայ՝ կինն Բունդարայ, որ եկեալ է զկնի Անակայ և գնացեալ մինչև ցՎեսարիայ. և ՚ի սոյն ժամանակի դարձաւ կնաւ պսրէն, զի ՚ի Պարս երթիցէ իւրականն դաւառ. որոյ զհետ եկեալ Եւթաղի՝ հասանէ նմա ՚ի Վաղարշապատ քաղաքի. Ի ժամու ծննդեան Գրիգորի և հաջողեալ դիպսայն իւր Բունդար Պարսիկ և առեալ զմանուկն Գրիգոր դառնայ ի Վեսարիայ, և Բրիստոսի բնծայնն զնա աւազանաւ, և հասեալ ՚ի չափ վարժի Յոյն և Ատրի զպրովմեամբ՝ և փեսայանայ ՚ի Վեսարիայ ումեմ հաւատացելոյ ՚ի դուստր նորա Մարիամ կոչեցեալ. յորմէ ստանայ զերկուս զաւակս, զԱրիստակէս և զՎրդանէս. Եւ ապա յԱստուծոյ տուեալ զկեանս իւրեանց, մեկնեցան ՚ի միմեանց, Մարիամ գնացեալ ՚ի կանանց Վանս, և Գրիգոր տեղեկացեալ վասն անձին, թէ ով և յորոց, զնայ առ Տրդատ. զի ՚ի ջնջելն Արտաշէս զյիշատակս Խոսրովու, Արտաւազդ ոմն Մանդակունի փախուցեալ էր առ Յոյնս, և սնուցանէր զնա առ իշխանի ումեմն Լիկիանէս կոչեցելոյ. առ նա երթեալ Գրիգորիոս և ծառայէր նմա, թեթեւեցանել կամելով զպարտսն հայրենի, Մինչև եկն թագաւորն Դիթաց՝ Հրէն անուն, որ էր քեռորդի սրբոյն Յակովբայ Մծբնայ Հայրապետի, որ և նա որդի է հօրաբեռ սրբոյն Գրիգորի՝ Խոսրովուհայն, Զայս Հրաչէն ըմբռնեալ Տրդատայ ածէ առ Դիոկղեանի անուս. և վասն այնր երախտեաց պսակեալ ՚ի նմանէ՝ զայ ՚ի Հայս հանդերձ Գրիգորի, և տիրէ Հայրենեաց իւրոց:

(Շարունակելի)

(*) Յօրին. պակասէին արտ բառք ինչ, և տեղին Թորգոմ էր պարսպ:

ԼՈՒՆՅՈՒՆ ԳԼԵՆՔԻ ԿՐՕՆԱԼՈՐՈՒԹՅՈՒՆ:

(Շարունակութիւն տես Թիւ Ա. երես 7:)

Մեր աղգին կրօնաւորական ուխտիւք եկեղեցականներ պատրաստելու աստուածակարգ սահմանադրութիւնը Ս. Գրիգոր Առաքելի և Զօրմէն սկսած կամ վերանորոգուած է: Տարօնի մէջ Գլխակալ վանքը շինելով, Լնտօն և Արօնիդէս հրաշալի մենացեալները օրինակ կամ հեղինակ կարգեց հայկական եկեղեցւոյն մենաւոր կենաց. ուր վերջն ինքն ալ քանի մ'ամիս առանձնացաւ, աշխարհի մէջ կատարած մեծ առաքելութենէն հրաժարելով:

Գլխակարգ քան է ամէն բարեկարգ սահմանադրութիւն իւր նախնական կատարելութեան մէջ հաստատուն բռնել: Եւ առ չանցաւ, մեծին Վերսիսի օրերը, կրօնաւորներն սկսան իրենց վեճակին պայմաններուն վրայ հաստատուն չկենալ. բախտի կամ փառաց հետամտութեան հողի զանոնք գլխէ կհաներ, և վայրայած թափառականութիւններով քաղաքէ քաղաք կը շրջէին. շատերն ալ աշխարհական մարդիկներու տներ կնստէին: Պատմութիւնը կըսէ՝ թէ մեծն Վերսէս կրօնաւորաց այս անկարգ, երկակենցաղ և խառնակ վեճակին դարման մ'ընելու համար՝ զանազան կարգի մենաստաններ շինեց. Նղբայրանոցներ՝ ուր կրօնաւոր եղբայրներ կհաւաքէին. Մենանոցներ՝ ուր շատ մ'եղբայրներ միասին կընակէին, բայց առանձին առանձին ճիւղութեանց կպարպէին. առանցնակեցաց Խրճիթներ՝ ուր կրօնաւորներ առանց մէկ տեղ մ'ըլլալու, որոյն ճիւղաւորական կեանք կանցունէին:

Մեծին Վերսիսի այս կարգադրութիւնները աւել յսկեցին կրօնաւորք, և իրենց վեճակին և կարգին չպատշաճող աշխարհական բաներու ալ ձեռք զարկին, որմէն ոչ նուազ չարիք կհետեւէր կրօնաւորութեան պատուոյն: Աւստի սուրբ Սահակ պարթև հայրապետի օրով աղգային ժողով մը վճռեց, որ կրօնաւորք բնաւ աշխարհական իրաց չխառնուին, այլ ամեն բանէ հրաժարեալ կեանք մը ունենան:

Մարգարանաց իշխանութեան ատեն, սուրբ Յովսէփ կաթողիկոսի հայրապետութեան եօթներորդ տարին գումարած աղգային ժողով մը քսան զլուխ կանոն սահմանեց, որոնց ժաւրդ կանոնն էր, թէ ով որ աշխարհէ հրաժարել և կրօնաւոր ըլլալ կուզէ, վանք պէտք է կենայ վանական կանոնաց իշխանութեան տակ:

Գարձեալ մարգարանաց իշխանութեան ատեն Վերսէս աշտարակեցին ժողով մը գումարեց ի Գուին. նոյն ժողովոյն Նարդ կանոնն է, վանականք աշխարհականաց տուն չթեւանին, այլ մօտակայ վանքը, և եթէ մօտ վանք չկայ, աւագերիցու տունը*:

Սուրբ Վերսէս Ենոթայի հայրապետն ալ, վերոյիշեալ ժողովոց, կամ որ նոյն է, հայկական Նեղեցեոյ ընդհանուր սկզբանց համեմատ խօսելով առ կրօնաւորս, աշխարհէ հրաժարող և աշխարհական ախորժակով կամ կենցաղավարութեամբ ապրող կրօնաւորները Վովտի կնոջ կը-

(*) Աղգային կանոնաց զլուխներէն կիսմամբ որաւագերիցու տուն. ըստ թիւ 1, ոչ թէ աւագ քահանային բուն տունն է, ուր նոյն քահանային ընտանիքը կը բնակին, այլ եկեղեցւոյ մօտ սննեակը, ուր շարածական կարգ վարող քահանայն, որ աւագերէց կըսուի, կը բնակի:

նմանցունէ, որ Սողոմի և Սեղովբայ մէջ տեղը արձան աղի կտրեցաւ, այսինքն քար մը, որ ոչ բոլորովին աղի համ ունի, որ կերակրոյ համար դործածուի, և ոչ աղ պէտք եղած կարծրութիւնն ունի, որ շէնքի դործածելու յարմարութիւն ունենայ:

Եկեղեցւոյ կամ կրօնքին սկզբունքը իսպէս կպահանջէ՝ որ կրօնաւորական ուստիւք եկեղեցականութեան կոչեցեալները մշտնջենասպէս իրաւարանոցներու մէջ բնակին, և միայն հարկը պահանջած պտեն, ի շինութիւն Եկեղեցւոյ քաղաքներու մէջ պտտտին: Բաժնիս աւելի հաւատարիմ ընելու համար Ս. Լուսաւորիչ հօր՝ և հաւատոյ Առաջնորդին խօսքերը մէջ բերենք անոր Յաճախապատում ձառեբէն օրինակելով:

"Ենթ շէնքի հիւանդութեան մէջ կիցնայ և ուխտը կեանքայ, կըսէ, այն կրօնաւորը, որ կրօնական եղբայրութենէ կրածնուի, վանքէ դուրս կելլէ: Իսկ եթէ ի հրամանէ Եկեղեցւոյ գլխաւորներուն և վանական եղբայրութեան, ի պէտս Եկեղեցւոյ եպիսկոպոսութիւն, առաջնորդութիւն և քահանայութիւն յանձն առնուլ բռնադատուի, պէտք չէ որ անձին յօժար կամք մէկէն ընդունի. այլ իրեւ ի հրամանէ Եկեղեցւոյն գլխաւորին կամ առաջնորդին կամ եղբայր բռնադատեալ, արտասուօք և ապաշաւանօք այլոց փրկութեան համար ընդունի: Եթէ այսպէս շարժի Աստուծոյ անունը հայհոյել չտար:

"Եւս. ուղղափառ եպիսկոպոսաց ժողովները, որ ուղղափառ հաւատքը հաստատեցին և Եկեղեցւոյ կանոններ սահմանեցին, այս ալ նպատակ սահմանեցին, որ եւ իրարմէ անորմէ անորմէ չարքանալ և իրարմէ հար-

անորմէ անորմէ չարքանալ չեն կրնար: ով որ այս կանոնին դէմ կյանդդնի վարուիլ, հալածուեալ նորովքին տակ կը լայ: Օ՛ի ինչ բանի որ կանչուեցաւ մեկը, պէտք է որ այն կոչման վրայ հաստատուն մնայ:"

Ս. Լուսաւորիչ հօր կարգադրութիւնը և պահանջմունքը բաղդատէ հիմայ, ընթերցող, մեր ազգին արշի կրօնաւորաց ընթացքին հետ:

Եպիսկոպոս՝ եպիսկոպոսի ժողովուրդ կամ վեհակ յափշտակելու ետեւէ է: Եպիսկոպոսի մը առաջնորդութիւնը այնչափ միայն կտեւէ, որչափ որ իւր շահը և անձնասիրութիւնը կպահանջէ. ասոնք տակնուվերայ չընելու համար ժողովրդեան մինչև փցուն ախորժակին խունկ կծխէ, Եքայաբու սուտ մարդարեւներուն պէս. իսկ եթէ չյաջողեցաւ այսպէսով շահը պատրաստել, ոտքին փոշին կթոթուէ, Պօլևս կվաղէ, ամեն ցած միջոց և դաղտադողի ձամբայ ձեռք կառնէ, որ ուրիշ շահաւոր վեհակ մը ձեռք ձգէ, հակառակ վեհոց այն մեծ տիեզերական Ս. ժողովոց Ս. Պօլսոյ և Երկիրոյ, որ սահմանեց:" Մի՛նք եպիսկոպոս կամ երեց կամ անկաւազ իշխեսցէ քաղաքի մը քաղաքի վանքի, և եթէ յանդգնեցէ որ զայս առնել՝ կշտամբանօք արդեցի յանդգնութիւն դործոյն, և եթէ չհաջողի Եկեղեցւոյ՝ դարձուցի ի նոյն: "Եւ ետարանը կըսէ. ծառ չար պտուղ բարի ոչ սունէ. Եպիսկոպոսութիւնը աւետարանի հոգւով չպաշտողն ալ աւետարանին հոգւոյն ծառայող եկեղեցականներ չը ձեռնադրէր, այլ այնպիսիները՝ որոնք իրենց նիւթական ծառայութեանը կամ ըստաւարութեան միջոցով աչք մտած են:

ասոնք ալ Ազովըսոսին խնջեփարը կրառնան. այնպէս կճառայեն աւետարանին՝ ինչպէս իրենց հայրերը. ծուռութեամբ կը քային իրենց հօրը շնտակ քայելը բնաւ չտեսներուն համար. եկեղեցւոյ պէտքը բնաւ հոգեբնին չըլլար, այլ ծիծուան և խորոյ պէս որ մարմանդ որ իրենց կազմութեան յարմարի՝ հոն կվազեն: Անկարգութիւն մը ուրիշ անկարգութիւնով կընայ պատասպարիլ, եթէ ուզուի: Ասանկ օրէնք մը կայ՝ որ ամեն կրօնաւոր մէկ վանքի մը եղբայրութեան անդամ ըլլայ. աւոր համար եպիսկոպոս մը եթէ կրօնաւոր մը եկեղեցական ձեռնադրէ, ուզած վանքին եղբայր կանուանէ իւր ձեռնադրածը: Արմաշու վանքը այս կերպ շատ մը եղբայրներ ունի, որոնց ոչ երեսը տեսած է, և ոչ ինչ ըլլալը գիտէ, եղբայրներ՝ որ վանքին դուռը որ կողմէն բացուիլն անգամ չեն գիտեր: Մենք այս շինծու եղբայրները ինչ օրէնքով եղբայր պիտի ճանչնամք, չեմք գիտեր: Աւետարանի պատանիները չեն ատենք՝ որ վանական ընկերութեան եղբայր ըլլալ կուզեն առանց անոր ամեն պայմանները գիտնալու, Ակեղեցւոյ ուխտաւորութեան ժառանգաւոր ըլլալ՝ առանց աշխարհական կապակցութեանց թելը ձեռքը ձգելու. մէկ խօսքով, անձնուրացութեան պատրուակաւ անձնասիրութեան ամենէն յաջողակ ճամբան ձեռք տունել չէ՞ ասիկա. տեղը չէ՞ ուրեմն ըսելու՝ թէ ասեղին ծակէն հաստ պարան մը անցնի նէ՞ ասոնք ալ այդ խելքով կրօնաւոր կրնան ըլլալ:

(Շարունակելի տես թիւ Ա երես 9)

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄԱՇԻՆՈՅ

ՎԱՆԱՑՆ

Ի Շ Ի Ր Ո Կ :

(Շարունակելի տես թիւ Ա երես 9)

Տեղագրութեան անհրաժեշտութեան վանայ, որ ի հայրապետին եղբայրութեան շրջանայ:

Հոգեվանք անուանեալ հոյակապ եկեղեցի՝ է մերձ ի Սօկրէթու գեղը յարեմոնեան հովիտս ստուրտին Արագածու լեռին ի ձորամէջ վայրի ի գաւառին Շիրակայ. կառուցեալ փառահեղ կաթուղիկէն կոփածոյ ցարդ ամբողջ ի վերայ առուն, որ զայ ի գեղջէն, և խտտորեալ ի հիւսիս, դնայ կանէ ի Բողաղբեասան կոչեցեալ գիւղ ի նոյն գաւառի. և է հետի ի Սօկրէթուայ՝ գրեթէ մի ժամ հեռաւորութեամբ, ի լանջս արեւմտեան գօտեաց մեծի լեռին, դերես յարեւելս ունելով:

Եկեղեցին Հոգեվանք կոչեցեալ յարձանագիրս իւր է անսխալ հաստատեալ կաթուղիկէն ի վերայ կամարաց չորից որմանեանց. որք են երեք լուորակք միակցուողք ձևացեալ յորմն ի վեր մինչև ի չորեսին անկիւնաւոր վերնախարինսն ի ներքոյ կամարացն, յորոյ վերայ և կամար մի բոլորակ կողմնակի անկեալ. ունի ի վերայ զգմբէթն չորիք լուսամտօք:

Արտաքին երեսիմ գրեթէ միանման անդարդ բոլորակ՝ կարմիր քարամբք. բայց յեղերս գրեթէ լայնակին՝ քանդակագործ սևերանդ գործեալ. իսկ յարկ նորա՝ խորշ խորշ քարամբք բարձրացեալ մինչև ցգլուխն. ուր փոքր մի առ հնութեանն՝ երեքն հետք աւերանաց և առանց խաչի, այլ ի ներքուստ կարի ամբողջ:

Ունի տաճարն զմի սեղան հանգերձ խորհրդանոցիւ, և զերկուս խորանս յաջմէ և յահիկէ նորա. չորս այլ ևս ի չորից կուսէ եկեղեցոյն են լուսամուտք ի ներքուստ լայն ձևացեալք, և արտա-

քուստ նեղսագոյն՝ բարակ և երկայն. 'ի չորեալին որմունս նորա արտաքուստ են երկու երկու խորշք կիսաբոլորակ կամարօք փոսացեալք յորմն, որոց նմանք տեսանին յոմանս յեկեղեցիս ստորա- գրեալս 'ի մէջ. հարաւային որմն նորա խոնար- հեալ է արտաքուստ. այլ ըստ ներքին մասանց ամբողջ ըստ ամենայնի:

Զերկուս զորուն ունի յարեւմտից և 'ի հիւսի- սոյ՝ կիսով չափ թաղեալ 'ի փուածն, որպէս և միջին յատակ եկեղեցւոյն. յորում ճակատք զրանց խորանացն միայն երեւին. ընդ որս մարդիկ 'ի ծուռնկս անկեալ հաղիւ մտանեն: Ի ճակատս եր- կուցն ևս զրանց զոն փառաւոր և ընդարձակ յի- շատակաց արձանագիրք 'ի վերայ միակտուր և կէ- սաբոլորակ քարանց 'ի ներքոյ կամարաց զրանցն. յորոց և հիւսիսայնայն յիշատակարան ունի զթը- ւակուն 'ի զլուս զրոցն ըստ այսմ. Թ. Ծ. Գ. Ա. յլ արձանագրութիւնքն բովանդակ զրեթէ եղծեալ յանօրէն ձեռաց. փորկելով զտառն մեծ մասամբ՝ 'ի տողաւերծս, որպէս 'ի ներքոյ:

"Ի տէրութեան
Ոտ Վարդան
տ է ր ե ծ
.
.
.

Իսկ 'ի վերայ արեւմտեան զրանն արձանագրի՝ գտաւ և անուն վանացս և նորին Առաջնորդի՝ գուցէ 'ի շինութեանն. և ընթերցաւ ինչ ինչ յեղ- ծեցելոցն՝ 'ի միջավայրին. օրինակ զայս:

" ի հոգեվանքս
յառաջնորդութեան հաւր Գեորգայ
տարին գ. պատարագ

Յորմն արեւելեան հարաւոյ զրի արձանագիր ան- վերծանելի:

Տէղադրո-ւիւն Սէօկի-ւիւն ան-անեալ
Գեղջ, և որ աս-նուս- Բարայրին հաւաքե-
լւ-նս 'ի Շիրակ:

Սէօկիւթիւ (հին անունն անյայտ) զիւղ 'ի գա- ւառին Շիրակայ՝ անկանի յարեւմտեան ստորոտս լերին Արագածու ընդ կողմն Շիրակայ հարաւային

մասին լեռնամիջի. յորում արեւմտեան և արե- ւելեան բլուրք տարածին աղիսաղիւնալք մինչ ցհա- րաւային եզերս դաշտավայրաց դաւառին, որոց ծայրք սկզբնաւորին 'ի հարաւային արեւմտեան ստորոտէ լերինն. յոր մերձ են Ատիհաման և Մաս- տարայ 'ի հարաւոյ այսր գեղջ:

Գիւղն կարի ընդարձակ անկեալ 'ի լանջս արե- ւելեան բլրակին կցորդ եղբւումն աղիսաղիւք բլրոց, որք ձեացուցանեն զերկայնանիստ լեռնադաշտս արտատեղեաց նոցա. աստանօր 'ի վեր ընդ փոքրիկ ձորակ բլրակին 'ի բարձուէ գեղջն, և քարայրն մեծ, զոր շրջապատեն մեծամարմին կարմիր քա- րինք, յորում և բլրէ աղբիւրն ականակէտ ըն- թանալով խոտոյմամբ ընդ գիւղն 'ի վայելս զիւ- ղականացն և յարբումն անդաստանաց նոցա:

Այսմ Գարայրի զանուն տան բնակիչքն՝ Լու- սաւորիչ, առ գոլոյ 'ի քարինս ումանս 'ի նմին՝ ձեակերպութեանց խաչաց անտաշ և բիրտ փոր- ուածովք. 'ի միջակիտի քարայրին կանգնեալ են լից թզաչափ բարձրութեամբ բոլորչի քար սիւ- նաձե, յոր մածուցանին զմոմ՝ վառեն և խուռնկ առ նովաւ ծխեն, իբր թէ Լուսաւորիչն Գրիգոր անդ իցէ աղծեալ կամ ճգնեալ. յորում գեք առաւել բնակին քան Լուսաւորիչն. յոյր սակս և 'ի ներքոյ խաչին որ փորադրեալ 'ի վերայ սե- պացեալ ապստաժին կախելոյ զգլխոյ սիւնակին, յետինք առ խարրաւոյ (յընակիչն) զուամիկն, փորադրեալ են սուրբ զրիգոր անունն անարհիստ զրջաւ:

Մինչև ցերբ Հայաստանեայք կուրօրէն այսպէս զհաստատուն հաւատս քրիստոնէութեան նսեմա- ցուցանեն 'ի քարինս և 'ի ծերսս քարանձաւաց, ըստ թղթութեան Առաջնորդաց, և 'ի հնարա-ւոր անձնական շահուցն պէտս, զորոց զգործս ահա նս լուսմ:

Տէղադրո-ւիւն Մակարայ կոչեցեալ վանացն,
այս էրի Մահմադաւաղ ասացեալ Գեղջն 'ի
հարաւային մասին Շիրակայ:

Մակարայ վանք կոչեցեալ մենաստան գոլով 'ի վերոյ քան զՄահմաւաճուղ զիւղ 'ի ստորոտս Արագածու յոտն ձորակին որ 'ի հովտացն իջանէ:

կոչումն, սակայն և պատուական բնաւորութիւն, գերազանց մտաւորական և բարոյական յատկութիւնք, օգտակար տեղեկութիւնք թէ տեսական և թէ գործնական:

5.) Մանկավարժ ուսուցիչներ պատրաստելիս՝ պէտք է ձգտենք նախ՝ նոցանէ լուսաւորեալ մարդ և բարի՝ քաղաքացի դաստիարակելոյ, անբաժան ի հարկէ ազգայնական տարրերէն: Երկրորդապէս արդէն՝ իւրեանց մասնաւոր պաշտօնին վերաբերեալ հարկաւոր պատրաստութիւնը մատակարարուի: Այս կերպ՝ նոցա տեսական և գործնական տեղեկութիւնները սկզբնական ուսումնարանների ծրագրէն շատ առաւել բարձր պէտք է լինին, մինչ զի շօշափին վերին ուսումը: Բայց և աչքէ չըպիտի թողուի ժողովրդական դպրոցների խկական և կարեւոր պահանջները: Այսպիսի գործի մէջ ուրեմն ծայրայեղութիւնը աւելորդ է. ոչ շատ խորին գիտնականութիւն կ'ուզենք և ոչ թերւորութիւն. այլ՝ պէտք է հետեւենք առածին՝ "բիշ գիտցիր՝ լաւ գիտցիր": Որպէս զի բազմաբնոն ուսումը թեթեւակշիւ չը լինի:

6.) Ուսուցչաց բուն պաշտօնին վերաբերեալ գործնական կրթութիւնը և վարժապետական բարձրագոյն գիտութիւնը պէտք է աւանդուի կամ ստացուի անշուշտ այդ զիտումը հիմնուած մասնաւոր ուսումնարանների մէջ, որ կ'անուանեն Վարժապետական դպրոց կամ մանկավարժական: Այսպէս, ուր վարժապետաց ուսումը կ'սկսուի 18-20 տարեկան հասակէն և ոչ վաղ*):

7.) Այն ժամանակամիջոցը, որ կը մնայ աշակերտի սկզբնական կամ ծխական ուսումնարանից դուրս գալէն յետոյ՝ մինչ ի վարժապետական դպրոց մտնելը, մատաւորապէս՝ 12-14-ից մինչ 18-20 տարին՝ բուսական է ապագայ ուսուցիչների կրթութեան համար. այսինքն՝ այն կրթութեան, որ

* Սեր մէջ որովհետեւ արապիսի դպրոցներ ունեւար յոյսերն զեռ. բաւականին նեղու ապագայ յումն է. ուստի նորիաւ պէտքէ զիմենք էրուպայի, մանաւոր, իւրսիսային Գերմանիային և Չիլիացիային: Այս մասին դարձեալ կ'ընդհարենք մեր ընթերցողի ուշադրութիւնը 9. Մ. Միտնարիանի վերջաբանութեան մեր ցուցած երևաններին:

պէտք է ունենայ ամենայն մարդ, ամենայն քաղաքացի թէ վարժապետ թէ քահանայ թէ վաճառական և այլն:

8.) Այդ ժամանակամիջոցի ուսման սահմանները կարելի էր նշանակել Տերութեանց միջնակարգ ուսումնարանների (Գիմնազիօնների) պոօգրամ մայով (ծրագրով) մինչ ի 7-րդ դաստիւնը:

9.) Սակայն Գիմնազիօնը ինքն ըստ ինքեան՝ իւր հանգամանքներով առած վարժապետացուներ պատրաստելու չէ կարող ծառայել, նազի ունի շատ անյարմարութիւնք այդ կողմանէ:

Առաջինը՝ Օտար լեզուները Գիմնազիօնաց կամ առհասարակ Տերութեանց միջնակարգ ուսումնարանաց մէջ այնքան մեծ տեղ ունին բռնած, որ մայրենի լեզուն միանգամայն խեղդուած է լինում: Իսկ այժմեան դաստիարակութեան առածներից (աքսիօմ) մինն է թէ մանկավարժ-ուսուցիչը ամեն բանէ առաւել իւր լեզուին պիտի քաջահմուտ լինի:

Երկրորդ՝ Ցանկալի էր որ Կրօնական տարրը բաւականին տեղ ունենար, մանաւանդ որովհետեւ՝ Կրօնականութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի ժողովրդական ուսուցչի համար:

Երրորդ՝ Երաժշտութիւն սովորցնելը և այլ մի քանի մարդութիւնք—ապագայ վարժապետին յոյժ պիտանի՝ Գիմնազիօններում չ'են ընդունուած:

Չորրորդ՝ Գիմնազիօնի 7-րդ դաստիւնն հասնողը շատ հազիւ թէ վարժապետութեան հետեւի՝ աչքի առջև ունենալով իւր պատրաստութեան համեմատ աւելի յաջորդ ապրուստի ճանապարհներ:

Վերջապէս՝ Սկզբնական ուսումնարաններէն դուրս եկող աշակերտները դժուարութեամբ պիտի կարողանան մտնել Գիմնազիօն, եթէ նորանից իրաւի օգուտ ևս լինէր վարժապետութեան զիտմամբ:

10.) Միւս կողմանէ՝ եթէ պանագան հոգաբարձութիւնք մասնաւորապէս հոգ չը տանեն ուսուցիչներ պատրաստելու, և առանձին գումար չը նշանակեն այդ ամենակարեւոր գործի համար, թող չը յուսանք թէ սեփական ծախիւք վարժապետ պատրաստուող լինի. Որովհետեւ ոչ հնար ունի

ուսում՝ առնելու, նա դժուարութեամբ կը գնայ սկզբնական ուսուցչութեան տաժանելի և փշոտ ճանապարհով: Հարկաւ այնուհետեւ ուսուցիչ դառնում են այն անձինք, որք ոչ մի գործի ընդունակ չեն, և ամենեւին ձգտում և հասկացողութիւն ևս չունին մանկավարժութեան բարձր կոչման վերայ:

11.) Վերը բերած դրութիւններէն ուղղակի կը հետևի թէ՛ հասարակութիւնը, եթէ՛ նա բոլորովին թմրած չէ, իւր սրբազան պարտքը պիտի համարէ՝ վարժապետաց համար առանձին պարտադրանքներ սահմանելու, որ և լինի սկզբնական ուսումնարանների և վարժապետական Սեմինարների միջինը:

12.) Որոշեալ գոյով պարտականութեանը՝ չը պէտք է պստել ամենայնիւ մասնակրթական (սպասիալ) դպրոց համարուի, այլ՝ հանրակրթական պիտի ըստ կարողութեան լուսաւորեալ մարդ և՛ ազգի անդամ՝ պատրաստող ուսումնարան*): Վարձի կողմանէ՝ որքան կարելի է, պէտք է լինի ձրիավարժ:

13.) Այդ պատրաստական վարժարանները ըստ կարեաց՝ յաւելը լինել, որ բացուէին նահանգական փոքր քաղաքների մէջ, ուր աշակերտեալքը հաղորդակից դրով՝ նոյն խի՛ քաղաքացւոցը, և չը խորթանալով տեղական գերդաստանաց կեանքէն՝ անպաշտօն անաւել յաջող պիտի գործէին ժողովրդի մէջ**):

(*) Ուրեմն, այսպիսի ուսումնարանն առանց դժուարութեան կարող է լինի միզանում հո պարտաւարձ — վարժարանը, Ներսիսիան Ղազարը և այլ տղա չափ մարդ, ունեցողը: Ինչպէս այս մասին վերը խօսեցինք:

(**) Մեզ համար դեռ ևս դժուար է պարպիսի ուսումնարանների հիմներ փորք քաղաքներում, որովհետեւ հնարներս սուղ են: Ոյսրան կը մնար ցանկալ, որ մեր գաւառներում փոքր ի շատե՛ ցրտած կամ տարած աղ լուսաւորեալ ազգային, ու շր դարձունէին եւ խմանային ջրից մեր տեղական հողեր, անուանեալ կամ ժողովրդական դպրոցներէն, բարւոյ և իրաւի ընդունակ ուղղակիւններ: Եւ աշակաւելին դոցա միշտ ուղղակի մեր յիշած կեդրոնական Գալոցները:

14.) Առհասարակ ամենայն պաղպղ ուսուցիչ՝ պէտք է պատրաստուի մեր յիշած ուսումնարաններում: Բայց միւս ուսումնարաններից ևս, զոր օրինակ՝ Գիմնազիսներից և այլն, եթէ ցանկացողք լինին ազգի դժմարով Յերոգա հնալ վարժապետական կատարելութիւն առնելու, կարող են ընդունուիլ: Միայն՝ պարպիսները նախ՝ մեր ուսումնարաններում աւարտող աշակերտաց հետ վերջնական հարցաքննութեան պիտի ենթարկուին: Որով պիտի ապացուցանեն թէ՛ վարժապետութեան վերաբերեալ տրամադրութիւնքը և իւրեանց պղ կողմանէ մի քանի թերութիւնքը նախապէս լրացրած՝ են ինքն ըստ ինքեանց մասնաւորապէս պարապելով:

15.) Պատրաստական ուսումնարանը պէտք է ունենայ երեք դասատուն, երկու զլխաւոր ուսուցիչք և երկու օգնական: Գլխաւոր ուսուցիչներից մէկը կը նշանակուի Տեսուչ: Տեսուչը կարող է լինիլ մի որ և է բարձր ուսումնարաններում աւարտածներից, միայն թէ՛ յայտնի պէտք է լինի դաստիարակութեան վերաբերեալ իւր գրուածներով: Արժնի դասերը պէտք է յանձնել կրթեալ տեղական քահանայի:

16.) Պատրաստական վարժարանը միշտ պէտք է գործունեայ հաղորդակցութիւն ունենայ այն վարժապետական դպրոցաց հետ, ուր գտնուում են իւրեանց վարժապետաւունքը: Եւ պէտք է իւրեանց ուսումնարանի գործունէութեան հետեւեալները վկայեն տարին միանգամ հարցաքննութիւններով:

17.) Ուսման ձեւը պարպիսի պատրաստական ուսումնարանում անշուշտ էրեւոյնէն կամ էրեւոյնէն պէտք է լինի, որպէս զի մեր վարժապետացունքը Յերոգայում նորէն սովորելու դժուարութիւնները չը կրեն, այլ՝ պատրաստական կրթութեամբ արդէն ընտելացած լինին այլ՝ մանկավարժ ուսուցիչն ամենակարեւոր մեթոդային:

18.) Ահա այսպիսի ուսումնարաններում աւանդելու դիտելութեանց զլխաւորութիւնը՝ կամ իւրաքանչիւրի համառօտ ծրագրերը, որ պէտք է երեք կամ չորս տարուայ բաժանել:

Ա.) ԿՐԾՆ. վերելը Սորա մասին խօսեցինք:
Բ.) ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՅՈՒ. Սա պէտք է լինի բոլոր

պատրաստական ուսման կեդրոնը՝ և իւր մէջ պարփակէ:

ա.) ԳԵՐԿԻՆՆԻՆ: Մասանց բանի կազմութիւնը, բառերի համաձայնութիւնը, տրոհութիւն, առողջանութիւն, բացատրութիւնը համանունաց և մասամբ ճարտասանական փոխարեքութեանց վարժութեանց համար պէտք է ընտրել երեւելի գրուածներ և ժողովրդական առածներ:

բ.) ԲԵՆԵԴԻԿՏ: Վանտնաւոր ընթերցանութիւն թէ արտասանութեան և թէ միտքը պարզ յայտնելու կողմանէ լաւ հասկանալով կարդացածին բովանդակութիւնը նոյնը ուրիշին ևս հասկացնել պատմելով:

գ.) ՈՂԵՐԿՆԻՆ: Սորան պէտք է վարժեցնել հիմնուելով ստուգաբանութեան և համաձայնութեան կանոնների վերայ. նախ՝ մասնաւոր կամ առանձին նախադասութեանց, և յետոյ մեծ յօդուածների սաղարանք (գիրտէներով): Աշակերտաց միւս դիտութեանց վերաբերեալ գրութիւնների մէջ ամեն ուսուցիչ պիտի միտ դարձնէ ուղղադրութեանը:

դ.) ՌԶ: Վարժապետացունքին պէտք է վարժեցնել զանազան պատմախօսութեանց, նկարագրութեանց և ստորագրութեանց. դասնաւորներից արձակ շարադրութիւն կազմելուն: ԳԵՐԿԻՆՆԻՆ ԵՔԵԼ ԽԵՆ շատ ցանկալի էր որ աղատութիւն և հնար տային՝ աշակերտաց գրուածները սևիական և ինքնուրոյն աշխատութեանց նմանելու: Վերջապէս պէտք է նամակագրութեանց, վաճառականութեանց և այլ գործառնութեանց մէջ գործածած թղթագրութեանց ձևերից ծանօթացնել: Ամենայն թէ գրուածի և թէ բերանացի խօսուածքի մէջ պէտք է աշակերտաց ուշադրութիւնը դարձնել՝ պարզութեան, ճշգրտութեան և համապարփութեան:

Գ.) ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՍԿԶԵՆԱԿԱՆ ԽԻԿԱՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ: Վարժապետացունք պիտի հմտանայ կեանքի մէջ սովորական ամեն հաշիւները՝ հեշտութեամբ կատարելի թէ բերանացի և թէ գրաւոր կերպիւ պէտք է ծանօթացնել թէ տեսական և թէ վերադրական՝ թուարանական և երկրաչափական համեմատութեանց համահասարակութեանց և հաւասարութեանց, այնչափ որ շատ մի ալէքսանդրական խնդիրներ թուարանօրէն կարողանան լուծել: Երկրաչափութեան սկզբունքը՝ մինչև եռանկանց

նմանութիւնքը և Պիլթագորիան Բեօթէմա. և վերջապէս թէ գծերի, թէ մակերեսից և թէ մարմնաց չափողութիւնը՝ պէտք է լինի օրինակներով կեանքի մէջ հարկաւոր գործածական խնդիրներով:

Դ.) ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ: Այստեղ կը լինի ընդհանուր տեղեկութիւնք՝ երկրի ձևի, մեծութեան և շարժման վերայ: Ընդհանուր տեսութիւն բոլոր մասանց աշխարհի, և եւրոպայինն առանձին: Մասնաւորապէս վարժապետացունքը լաւ տեղեկ պէտք է լինին իւրեանց հայրենեաց աշխարհագրութեանը և հարեան ալպաց քաղաքական և տեղական գրութեանը:

Ե.) ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ: Կենդանի և կենսագրական պատմախօսութիւններով ընդհանուր քաղաքակրթութեան պատմութեան հետ՝ պէտք է հայրենեաց պատմութեանը մանաւանդ շատ մերձաւոր տեղեկացնել:

Զ.) ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ: Պէտք է հիմն դնել ընտելութեան երեք թագաւորութեանց պատմութեան քաջ ծանօթացնելուն. և մանաւանդ այն ամենահարկաւոր կենդանեաց, բուսոց և հանքաց խումբերը ցոյց տալ և նկարագրել, որոնք առաւել պէտք են և գործածական՝ վաճառականութեան և դիւղական տնտեսութեան մէջ*):

Է.) ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՖԻԶԻԿԱԼ: Պէտք է սկսել փորձառական հիմքերով, և այդ կերպ՝ բացատրել ընտելութեան ընդհանուր երեւոյթները, ծանօթացնել մի և նոյն ժամանակ՝ Բիմիայի գլխաւոր հիմունքներին**):

Ը.) ԳՐՈՒԹԻՒՆ: Այստեղ կանոնաւոր կերպիւ պէտք է սովորցնել գրիչ կտրելու, գրիչը կարգով բռնելու և շարժելու: Պէտք է վարժեցնել գեղեցիկ

(*) Այստեղ, բացի սովորական ձեռնարկները, մեր վարժապետաց ձեռաց տակ ունենալու օգտակար կը համարենք, Հ. Եղ. Վ. Համարեանի «գործնական վաճառադատութիւնը», Վիեննա 1857, և մասամբ Հ. Եփր. Վ. Չաղընեանի «գործնական արուեստախօսութիւնը», Վիեննա 1857:

(**) Մեզ համար Հ. Նուիրճանեանի «փորձառական բնագիտութիւնը կամ ֆիզիքայ բիմայով» գիտցող վարժապետի ձեռքին միայն շատ օգտուէտ կը լինէր:

արագագործեան՝ և պարզ զրկուն՝ մանաւանդ տակտակի վերայ: Առհասարակ վարժապետացուի ամեն գրուածների մեջ պէտք է ուշք դարձնել յեւէ կանոնաւորութեան՝ գեղեցկութեան և պարզութեան:

Թ.) ՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆ: Սկզբնական հրահանգ նկարչութեան, գծագրական նկարչութիւն գործնական կեանքին յարմար:

Ժ.) ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ (մոզիքայ): Պարտաւորեալ է ամենայն աշակերտ սովորել՝ երգեցողութիւն, ջութակի վերայ ածելը և երաժշտութեան տեսական մասը (!): Պարտաւորեալ է՝ Դաշնամուրը (Փօրտեպիւնո) երգեհոն (օրգան): Ամենափոքրը այնքան պէտք է ինի, որչափ և որափսի կարօտութիւն կայ կանոնաւոր երգեցողութեան ժողովրդական դպրոցների մեջ՝ և առհասարակ ժողովրդի մէջ:

ԺԱ.) ՄԱՐՄՆԱՄԱՐՉՈՒԹԻՒՆ (Գեմնաստիքա): Սորա կարեւորութիւնը վարժապետի համար այնքան պոյժն աճներեւ է՝ որ այստեղ՝ աւելորդ է համարիմք երկարելը: Այս մասին մեր պարբերական թերթերի մէջ ևս բաւականին խօսել են:

ԺԲ.) Այն աշակերտները, որ միանգամայն անընդունակ են վերջի երկու՝ երեք մարզութեանց, պէտք է հնար տալ դոցա գոնեաւ նոր լեզուներ քաջ սովորելու:

19. Այստեղ աւարտող աշակերտները կ'ուղարկուին Եւրոպա վարժապետական Դպրոցներ:

Վարժապետական Սեմինարների Պռօգրամման, մենք այստեղ չենք բերում՝ առանձին հարկաւորութիւն չը տեսնելով: Բայց մի փոքր զաղափար ստանալու համար այդպիսի Դպրոցների վերայ՝ ընթերցողը կարող էր կարդալ՝ դարձեալ "Քնար - Հայկ", մէջ տպած Հ. Գ. Պատկանեանի թարգմ. "Դօրբաթեան վարժապետական սերմնարան" վերնագրով: Զգուշացնում ենք՝ որ զաղափարը շատ աղօտ էր լինի, որովհետեւ Դօրբաթինը՝ Գերմանիոյ վարժապետ: Սեմինարներէն շատ ցած է:

Պ. Հ. Ո. Գ. Է. Ը.

ՄԻ ԲԱՆԻ ԽՕՍԻ

ԲՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՅ.

(Հարստեպետութիւն տես թիւ Ա. երես 22)

Երկրաշարժութեան վերայ զանազան կարծիքներ կան. ոմանք կ'ստոյն թէ՛ լուսնի երկարութենիցն է ծովու մակնթացութեան և տեղատուութեան նման (ОТЛИВЪ И ПРИЛИВЪ՝ բայց այս բոլորը միայն կարծիք են. մենք այսքան միայն դիտենք, որ երկրաշարժը հրաբուխից կ'աւտահի: Ահա մեզ ապացոյց Լիսպոն քաղաքի երկրաշարժը, որ տասն տարի տեւեց մինչև որ Վեստմիլ լեռը սաւ իւր ներգործութիւնը: Բնագէտք զննելով իմացան՝ որ երկրիս միջուկը հալած մարմին է: Այս հալած մարմինը կաշխատի, որ մէկ տեղից դուրս գայ և վերջապէս այնտեղից դուրս կը գայ ուր որ երկրի կեղևը բարակ է. և այս հալած մարմինը դուրս գալով՝ շատ լեռներ կ'ձևացնէ: Իսկ եթէ երկրի կեղևը շատ հաստ է. և այն հալած մարմինը չէ կարողանաւ՝ դուրս գալ, յայնժամ երկիրը կըսկընի շարժել: Բնագէտք նկատեցին, որ այդ հրաբխի ղօրութենից՝ երկիրը իւր ձևը հետզհետէ կ'փոխէ. շատ տեղ էլ դարէ ի դար կ'արարծրանայ, այնպէս՝ որ մարդուս տեսանկի չ'ի լինի: Ահա մեզ օրինակ Սկանտինաւիայի (Նւր): Եղբրքը Պոթենեան ծոցին մօտ իւրաքանչիւր դար է ոտնաչափ կ'արարծրանայ: Նափոյի քաղաքի մօտ (Իտալիայում) Սէրափիայի տաճարը ջրի տակից դուրս եկաւ. կերեւի թէ նա ցածացել էր և դարձեալ նորոգ բարձրացաւ. այս դարեւոր փոփոխութիւններ նոյնպէս կերեւին Վասպից ծովուն մօտ և ուրիշ զանազան տեղերում:

Ցամաքը ջրի ներգործութենից իւր ձևը միշտ կ'փոխէ. ծովու ալիքը միշտ եղբրք կ'բանդեն. և այս քանդած հողը մեծաւ մասամբ ծովու տակ կ'նստի և երբեմն էլ ծովու ալիքը ցամաքի վերայ դուրս կ'թափեն, և սրանով էլ ցամաքը կամ կըզլին հետզհետէ կ'մեծանայ. ապա ուրեմն սրանից կարող ենք եզրակացնել՝ թէ՛ ծովը մէկ ցամաք քանդելով միւս ցամաք կ'մեծացնէ: Ինչպէս որ Անգլիոյ և Սկոտլանդի մօտ կան անտառք՝ որք այժմ՝

ծովու տակ մնացած են: Բայց ընդհակառակն Կարմիր ծովու եղերքը և արևմտեան Հնդկաստանի կղզիք հետզհետե կմեծնան:

Սըրնեմաց գետերը նոյնպէս կքանդեն իւրեանց եղերքը, և այս տեսակ գետերը ծովուն մերձեցնելով տառել հանդարտ կերթան, և այն քանդած հողը գետաբերանի մօտ ժողովելով կը կազմեն և քանկիւնի ցամաք (Дельта): Փոքրիկ և աջօրան տեսանելի կենդանիք, նոյնպէս շատ կօչնեն ցամաքի մեծութեան: Բնագետը կարողացան իմանալ որ շատ լեռանց ծագումն այս ինքնագոր անտեսանելի կենդանիներէջ է: Ինչպէս Պէռլիսի, Պոտսդամի և այլոց քաղաքաց տակի սարերը:

Մարդս մեծ ուղղեցութիւն ունի բնութեան վերայ և շատ անգամ կարողանում է նրա բնական ճանապարհը փոխելու այսինքն՝ նրա վնասուց առաջն առնելու: Նայելով երկրադիտի վերայ կտեսնենք, որ մարդս մեծ փոփոխութիւն է արել, որ է ջրանցքեր փորելով, լեռանց մէջ ճանապարհներ բանալով և վերջապէս ահագին ծովեր միացնելով (ինչպէս նորումն Միլերիբական ծովը Կարմիր ծովուն հետ): Կարելի է երևակայացնել լժէ ժամանակաւ մարդս ահագին ներգործութիւն կունենայ բնութեան վերայ, և բնութիւնն էլ անպոտս հնազանդելով երկրի վերայ մեծ յեղափոխութիւն կը պատահի:

Ձուր Ձուրը որպէս և ցամաքը անկարգ ձևով է տեղաւորեալ, կայ որ ահագին տարածութիւն բռնած ունի ինչպէս Ովկիանոս կամ ծով: Կայ որ մէկ տեղ ճանապարհունի՝ ինչպէս գետը, աղբիւր, ի վերջոյ այնպէս էլ կպատահի՝ որ չորս կողմիցն փակուած լինի՝ որ է լիճը: Ձուրը ինչ տարածութեամբ որ լինի, նրա յատկութիւնն է հաւասարութիւն և չափումն: Ձուրը գոյն չունի, սրանով կարեւր իմանալ, եթէ ջուրը ածնէր բաժակի մէջ, նա նոյն բոպէին բաժակի գոյն կընդունի, նայելով թէ բաժակը ինչ գոյն է, եթէ՝ կարմիր է, կարմիր, և եթէ՝ կանաչ, կանաչ, իսկ գետի ջուրը փոքր ինչ կապուտ գոյն ունի, այս կապուտ գոյնը իրանից չէ, այլ շրջակայ առարկայից ցոլացումն է (отражение): Երբ եղանակը պարզ է, ջրի գոյնը լինում է կապուտ (այսինքն երկնային գոյնն էլ ներգործութիւն ունի), բայց եթէ երկնային

ամպով պատա ծէ ջրի գոյնը շուտով փոխուում է, այսպէս կպատահի և ծովերի մէջ, բայց ծովերից շատերը միշտ իւրեանց բնական գոյնը կունենան: Ինչպէս Կարմիր ծովը, որ միշտ կարմիր գոյն ունի և դեղին ծովը: Այս գոյնը զանազան պատճառներից կղջանայ. կարմիր ծովուն պատճառն այն է որ, այն ծովուն մէջ փոքրիկ կարմրագոյն կենդանիք շատ կան (кораллы): Իսկ դեղին ծովու տակը կայ դեղնագոյն տիղմ, որով ծովը իւր բնական գոյնը կփոխէ: Երբեմն Ովկիանոսում և մի քանի ծովերում դիչերը յանկարծ լոյս կերևի. այս էլ նրանից կպատահի, որ այն ծովերում մէջ այնպիսի անձիւ մանր կենդանիք կան, որոնցից լոյս կթափանցի, և երբ նրանք յանկարծ ծովու երես կհեղեն, ծովը կլուսաւորի. այս տեսարանը շատ դիւցիկ է լինում: Վասն զի իւրաքանչիւր կենդանին հրաշին լոյս կտա, և տեղ տեղ էլ կարմրագոյն վահաններ կձևացնեն: Գետի և լճի ջուրը մեծաւ մասամբ համեղ է լինում, բայց Ովկիանոսաց և ծովերու ջուրը դառնահամ և աղի: Բայց հանքային ջրերը դանազան համ ունին: Նայելով լժէ գործերը կրղնին և ինչ տեղերով կանցնին (պատճառ, որ ինչ տեղերից որ ջուրը կանցնի, նոցա համին կառնու): Ինչպէս ցամաքի երեսն է անկարգ, նոյնպէս և Ովկիանոսաց և ծովերու տակն է անհաւասար. կայ տեղ որը խորութիւնն է 25,000 ոտնաչափ: Ինչպէս Ատլանտեան Ովկիանոսը Եւրոպիոյ և Ամերիկոյ մէջ տեղը. իսկ միւս տեղերի խորութիւնն է ոչ առաւել քան 135 ոտնաչափ: Շատ տեղ էլ չկարողացան խորութիւնը իմանալ. ծովերը Ովկիանոսի պէս խոր են, նոցա խորութիւնն է 300 էն մինչև 1000 ոտնաչափ: Օդի (темне, атура) կողմանէ Ովկիանոսը երեք ջրամբարի վերայ է բաժանած (бассейны): մէկ է արեւադարձին և երկուքն բևեռային այսինքն՝ հիւսիսային և հարաւային. բաց յայտնէ՝ հարաւային 56 աստիճանի երկայնութեան մօտ կապիտան Ռոսսը գտաւ տեղ որը արեւադարձի և հարաւային բևեռային ջրամբարաց մէջ տեղն էր, և միշտ այն տեղի ջրի տաքութիւնն էր 2 և 3 աստիճան: Զրի տաքութեան աստիճանը կախումն ունի օդի տաքութիւնից. երբ օդը լինում է 0° աստիճան, այն ժամանակ ջուրը սառնում է Գետերը և լճերը

այնպէս ստառում են, որ վրան կարելի է ման գալ և բռն տանել: Բայց ծովերը և Ովկիանոսները շատ դժուարութեամբ են ստոյում և ոչ ամենայն տեղ. շատ տեղ բոլորովին չ'է ստոյում: Բւեռային ծովերը միշտ անուշով պատած են, որոյ սրտաճառաւ և սառուցեալ ծով կասուին. ամառ ժամանակ ահագին սառուցի լուներ կըղան անոր մէջ:

Շատ դժուար կ'պատահի որ, ջուրը անշարժ մնայ, նա միշտ կշարժի՝ երբեմն ուղիղ և երբեմն ոչ. Ուղիղ ճանապարհաւ միշտ այն ջուրը կըշարժի, որը ծով կ'ընկնի: Շատ ջրեր կան որ չեն շարժի ինչպէս լիճը, լճակ, ճահճ, և այնպիսի ջուրը կասուի ալիւտ. Ովկիանոսի և ծովում մէջ երբեմն ալիւտութիւն կ'պատահի, և ալիւտութեան ժամանակ մարդ այնպէս կ'կարծէ թէ ծովը կերճայ, բայց ոչ, ալիւտ մի և նոյն տեղ են բարձրանում և ցածանում. ահա մեզ օրինակ. Եթէ փայտիկտոր՝ ալեաց մէջ ձգենք, կտեսնենք որ այն փայտը մի և նոյն տեղը կ'բարձրանայ և կը ցածանայ. սրանից կարող ենք իմանալ թէ ալիւտութիւնը՝ ոչ այլ ինչ է, Եթէ ոչ ջրի բարձրանալը և ցածանալը, այս դիրքին հասկանալի բան է, որ Եթէ մէկ տեղ ջուրը ցածանայ, միւս տեղը պէտք է բարձրանայ: Բայց ծովու ալիւտ մինչև 45 ոտնաչափ կ'բարձրանան: Ելիւր լեռանց հանդիպելով առաւել աստիկ կ'բարձրանան և վտ փութորիկ (бруны) կ'սկսուի, որը նաւաւարաց շատ վնասակար է: Ինչպէս որ երկիրը լուսնի հետ ձգողութիւն ունի, Էնպէս էլ լուսինը երկրի հետ ձգողութիւն ունի, և օդին ու ջրի վերայ էլ ներգործութիւն ունի: Եւ սրանից կ'պատահի ծովու մակնթացութիւն և տեղատեղութիւն. օրը երկու անգամ մակնթացութիւն ու տեղատեղութիւն կ'ընեն. մէկ անգամ երկրագունտին դէպ ի լուսինը եղած կողմը՝ կ'ընեն, մէկ էլ նրա միւս կողմը: Զուրը 6 ժամի չափ կ'բարձրանայ, որ անգամին կասուի, և վեց ժամի չափ էլ կ'ցածանայ, որ անգամին կ'ընեն: Երկրագունտին ծովին մակնթացութիւն ու տեղատեղութիւնը ամեն տեղ մէկ բարձրութիւնով չ'է: Տեղ կայ. սր 15 ոտնաչափաւի կ'բարձրանայ, տեղ ալ կայ՝ որ 20 էն աւելի, և ուրիշ տեղեր էլ կան, որ միայն մէկ ոտնաչափ կ'բարձրանան. և այս մա-

կնթացութիւնը ու տեղատեղութիւնը (приливъ и отливъ) օրը երկու անգամ կ'պատահի:

Մենք դիտենք՝ որ գետերը միշտ ծովը կ'ընկնին. այժմ հարցանենք՝ թէ գետերի ջուրը ո՞րտեղից է: Մեզ յայտնի է՝ որ գետերը միշտ լեռներից կ'ընկնեն: Սորա դոյութիւնը է այսպէս. ֆիզիքան (բնագիտութիւն) կուսուցանէ՝ որ միշտ ջուրը արեւու ջերմութիւնից իրեն գոլորշի կ'բարձրանայ՝ թէ Ովկիանոսներից և թէ ծովերից. և թանձրանալով ամպ կըկաղմէ և կածէ անձրև, ձիւն և կարկուտ. ցամաքը ընդունելով այս անձրևը՝ իւր մէջ կ'պահէ մինչև որ մէկ տեղից կ'ընկնէ և ահա այս տեսակ կողոյանան աղբիւրներ և գետեր, և սրանով կ'իմանաւք՝ որ միշտ ջուրը մէկ ճանապարհաւ կ'ընթանայ, գետը կ'ընկնի ծովը, ծովուց գոլորշիք կ'ընթանան. անձրև կ'գայ, երկիրը անձրև ընդունելով՝ դարձեալ դէտ կ'ձևացնէ և այլն:

Այժմ փոքր ինչ խօսինք Օդոյ վերայ: Օդը երկիրը պատած է օդով: Օդի սահմանը ստորոգ չը կարողացան իմանալ, այլ սոյքան միայն կարողացան իմանալ, որ 54 վերստ բարձրութեան վերայ համարեա օդ չ'կայ այսինքն՝ (пустое пространство): Օդոյ մէկ յատկութիւնն է թափանցելութիւն կամ յստակութիւն. սրանով կարողացան իմանալ՝ որ օդոյ մէջ բնակելով միմեանց կարողանում ենք տեսնել, և բաց յայնմանէ աստղեր էլ պարզ կ'երևնան մեզ այն ահագին հեռաւորութիւնից. օդը ունի և ուրիշ յատկութիւն, որ է հայելոյ զօրութիւն ոյսինքն՝ նա կարողանում է արեւու ճառագայթները ցրալցուցանել: Օդոյ հայելոյ զօրութիւն ունենալու օրինակն է Երկիրը, որոյ մէջ կայ Եթէ անտակ զոյն: Ծիածանը երևում է այն ժամանակ, երբ անձրևային ժամանակ արև կ'ծագէ, արևու ճառագայթները անձրևի կաթիլների մէջ անցնելով՝ դառնալան գոյն կ'ընդունին, և սրանից կ'ոյսանայ այն գոտին՝ որը ծիածան (радуга) կ'ասուի: Երբոր առաւօտեան մենք կ'ընթարձանանք արևու ծագմամբ՝ չնայելով որ դեռ (ինքն) արևը հորիզոնի տակն է, այս տեսարանը կ'ասուի Բնական շառաւիղ (рефракция):

Մենք տեսնելով որ ինչպէս երկրիս վրայն, ոյնպէս և օդոյ մէջ կայ կիւնք, այն պատճառաւ էլ մենք

արժան զատեցանք փոքր 'ի շատէ խօսել օգոյ տա-
րութեան վրայ, որը բուսոյ և կենդանեաց աճ-
ման և զոյութեան գլխաւոր պատճառն է:

Եւսէ Սարգիս Գ. Սարգիսեանց:

(Սարգիսեանց խոսքը հետագային):

ՆՈՒԵՐ

ՄՏԱԾՈՂ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԻՆ:

Հայկական սեռի արի զաւանկներ.

Ժամ է մեզ պաշտել մեր իրաւունքներ.

Ահա ծաղեց արշալոյսը,

Եւէր դուք էք Հայի յոյսը.

Յառաջ, յառաջ զընացէք:

Յառաջ զընացէք սիրելի Հայեր,

Հերիք է թըմրած մնացինք շատ տարեր.

Հասաւ եղբարք ժամանակը,

Ձեզ կանչում է ազգի պարտքը.

Յառաջ, յառաջ զընացէք:

Բարձրացրէ՛ք կրկին Հայութեամբ փառքը,

Այն որ ունէին վաղ մեր նախնիքը...

Թող օտարը դարձնաւ չտէ,

Թէ, Հայութիւն դեռ քրնած է.

Յառաջ, յառաջ զընացէք:

Յառաջ զընացէք, ամօթ ան Հային

Որ չէ՛ ծառայում իւր ազգի շահին. —

Նա անկիրթ է, խեղճ եւ թշուառ,

Կամ օտար է. չէ՛ մեր եղբայր,

Յառաջ, յառաջ զընացէք:

Յառաջ զընացէք, լուսաւոր խելքով,

Կենքի արժանի՝ ազնիւ պարժանքով,

Արհեստ, ուսում եւ գիտութիւն,

Խոստանում են մեզ փրկութիւն,

Յառաջ, յառաջ զընացէք.

Յառաջ զընացէք, ստացէք կրթութիւն,

Գիտեմ չէ՛ ստուել մեր մէջ այն արիւն

Որ երբեք մեր սուրբ նախնիք,

Ծաղկացրին ազգ ու հայրենիք...

Յառաջ, յառաջ զընացէք:

Յառաջ զընացէք, մեզ մեր Հայրենիք

Պիտի ծանանէ հարազատ որդիք.

Նա մեր համար պատրաստ ունի,

Դաինկայ պըսակ մեզ արժանի.

Յառաջ, յառաջ զընացէք:

Յառաջ զընացէք, յառաջ եղբայրներ,

Ձեռք ձեռքի տալով միացրած սրտեր,

Ահա մօտ է յաջողութիւն,

Ահա հանդէպ մեր բարութիւն...

Յառաջ, յառաջ զընացէք:

Յարմար Ուսանիչ:

Ղ. Ղ. Մ. Ս.

1870 թ.

ԶԱՆԳԱԿ ՄԱՍԵԱՅ

Աղերսաւոր հնչէ Մասիս զիւրն զանգակ,

Ձաջ գեղափայլ յառեալ յերկին կապուտակ.

Էջ, ով Ձուարթուն, Հրեշտակ Հայոց, էջ ի ստոր,

Յաշխարհ անլոյս, խոր յանապատու, ու ի ծործոր.

Բարբառ Հայկին, Արամայ,

Քան զԱրեւի մարտիցն դու,

Լնու ընդ սար եւ ընդ մոր.

Աչկունք ցօղեն թոր ի թոր:

Ձինչ այս խաւար, զինչ փոթորիկք, զինչ ամպրոպք,

Եւ շանթք անեղ կայծականց.

Տեղ եւ տարափ, Կարկուտ եւ ծիւն, մառնչ եւ շա-

ռաջ մրրկաց.

Ո՛հ, ոչ զիտեմ, դուցէ երկին զայս վճռեաց

Քեզ, ով Մասիս տրամադրեաց.

Հնչեա՛ն զանգակդ ի բարձանց...

Յիս թող դարձցին շանթք ի Գոյոյ զազաւանց,

Խուսել ի խիստ ճակատադրէն ո՛ր կարաց:

Ո՛հ, չողորմիս յիմ արտասուս, անմահ Տէր,

Որ ուղիսօրէն աղբերանայ ողբախուէր.

Սիրտք Հայկազանց անկարելիք, լուս եւ մունչ,

Մինչ ցերք Աստուած թողուս լքեալ 'ւ անտէրունչ.

Դեռ լան ընդ իս նուիրական սուրբ մայրիք,

Ղ. ճիւղ լնակք, եւ բիւրեղեայ հեղ ալիք.

Դեռ յեղակարծ դէպք կեղեքեն զաշխարհ մեր,

Ձհայատաւան, Դիւցաղն Արանց վեհ պատկեր.

Լանց, ո՛հ զանգակդ, ի Մասեաց.

Սարսուռ յիս արկ ողբաւանց,

Տեսիլ աչաց անարկու

Կանգնեալ ի դարձ գուժարկու...

Առ զիմ քնար

Ոսկելար.

Ձանգնկ տխուր եւ թշուառ,

Ո՛հ, թէ ի վանդ քոյ անոյշ,

Յոյս մի շողայ գեղարցոյ,
Ընդ բոլ աղոյ Էր ծածկիս,
Արծաթափայլ ի յալիս
Եւ դառնաղէտ,
Կաս եւ հեծես ի լալիս.
Այլ օ՛ն, ի բաց. ի բա՛ց յինէն
Եւ արհաւիրք սեաւ մահուն,
Աջդ Հայրական կարկառան յիս,
Յայս Թախիծ:

Մայր եւ դայեակ աղցի մարդկան տիրապիծ.
Մասի՛ս, շնչեան յիս գեփիւռ,
Ջեփի՛ւռ. քաղցրիկ, մնտ յիմ սի՛րտ,
— Հնար զանդակիդ ծայն ուժգին,
Սրացի՛ր ի Թիւ արամագին.
Երկին միայն, եւ Աստուած,
Սրբէ զարտօսր քոյդ յաջաց,
Ո՛վ Զանդակ Մասեաց:

Երեւն Վարժապետ Մեծապետ-Նէանց

յԱխալցիսայ:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն

ՆԿԱՐԱԳԻՐ

ՍՆԱՓԱՌԻ ԵՒ ՇԱՀԱՍԻՐԻ

Մնափառն մարդկութեան ժանտախտ է. դիմա-
ցի մարդիկը իրեն համար կամ իրեն անկարգ կրից
համար ստեղծուած լինիլ կ'կարծէ. աղղը կ'մատ-
նէ, հասարակաց կ'վնասէ, և նոցա վնասով կ'ուզէ
փառաւորուիլ. Մնափառն ժողովրդոց արեամբ
մեծամեծ ապարաններ կշինէ, նոցա մէջ կ'փակուի,
շողջորթներով կ'ըջապատի, նոցա քծնող և
և մարդկեղջ գովասանութիւններով կ'սփռանայ:
Մնափառն անմիտ կամ չարամիտ արբանեակներ
կ'պահէ, նոցա մոլութեանց և խարդախութեանց
աչք կ'դոցէ, նոցա առատ ոռճիկներ կուտայ, մե-
ծաղին հագուստներով կ'ղարդարէ, մէկ խօսքով
նոցա ստրուկ կ'գտնայ, որպէս զի նոցա կարկա-
տուն բանի խօսքերով առ ժամանակ իւր մոլու-
թիւններձած կէ, ամէնքի մէջ բարեբանուի, բոլոր

մարդկութեան օգուտը և պատիւ կ'ոտնհարէ՝ միայն
իւր փառաւորութեան հետամուտ կ'լինի. Մնա-
փառն իրրեւ նախանձոտ ուրիշներու բարեաց վերայ
կ'մաշի, նոցա հանձարը և ճարտարութիւն նսե-
մացնելու կ'աշխատի, եթէ հնար լինի, արեգական
կ'հրամայէ միայն իւր վերայ ծագել. Ամենի եթէ
իւր պաշտօնակցաց մէջ իրմէ հանձարով կամ
գործունէութեամբ դերազանց մէկը տեսնէ, այլ
որպէս զի ինքն չարհամարհուի, կը հրամայէ միշտ
և չ'խնդրէ, միշտ ստորներ կուզէ ունենալ իրեն
պաշտօնակից՝ այս ողորմելիներին ծածուկ իրենց
առաջ կ'գուլէ՝ կ'բարձրացնէ, իսկ հասարակու-
թեան մէջ ճանճմը կ'երեցնէ կամ՝ անամօթա-
բար վրաններ կ'խնդայ, որպէս զի միայն ինքն փա-
ռաւորուի. Մնափառն որ և իցէ բարեգործական
ընկերութեանց մէջ բանի կ'երթայ կ'խառնուի,
ոչ թէ բարեմտութեամբ նոցա գործոց մասնակ-
ցելու, այլ կամ իշամեղուի պէս օտարի վաստակ
իրեն սեպհականելու, կամ՝ յաշտ և ամուսնաց փառա-
ւորուելու, և կամ թէ բարեբարեղոց վերայ ժա-
մանակին պարծանք մը ունենալու. եթէ այս մեր
սիրամարդ ձեռացած ազուան չ'ընդունիլ կամ խայ-
տառակութեամբ դուրս ձգուի, էլ կեղտ չ'ի մնար,
որովք կ'սկսի արատաւորել ընկերութեան գովելի
ձեռնարկութիւնները. Հաշատէրն փոքրիկ շահու
համար բաղմամբայ բարեկամութիւն կ'ծախէ,
սուտ խօսիլ ամօթ չ'ի. համարեր, իրեն խոստման
կ'դրժէ, իւր երդմունքը ողբի տակ կ'ոտնէ: Հա-
շատէրն ժամ մը յառաջ պաշտպանած անձը կամ
գործը կ'պախարակէ և կ'արհամարհէ, ընդ հակա-
ռակն պախարակեալն կ'պաշտպանէ, ըստ հասա-
րակաց առածին՝ "կշեռքին որ կողմն ծանր դայ,
այն կողմը կ'վաղէ". ամենայն ցած խնդիրը յանձն
կ'առնու, մինչև անգամ իւր տուած ստորադրու-
թիւնն կ'լեզէ: Հաշատէրն յաջողութեան ժամա-
նակ բարեկամին կ'մօտենայ, սեղանակից կ'լինի,
շողջորթութիւններ կ'անէ, բայց երբոր խեղճ բա-
րեկամ թշուառութեան հանդիպի, կ'ձգէ նորանից
կ'հեռանայ, իսպառ հայեցուած մը ցոյց չ'իտար,
կրբ և թէ բոլորովին հետ տեսնուած է. կ'նմանի
ստուերին որ արեգական ճառագայթից ժամանակ
կերելի, իսկ ամպամած օրերը կ'կորչի: Հաշատէրն
սիրելոյն թշուառութեան վերայ կ'ուրախանայ,

նորա անձնական պակասութիւնները կ'հրատարակէ, կատարելութիւնները կ'ուրանայ. նորա համար դադունի մեքենաներ կ'լարէ, դաւաճանութիւններ կ'նիւթէ, ի մահ կ'վիրաւորէ. քսութեամբ եղբայր եղբոր, բարեկամ բարեկամի հետ կուռի կ'ձգէ. նոցա մէջ յաւիտենական անհատ ատկութիւն կ'մտցնէ. Շահասէրն իրրե ապերախտ չարեաց հատուցումներով իւր բարեկամին դէմ կ'յարձակի, նորա սիրտը կ'կոտէ, նորա բարեբար ձեռքերը կ'կաշկանդէ, կ'յուսահատեցնէ ուրիշ կարօտելոց ևս զայն տարածելու. Փառամոլն և շահասէրն Ազգասիրութեան անհաճաճոյ քօղոյն տակ կ'ծածկուին. հայրենասիրական դիմակ իրենց երեսի վերայ կ'առնուն. Ազգին ցաւակից կ'հանդիսանան, կարծես թէ իրենց աղէքներ սորա վերայ կ'գալարին, ամեն ընկերութեանց մէջ "Ազգ և Հայրենիք" սրբազան բառեր կ'յեղ յեղեն, մինչև որ և իցէ ազգային պաշտօնի մէջ մտնեն, այնուհետև դիմակ կ'մերկանան, իրենց խարդախութիւններ յայտնապէս կ'պաշտեն. Շահասէրն զգրոցներու վրայ կը բռնանայ, նորա եկամուտներ ըստ անորժանաց կ'վայելէ, արժանաւոր ուսուցչաց ուժիկ կ'յետաձգէ, և կամ սոցա պաշտօնից արձակելով, այս սրբազան գործոյն անյարմար իրեն ազգականներ, մերձաւորներ և կամ իրեն կրից քծնօղ լըբէնի կամ անառակ կամ տգէտ շողջորթները ուսուցիչ կ'կարգէ, որով լուսակարօտ աշակերտաւք ուսմունքէ կ'զրկէ. կամ բարոյականութիւններն կը խանգարէ. Շահասէրն եկեղեցւոյ վերայ ևս կ'բռնանայ, նորա արդիւնքները իւր օգտին կ'գործածէ, աւերորդ շինութեանց կ'ձեռնարկէ, որպէս զի փող չահաւի. Ազգին որ և իցէ բարենպաստակ գործոյն կամ շինութեան կընդդիմանայ փող հատուցանել, կարծես եկեղեցին իւր սեպհական ժառանգութիւն կամ կալուած լինի, ժամանակին հաշուատութենէն կ'խախտի, իւր ազահաւորներ բարեպաշտութեամբ կ'ծածկէ. "գիշեր ցորեկ յԱստուծոյ" խնդրած եմ որ զիս այս պաշտօնէս հեռի պահէ" ասելով՝ ուսմիկները կ'խաբէ. կարծես թէ ուզէ չէ կարող հրաժարուիլ. Եկեղեցւոյ վրայ աղոթեցութիւն ունեցող մարդիկ ճաշէ կ'հրաւիրեն. նոցա առաջ իրրե օգտամտոյց կ'պարծի, նոցա սիրտը կ'գրաւէ, ի զուր թող աղաղակեն ժողո-

վուրդ, նա իւր պաշտօնի մէջ հաստատուն կ'մնայ. Շահասէրն եթէ որ և իցէ ատենից մէջ պաշտօնատար լինի, անմիտ փառասիրութեամբ հանդերձ շատերու իրաւանց կ'դիպչի. իւր օգտի համար ճշմարտութիւն կ'ծածկէ. ստութեան պաշտպան կ'հանդիսանայ, որ և իցէ գանգատաւորի մը, որ իրեն գալու լինի, նախքան յերեմե, ձեռքը կ'նայէ, եթէ դատարկաձեռն է, խեղճը գործ չ'ունի, թող երթայ դայ՝ թախանձէ, իրեն համար շահաւետութե և մոլի մարդիկը կ'պատուէ՝ կ'գովարանէ. ընդհակառակն իրեն համար ապարդիւնները թէ և առաքինի, ոչ միայն կ'վատահամբաւէ, այլ և կ'աշխատի. ընդդէմ արդարութեան նոցա չարիք հատուցանել. միշտ իւր պաշտօնից կ'տրտնջայ, իրեն հարցնես չեմ ուզեր ծառայել կ'ասէ, բայց սուտ է. եթէ արձակեն, նոյն ատենի յետին ծառայութիւնը անգամ յանձն կ'առնու, միայն թէ ատենական գործոց միջամտութենէն և հետեւաբար իւր շահէն չ'զրկուի. Այսպիսի անհաւատարիմ պաշտօնէից խարդախութեամբ եկեղեցական և հասարակաց առեան մը բարեաց սպանգարան կ'գառնայ. Փառամոլն և շահասէրն խաղալիկ բարեգործութեամբ առժամանակ ժողովուրդ կ'դարմանեն, նոցա իրաւանց ջերմ պաշտպան և ջատագով կ'հանդիսանան, մինչև որ նոցա վստահութիւնն զրաւեն. այնուհետև յամենայն զօրութենէ նոցա վերայ կ'յարձակեն. նոցա կրկնդեքեն և կ'հարստահարեն, նոցա մառաւոր և նիւթական յառաջադիմութեան անիւր խորտակելով յետախաղաց գրութեան խորխորատ կ'ձգեն.

Այլ ևս ի՞նչ թուեմ. մատեններու և մատենագրաց խորամուխ հանճարոյն կարօտ է բովանդակապէս՝ յայտնել աշխարհին այս սոսկալի սկզբնական ակտից և նոցա ննթակայ և գործիք եղողներուն անբան չարիքները. ես բաւական կը համարեմ այսչափս ի զգուշութիւն հասարակաց.

գծիկաւ մտաւոր տնտես, նախ ամեն մտաւոր տնտես (տնտեսութեամբ) մ

844

844

844

844

ԻՐԱՆՈՒՆԷ ԵՒ ԽԵԼԱՅԻ ԳԼՏԱՆՈՐ.

Ասի յառակաց, թէ՛ Բ. արք. միմեանց յոյժ բարեկամք էին. և ելեալ գնացին 'ի ճանապարհորդութիւն. և մինն ղենեալ 'ի վաճառոյնն՝ և միւսն շահեալ փարթամացաւ: Գարձան և դային 'ի տունս իւրեանց. և եկեալ մօտացան 'ի քաղաքն իւրեանց: Ասէ աղքատ ընկերն ցհարուստն, թէ՛ եղբնյր, շատ բարութիւն և սէր զիտեմ 'ի քեզանէ. նա՛ ամենեցուն զլուխն այս է՝ որ կու խնդրեմ 'ի քէն, այն 'ի վեր է քան զամենն. պարտ է որ ինձ եղբայրութիւն անես. Ա. սպիտակ 'ի փոխ տաս, որ տանիմ զեմ տան և իմ աղայոց պէտքն լընում, դալ տարի յայսօրս զքո դրամն վճարեմ. այնպէս՝ զիտացիր՝ թէ՛ զեմ տըղայքն 'ի գերութենէ կու գնես և աղատես քո հոգեոյդ համար: Իսկ նորա լուեալ զայս պարզմտութեամբ՝ ետ զԱ. դրամն խղճալով աղքատութեան նորա: Եւ ելեալ 'ի տեղւոջն եկին 'ի տունս իւրեանց: Եւ իբրեւ լցաւ տարեգլուխն, երթեալ տուողն զրամին առ պարտականն և ասէ, տարի մի բոլոր եղաւ. հիմայ զեմ՝ դրամն տուր, որ իմ տանն և իմ տղայոցն կարէքն անցուցանեմ: Իսկ նորա պատասխանի տուեալ ասէ, ես քեզ դրամ չը պարտիմ: Եւ յորժամ բռնադատեաց, յայնժամ ասէ ցնա, եկ՝ երթանք 'ի դատաւորն՝ որ դատաստան առնէ: Եւ յորժամ եկին, հարցեալ դատաւորն գերկոքեանն՝ զոմն՝ առեր ետ թէ ոչ, և զոմն թէ՛ վկայ ունին: Եւ իբրեւ գիտաց՝ թէ ոչ գիր կայ և ոչ վկայ 'ի մէջն. ասէ ցայրն որ զդրամն էր տուեալ, թէ՛ յայնտեղն՝ որ դրամն տվիր, մարդ կայր, գրաստ կայր, ձի կայր 'ի մօտ-

ներդ: Ասէ տուող դրամին, թէ՛ ոչ ինչ չկայր մօտ 'ի մեզ, վերն աստուած էր, 'ի վայր մեք երկոքեանս. սա ողորմանօք խընդրեաց, և ես խղճացի տվի. այժմ՝ կու ուրանայ: Ասէ դատաւորն, ի յայն տեղն ծառ կայր, թուփ կամ քար կայր, ի՞նչ տեղ է այն տեղն: Ասէ զրամի տէրն, ոչ ծառ կայր և ոչ թուփ, լոկ քարատակ մի էր, նստանք անդ համարեցի զդրամն և տուի, և ելանք և եկանք 'ի միասին 'ի քաղաքս. դա 'ի յիւր տունն գնաց և ես յիմ՝ տունն: Ասէ դատաւորն ցղբամի տէրն, կարեմ զքաւրն զայն բերել, կամ կոտրել 'ի յայն քարէն և նշան բերել: Իսկ նորա 'ի դուրս վազեալ 'ի դրամին կսկծուն, թէ՛ զնամ զայն քարն լծով բերեմ, կամ կոտրեմ և նշան բերեմ: Եւ յորժամ գնաց, ասէ դատաւորն ցմիւսն որ 'ի մօտն մնաց. թէ՛ կարե՞ զայն քարն շարժել 'ի տեղւոյն, կամ կարե՞ կոտրել: Ասէ այրն՝ որ ուրանայր զղբամն, թէ՛ հազար լուծք լծէ, չկարէ զայն քարն շարժել 'ի տեղւոյն. և թէ՛ հազար քարադործ բերէ, չկարէ կտոր մի կոտրել, զի ապառաժ քար է: Յայնժամ դարձուցեալ զայրն որ գնայր 'ի յետեւ քարին, և ասէ ցուրացող՝ զրամին, թէ՛ զնա՞ տուր զիւր դրամն 'ի յինքն, զի դու եղար վկայ որ պարտիս. և այնպէս յամօթ եղեալ վճարեաց զպարտքն:

Յուցանէ առակս. թէ՛ դատաւորին պարտ է լինել, որ 'ի դատարանին անիւք բանին՝ ելք զտանէ, որ զերաւունքն Աստուծոյ չ'թիւրէ. ըստ որում ասէ սողմոն, թէ որ կարողն է և հանճարեղ, զառաջնորդութիւն ստացի:

Աղոթեալքիք. Ի՛նչ:

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Ի Ո Ր Տ Ե Ս Ի Լ

Երբ մի օր նստած՝ ես կերպով աշխարհիս ունայն փառքերի վրայ,
 Հիմնուած մարդով կը թափառէի, 'ի քուն ընկղմած մի երազ տեսայ,
 Տեսայ մարդիկներ 'ի խոր քուն թմրած, անկարդ անսահման իրարի վերայ,
 Սոսկալի խաւար գիրենք պաշարած, ոչ Արև, Լուսին, և ոչ լոյս տեսայ,
 Տեսայ երկնքից մի լոյս ծագեցաւ, թմրած մարդիկներ վերկացան տեղից,
 Աղջամուղջ խաւար շուտ փարատեցաւ, տխուր տեսարան վանեցաւ լուսնից,
 Հեռուից մի մեծ ջահ էր երևում, որոյ անաղա լուսից զօրացան,
 'Նոր ողի առած թմրած տեղերում, ելան որ գնան՝ տարակուսեցան,
 Չիմացան ի՞նչպէս՝ դէպ ո՞ր ընթանալ, զի երկու երկար ճանապարհ տեսին,
 Բաւական միջոց սկսան խոկալ, ուստի շուարած մի տեղ կանգ առին,
 Յանկարծ հնչեցաւ մի քաղցրիկ բարբառ, թէ 'պս է նեղ դուռն ճանապարհ անձուկ,
 Որ տանի 'ի կեանս անպատում՝ անձառ, եկայք անյապաղ առ իս մատերուք,
 Արկնեցաւ դարձեալ մի ուրիշ պատգամ, "լայն է ճանապարհ և դուռն ընդարձակ,
 Որ տանի կորուստ մշտնջենական, արդ ո՞վ կամիցի մոցէ՝ համարձակ,
 Զի նեղ ճանապարհն էր շատ դժուարին, քարուտ և փշոտ սար ու ձորերից,
 Համբերող անձինք գնալ յանձն առին, զրկուած աշխարհի ունայն փառքերից,
 'Նորա ընտրեցին այն նեղ ճանապարհ, ուր էր նեղութիւնք և խիստ տառապանք,
 Յանձն առին յօժար մինչ 'ի մահ, իսպառ մերժեցին աշխարհի սուտ փառք,
 Իսկ լայն ճանապարհն էր նախանձնի, հոտաւէտ ծաղկունք յաջ յահեակ լուսեալ,
 Հեշտասեր մարդկանց էր շատ հաճելի, ոմանք պատրաստուած ընտրեցին գնալ,
 Տեսան դուարձութիւն լայն ճանապարհին, հեշտալի խախտանք բերկրանաց հրճուանք,
 Սրտագրաւ զիմաց սիրուհեաց սեռին, հոտաւէտ բուրմունք ծաղկանց բուրաստանք,
 Երկճանապարհաց միջին կայր խրամ, մարդակուլ անդունդ՝ փիհ մեծ կենսազրաւ,
 Մի քանի տեղ կայր կամուրջ պնդակազմ, անց ու դարձ մարդկանց ինքնիշխան կամաւ,
 Հուսկ յետոյ տեսայ վառեցին ջահեր, մեծ ջահի լուսից փառաւոր անձինք,
 Առաջնորդեցին մարդկանց անվահեր, որոնք ունէին յուս բարձած բռնիք,
 Հարժեցան ամէնքը տեղից վեր կացած, սկսան գնալ ջահերի լուսով,
 Ոմանք ընթացան նեղ դռնից մտած, ոմանք գնացին լայն ճանապարհով,
 'Նեղ անձուկ դռնից որոնք որ մտան՝ սիրով յանձն առին շարունակ գնալ,
 Հասին վերջապէս 'ի վայր հանգստեան, անդ վիճակեցան անվախճան մնալ,
 Լսեցին մի ձայն հրաւիրական, թէ 'եկայք առ իս ո՞վ ծանրաբեռինք,
 Եկայք դուք օրհնեալք հօր իմ՝ սիրական, և ժառանգեցէք սուրբ փառաց տեղիք,
 Որոնք ընդարձակ դռնից անցկացան, լայն ճանապարհի հեշտութեանց խաբուած,
 'Ի կորուստ անվերջ յաւիտենական, մատնեցան 'ի հուր իսկ դատապարտուած,
 Զի գոռաց-իսկոյն ձայն զարհուրական, թէ 'երթայք յինէն յիմար անիծեալք,
 'Ի գեշխան 'ի հուրն յաւիտենական, որք այժմ՝ իրաւամբ դուք դատապարտեալք,
 Այս տեսիլ զիս շատ զարհուրեցրուց, երկիւղեցս իսկոյն զարթնեցայ քնիցս,
 Յետոյ յիշեցի այս խօսքը վաղուց, ուրեմն ընդունայն է փառք աշխարհիս:

ՄԵՍՐՈՊ ՔԱԶԱՆԱՅ ՓԱՓԱԶԱՆՑ:

Ի վ էր. Ըդ--լս:

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն.

ՎԵՂ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. ՕԾՄԹԻՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ

ՀԱՆԴԵՍ Ի ՏՓԽԻՍ.

Նորին Վ. Ե. Օծմթիւն Ս. Կաթողիկոսի Օծման Գ. րդ Տարեգարձին առթիւ՝ խիստ փանաւոր և շքեղ հանդէսներ եղան 'ի Տփլիսի: Թէև 'ի 21-ն Մայիսի էր Տարեգարձը, բայց 'ի ամսի Ս. Համբարձման՝ Թէլթի վանուց ամսն լինելով, յուլիս և յերկրպագութիւն պէտք էր երթային Տփլիսաքանակ Ազգայինք ըստ մեծի մասին. ուստի նոյն հանդէսը մի քանի օր յետոյ կատարուեցաւ 'ի 24-ն նոյն ամսոյ՝ յաւուր կիւրակէի:

Հարաւթ օրը մայիս 23-ին Եկեղեցական արժանաւոր հանդիսիւ՝ Վ. Ե. Կաթողիկոս էջ և գնաց յերեկոյեան եկեղեցին:

Յաւուր կիւրակէի առաւօտուց 24-ին 'ի ժամ Ս. Պատարազի՝ զոր մատոյց Գ. Եր. Պետրոս եպիսկոպոս, սովորական հանդիսիւ գնաց Վ. Ե. Կաթողիկոս 'ի Ս. Եկեղեցի, ուր ինչպէս և եկեղեցւոյ արտաքին սրահին մէջ՝ ամեն կարգի և աստիճանի՝ արանց և կանանց բազմութիւն յոյժ լցեալ և խոնեալ էր:

Յետ աւարտման Ս. Պատարազի՝ Նորին Ս. Օծմթիւն հանդիսիւ ելաւ յԵկեղեցւոյ և եկն 'ի Վ. Ե. հարան:

Մի քանի ընթացքով՝ երբ Եկեղեցւոյ արտաքին սրահին մէջ՝ Եկեղեցական

դասն՝ որոյ պարադուլն էր Գ. Եր. Մակար Երբ եպիսկոպոս՝ Թեմակալ - Եռաջնորդն, Թափօր կազմելով պատրաստուած էր Մարտի հանդէսը կատարելու համար, Նորին Ս. Օծմթիւնն Վ. Ե. հարանի մեծ դահլձին՝ սրահի վերայ եղող և արդէն գեղեցիկ պատրաստեալ և զարդարեալ պատշգամբ ելաւ, որոյ ընդ առաջ Թափօրն յօրինեալ էր:

Ահաւ սրտաշարժ Մարթանքը: Եւ մինչ Վ. Ե. Երբ պէտք էր սկսանիլ, տիրեց լուսթիւնը, և բարեկրօն Ստեփաննոս Աւոյ Քահանայ Մանդինեանց եկն և կանգնեցաւ 'ի մէջ Թափօրին և ընթերցաւ մի յարմար և գեղեցիկ ճ'առ (զոր ստորեւ ունիմք հաղորդել ընդ այլ երկուսին): Ապա՝ Հայկական Աշխարհի՝ Խմբագիր Մեծարգոյ Ս. Ստեփան ներկայացաւ 'ի մէջ հանդիսին, և սկսաւ կարդալ մի ճառ. և մինչ աւարտեց, Ս. Կաթողիկոսը 'ի պատշգամբ անտի խօսեցաւ թէ պէտ համառօտ, այլ ազդու և սրտաշարժ ատենաբանութիւն՝ տասն ընթացի չափ: Որով Նորին Ս. Օծմթիւն յայանեց, եթէ՝ "Ես անմոռաց 'ի մտի ունեւով իմ", "Հայրապետական սեպուհ և սրբազան, պարտաւորութիւնքը, զցայռ և զցերեկ", "անհանդիստ ոգւով և տքնութեամբք, ջանադիր եմ՝ պարտավճար հանդիսաւ", "նայ: Այսպիսի հանգէսներ՝ ճառեր և, "գովեստներ երբէք և երբէք չ'կարեն մը", "խիթարել զիս, այլ առաւել ևս խոր, "կ'ազգեն սրտիս և կը յիշեցնեն իմ սեպուհ և պաշտելի պարտերս, զորս անհրաժեշտ հարկաւորութեամբ պարտիմ, "կատարել յօգուտ և 'ի յառաջագիմութիւն սիրելի Ազգիս և Ս. Եկեղեցւոյս"

«Ահա՛ երորդ տարին լրացած՝ չորրորդին սկսած է. արդ այսօր յայտմ հանդիսի ներկայացեալ՝ իմ խղճի և Աստուծոյ առջև կը մտածեմ մեծաւ սարսափմամբ, թէ արդեօք՝ կարողացայ և անցեալ տարի՝ իմ անհրաժեշտ և սրբազան պարտաւորութիւնքը վճարել առ Ազգս և առ Ս. Եկեղեցիս: Եւ ըստօրում այսօր ոչ յիշմիածին, այլ աստ՝ Ձեզ, յիտարի այս հանդէս, ուրեմն Ձեզ անկէ և զձեզ աղաչեմ ո՞ր Եկեղեցականք և Աշխարհականք՝ խնդրել յԱստուծոյ, զի յիս այսօրիկ կարողացուցէ զես դործել յԱյգեղջ եկեղեցւոյ Քրիստոսի իրբն զժիր մշակ՝ զօգուտն սիրելի Ազգիս և Ս. Եկեղեցւոյս» . . . : Եւ ի վերջոյ օրհնեց համայն ներկայ հանդիսականները թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական: Եւ ասպա Մաղթանքը կատարուելով, Նորին Վեհ. Օծութիւնը պահպանելով աւարտեցնոյն հանդէսը և եկն եմուտ ընդունելութեան սենեակը: Անմիջապէս եկին և եկեղեցականք և իշխանք և ժողովուրդը մատչել ի համբոյր Ս. Մշոյ և շնորհաւորել Ս. օծման Տարեգարձը Նորին Վեհափառութեան:

Օկնի սակաւ միջոցի՝ երբ Նորին Ս. Օծութիւնը գնաց յատկապէս զեղեցիկ զարդարեալ և պատրաստեալ նախաձաշի սեղանը՝ հանդերձ եկեղեցականօք՝ իշխանօք և այլովք, երբեմն հրատարակուող չիստապառքայ ամսադրոյ Խմբագիր և այժմ՝ Ներսիսեան Ազգ.-Հոգև. Աստուծոսարանի Տեսուչ Մեծ. Ստեփաննոս Վապարեանց զիանական անձը՝ մի համառօտ և գեղեցիկ ճառ խօսեցաւ ի դիմաց Հոգաբարձուաց Ներս. Աստուծոսարանի:

Ի միջոցի նախաձաշի՝ Նորին Վեհափառութիւն յիշելով Օգոստ. Այսեք Ռուսաց Աղեքսանդր Բ. Նիկողայոսեանի շնորհիւ՝ մեր ի Ռուսաստան գտնուող սիրելի Ազգայնոց վայելած ամեն հանգստութիւն և յառաջադիմութիւն Ազգային դաստիարակութեան և այլոց պարագայից մէջ, բաժակ առաջարկեց վասն կենաց Նորին Այս սերական մեծութեան, և կեցեցնելով խըմեցին: Յետոյ ըստ առաջարկութեան Գեր. Մակար Ս. Երբ եպիսկոպոսի՝ վասն կենաց Վեհ. Վաթողիկոսի, և կեցեցնելով ջերմ և համակրական զրացմամբ և աղաղակներով բաժակներ. քամուեցան: Ի վերջոյ կրկին Ս. Վաթողիկոսը յիշելով թէ՝ «Թէպէտ ես այժմ տատ ընդ Ձեզ եմ, միայն վասն կենաց Ձերոց չեմ առաջարկեր, այլ վասն համայն Հայ Ազգիս. զձեզ չեմ որոշեր ի նոցանէ. թէպէտ՝ նոքա չեն աստ, այլ են Ձեր եղբարք. ուստի կ'առաջարկեմ բաժակներ՝ ընդ ոլորտս տիեղերաց, ուր ուրեք և գտանիցին՝ ամենեցունցը ի միասին յանուն Հայ Ազգութեան, և յբոլոր Հայոց խաղաղութեան, յառաջադիմութեան և սիրոյն համար». որ և կեցեցնելու դրչմամբ դատարկուեցան բաժակներ: Եյսպէս վերջացաւ նախաձաշը և գնաց Վեհ. Վաթողիկոս ի սենեակին ընդունելութեան, ուր ամենեքեան ընդունելով կրկին զօրհնութիւն և համբուրելով զՍ. Մշ Նորին Օծութեան, բազում ուրախութեամբ և միտմարութեամբ լցեալ մեկնեցան յիւրաքանչիւր տեղիս իւրեանց:

Յերեկոյն ևս լուսավառութեան մեծ հանդէս կատարուեցաւ. և խուռն բաղմութիւն ժողովորեան ներկայ էր: Աստուծոսարանի:

նարանի աշակերտը զեղեցիկ կրգերով զուարճացուցին և մխիթարեցին ժողովուրդը: Եւ այս հանդէսը տեւեց մինչև ասիական ժամ 14. և վերջացու մեծ յիշատակ և մխիթարութիւն թողով Տփլիսաբնակ եռանդուն Աղգայնոց սրտից մէջ:

ԱՍՏՈՒՆՈՒՆՏԻՐ ՄԵՐ ՔԱՀԱՆԱՏԱՊԵՏ.

Երջանիկ է օրս, յորում վիճակեցաւ ինձ նուաստիս, ի կողմանէ մեր ամենեցուն ելանել ի հանդէս բանախօսութեան՝ առ ի շնորհաւորել զերկուս սիրալի տօնս. զերկրորդ Ծաղկաղարդն առնա, և զերրորդ տարեկարծ սուրբ Օծման 2երդ Անհատաութեան: Երջանիկ է քաղաքս մեր, որ յայս առաջին նուազ արժանացաւ հաղորդ գտանիլ այսմ շքեղահանդէս տօնակատարութեան, և մնացէ այս յաւերժական յիշատակ ի սիրտս Թիֆլիզաբնակ Հայոց:

Հրաշափառագոյն է տօնս և բերկրապատար խրնդութիւն մեր:—Երկնային զօրութիւնք, ըստ ասանդութեան վերանորոգողի առաքելական Աթոռոյ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, տօնեն զտարեկարծ մուտ գործելոյ մշտնջենաւոր Քահանայապետին յաղթական փառօք ի յերկնս, և մէջ երկրայինքս կից ընդ նոսին տօնելով զայն՝ տօնեմք և զարեղարծ Օծման Քահանայապետիդ մեծի՝ բաղմելոյ ի Գահ սրբազան Առաքելոցն Թադդէի և Բարդուղէմեայ, և առաքելասարաս յաջորդի նոցա Գրիգորի մեծի՝ Պարթևի մերս Լուսաւորչաց:

Ներեցէք ինձ, Հոգևոր տէր, զեղեցիկ իմն յանգնութեամբ շրջելի՝ աստ զսակաւ ինչ բանս, ոչ ի ցոյց խրատու, այլ առ ի բերել ի հանդէս զի 2եկը սկսեալ և զսկսանելի արդիւնաւոր գործըս վասն յառաջագիտութեան արդիս, և բարեկարգութեան սրբոյ Եկեղեցւոյ:

Նախախնամութիւն վերին, որ ամբողջ և կամբ պահէ զյինքենէ հիմնաբկեալ ուղղափառ Եկեղեցին Հայաստանեայց, յարուցեալ է ըստ յառաջագոյն ընտրութեան իւրում զբաջարթուն և

զանձնադիր Հովիւս ի շինութիւն Սրբոյ Եկեղեցւոյ, և ի պաշտպանութիւն ամբիժ Հաւատոյ. նա ինքն յառաջագոյն ընտրեաց զ2եկ յայն պաշտօն և կացոյց Տեսուչ ի վերայ փոքու Հօտին իւրոյ. "վասն որոյ էօժ զՔեզ Աստուած, Աստուած քո իւղով ուրախութեան, առաւել քան զընկերս քո" (Սաղմ. 137. 9), և լցոյց շնորհօք սուրբ Հոգւոյն. զի յայսմ, մեծի և ծանր պաշտման, որ բաղում հոգոց պէտս ունի, առաջնորդեսցէ 2եկ առ կատարումն ամենայն բարի ցանկութեանց լութեան աղբիս:

Արդարեւ, օժանդակութեամբ Աստուածային Տեսչութեան, յօրէ դահակալութեան 2երոյ, զառաջին և զամենամեծ սլարտս համարեցիք բանալ զուսումնարանս վասն երկուց սեռից հայացի մանկտեաց, յարուցանել ի մեռելութենէ զուպարան Սրբոյ Էջմիածնի, և ձեռն արկանել ի զանազան շինութիւնս, որք կենդանի վկայք են գործունեայ հոգատարութեանց 2երոց. այլ այս ամենայն սկիզբն է երկանց. զի սպասեն 2եկ այլ ևս բազմադիմի ազգային գործք, որոց գուցէ ընդ առաջ ելցեն արգելք ինչ. բայց Անհատաութիւն 2եր, ի բանս Սրբոյն Պաւղոսի դրով վարժեալ ի մանկութենէ չունիք վճատել. "Զի ոչ ետ 2եկ Աստուած զհոգի վճատութեան, այլ զօրութեան, և սիրոյ, և զգաստութեան, (2 Տիմ. Ա. 7). և յայնժամ ամենայն ինչ ունի յառաջ խաղալ ի լաւ անդր:

Երկից իրաց պէտս ունիմք՝ շինութեան և բարեկարգութեան Եկեղեցւոյ ի վերայ սկզբնական հիմանց իւրոց, բարեկարգութեան հոգեւորականաց, և հիմնելոյ զուսումնարանս, ուր գոն պակասութիւնք, և զեղեկան որչափ մարթ է, ըստ ներելոյ միջոցաց պահպանել և կանոնաւորել, զի այս վերջինս է միակ ճառապարհ լուսաւորութեան և յառաջնութեան ներկայ և ապագայ սերունդոց մերոց. սա կաւէ ծնանել զբարեկիրթ անդամս աղբիս. սա կարէ պահպանել զկարդ յեկեղեցիս, ի Հոգևորականս և ի ժողովուրդականս: Ասան որոյ Օծեալք յԱստուծոյ, զսկզբնաւորեալսդ կատարելագործեալ, մինչ օր կայ. "զի ընդ Քեզ է սկզբն աւուր զօրութեանս" (Սաղմ. 88. 4). և զոր ունիսդ ի դաշափարի՝ սկսեալ, զի "յերեսաց քոց իրաւունք մեզ ելցեն, և աչք քո տեսցեն զուղղութիւնս". (Սաղմ. 89. 2).

Այսպիսով զբանս՝ մեր համախառնաբար առաջի
Գլխույդ Ազգիս, շնորհաւորեմք զտօն մուտ գործելոյ
երկնաւոր Քահանայապետին յիւր Աստուածային
Աթոռ, և զտօն համառոնալոյ Չերոյ յառաքելա-
կան Աթոռ մեծի Քահանայապետութեան Հայոց,
և ընդ նմին վերախնկեմք զաղօթս առ բարձրեալն
Աստուած՝ երկարել զկեանս Չերոյ Աւհատաու-
թեան վասն կատարելագործելոյ զսկսեալ ՚ի Չէնջ
աղբաշահ գործս, հաստատուն պահել զՄայրս մեր
Սուրբ Կաթողիկէ Եջմիածին մինչ ցկատարած աշ-
խարհի. և զցրուեալ ազգս Հայոց ՚ի վերայ երե-
սաց երկրի ՚ի մի յօդ զուգել ընդ հովանաւորու-
թեամբ մօրն Լուսոյ Սրբոյ Եջմիածնի, և ընդ միով
հայրապետական գաւառնաւ. Տէր պահեսցէ ըզ-
մուտ և զել. քո յայսմ հետէ մինչև յաւիտեան .
Ամէն.

Ստեփաննոս առաջ Բահանայ Մանգի-
նեանց, ուսուցիչ Կրօնադիտութեան եւ
Եկեղեցական պատմութեան հերոսեան
Հոգեւոր եւ Ազգային Գլխոյն:

է 24 Մայիս 1870 թ.

Ի Տ Ի խ ի ս :

ՎԵՀՍՓՈՒ ՀՈՅՐ

Բարեպաշտ Կրօնաւոր մի կամենում էր խօսք
ասել նորան սպասող ժողովուրդին. Մարդկային
չքաւորութեան խորին զգացմամբ շարժված Կրօ-
նաւորն աղաղակեց. "Բարեկամներ, եկէք լաց լի-
նինք". և ամենքը ընկան զետին և արտասուք թա-
փեցին.

Երբ եւս առաջ կանգնեցի այստեղ, զիտեմ որ
բարեպաշտութեամբ և Հայրապետութեամբ լըց-
ված այս ժողովուրդը՝ սպասում է ինձանից այս
հանդէսին յարմարաւոր խօսք: Բայց իմ շրթունքս
ակամայ փակվում են, երբ տեսնում եմ այստեղ
կանգնած իմ Տէրը, Հայկական Ազգի Աւհատա-
ւոր Կաթողիկոսը, Հայկական Ազգի ցանկութիւններ
և նպատակներ մի Աւհ և Փառաւոր մանչի
մէջ ամբողջված: Ո՞վ կհամարձակէ երկարաբա-
նել, երբ կանգնած է Աւհատաւոր Գէորգ Դ. Ա-
թողիկոսը՝ իւր Ազգաշէն գործերը և նպատակնե-

րը Աւհ ճակատին դրօշմած: Գոնէ եւս տկարա-
նում եմ: Եւ ի՞նչ կարելի էր ասել այս Հայրա-
սէր ժողովուրդին, որը հարկը անգամ աւելի հզօր
կերպով չվկայէր այս հրաշափառ հանդէսը:

Ահա հաւաքվել է Թիֆլիսի բոլոր Հայասեր և
լաւագոյն ժողովուրդը: Բարեհաճեցէք նայել, Աւ-
հատաւոր Հայր, իւրաքանչիւրի երեսին, մխիթա-
րութեան բաղմնայտ զգացմունքը դուրս են լծու-
նում սրտերից. նայեցէք՝ իւրաքանչիւրը մարմնա-
ցած ուրախութիւն դարձած է: Եւ սա ի՞նչ բաղդ
է՝ Թիֆլիսի համար. այսօր Հայկական Ազգի Կա-
թողիկոս Աւհատաւոր Գէորգը տօնում է իւր
սուրբ Օծութեան օրը: Թիֆլիսի ժողովուրդի հետ
նախանձեցէք ուրեմն Թիֆլիսցիներին դուր, Թիւր-
քիաւնակ Հայեր, դուք Հնդկաւնակ, Պարսկա-
ւնակ Հայեր, և դուք՝ ամենայն Հայեր: Թիֆլիսը
փառաւորվում է այսօր Աւհատաւոր Կաթողիկոսի
մեծ փառքով: Հայր, Ազգի Հայր, մեր սէրը դէպի
Ազգը անպատում է, ուրեմն ինչպէս յայտնեմ
խօսքով մեր իբրեւ Ուրբանոս լայնատարած սէրը
դէպի մեր Աւհատաւոր Հայրապետ: Եւ եթէ չկայ
ոչ մին, որ չէ շարժվում այս հրաշափառ տեսա-
բանից, նրան կշարժէ մի թէ՛ մարդկային թոյլ
խօսքը:

Եւ ահա մեր Կաթողիկոսը Թագադրված և Օծ-
ված, Հայր, Թագը Չեր Գլխի վերայ մեզ փառք
է իսկ Չեղ — քաջագործութիւն: Այդ Գաւազա-
նը, որ կարող է կրել Հայկական Կաթողիկոսի
հզօր Չեղը միայն, մեր Եկեղեցուն անդորրութիւն
է իսկ Չեղ — հսկողութիւն: Եւ բոլոր հիանալի
գարբերդ մեզ մխիթարութիւն են, իսկ Չեղ
բեռնաւորութիւն:

Բեռնաւորութիւն արդարեւ և քաջագործու-
թիւն: Եւ վայել է Չեր խմաստութեանը աշխար-
հիս հնագոյն Եկեղեցւոյ Հայրապետութիւն, որ
երկնքի և երկրի Դատաւորի ձգնով կղատէք և
կանօրինէք արդարութեամբ և խմաստութեամբ,
ռչինչ խոտորելով աշ կամ ահակ:

Իսկ սուրբ Օծումը մի թէ՛ միայն արտաքին
հասարակ փարաշուրթիւն էր: Ոչ, ամենեւին ոչ.
Երբ ճաշիմը Աստուծուց Թագաւոր ընտրվեցաւ
Խորայելին և սուրբ իւղով օծվեցաւ, որովհետեւ
"կարմիր էր դէմքով, գեղեցիկ աչքերով և սիրուն

տեսքով, սուրբ գիրքը ասում է: "Նւ խաղաց Հոգի Տեստն 'ի վերայ Դաւթի յօրէ յայնմանէ և առ յապայ": Նւ այն Հոգին անսպառ և անդադար խաղում է Ձեր վերայ, և այն Հոգով լուսաւորումէք և պաշտպանումէք Դուք Հայկական Եկեղեցին:

Թող աստիճաններն ապացուցանեն, թէ երկիրը չըջում է արեգակի չորս կողմ: Մեր Աբեգիւնը չըջում է մեր չորս կողմ և չըջում է անդադար նորա համար, որ մենք բարեպաշտութեամբ վարենք մեր կեանքը: Երբի՛ր ուրեմն, ով Արեգակը մեր շտապով յաջողութեամբ, չըջի՛ր հսկայական քայլերով յոյժ Բո լարի նպատակներով և բարոյապէս փրկի՛ր Ազգը, կեանքիդ մանկու կողմը միայն մի շտապիր: Այս դէպքում, որպէս Տեսու Նաւայ, մեր ձեռները և սրտերը բարձրացած, կաղաղակենք. "Կանգնիր, Արեգակ, և մի շարժվիր մինչև Բո մեծ նպատակներին առաջ եկող լոյսը արեւընները փառարանօրէն յաղթես: Դուք արդէն յաղթեցիք թաղմանիւ արգելքներ և դժուարութիւններ՝ Ձեր իմաստութեամբ: Մեր սէրը դէպի մեր Հայրը՝ չունի սահմաններ, անյաղթելի է. բայց Ձեր հայրական սէրը զերգանցում է մեր զոչցմունքները: Հայր, Դուք մեզ ևս յաղթեցիք: Նւով կարող էր հասնել Ձեր այս փառքի բարձրութեանը: Ի՞նչ պատիւ կարող էինք մատուցանել Ձեզ՝ որ հաւատարմութեամբ Հայկական Ազգի ընտրեալ լինելու անփոխարինելի պատուին: Դուք Հայրական եք ոչ միայն Ձեզանով յաջորդած, այլ Ձեզանով և պահպանված Եկեղեցւոյ: Հայր, Ա.Յ.Տ.Մ.Մ. Հայր, փորձառութեան կրակով մաքրազարդված Հայր: Դուք ունիք պաշտպանել և կարգաւորել Հայկական Եկեղեցի և նորա պաշտօնականներ: "Ուսումնարաններ, ուսումնարաններ և միշտ ուսումնարաններ" փրկարար ձայնը Ձեր Վահի բարձրութիւնից հասնում է անդադար Հայերի ակնաջին: Եթէ Հայկական պատմութիւնը պիտի պստուհետ ևս շարունակվի, Դուք պատրաստումէք նորա մէջ Ձեզ համար ոսկեղէն տողերի տեղը: Դուք կամենումէք զոչել Ձեզ Հայկական Ազգի կարելի բարեբաղդութեան համար: Ազնիւ գործակատարներ Ազգիս բարոյական փրկութեան համար միանգամայն 'ի հօր և 'ի թուր պատրաստ անձներ Դուք իմանումէք գտնել Հայերիս մէջ, Ա.Յ.Տ.Մ.Մ. Հայր: Մեծ գործի դժուարութիւններն պիտի Ձեր փառքը մեծացնեն, բայց թող դժուարութիւնների յիշատակումն չվշտացնէ Ձեր հոգին:

Ոչինչ, ոչինչ թող չխանդարէ Ձեր և մեր սուրբ ուրախութիւնը: Աւրախ լըր յոյժ, դուստր Սիծի, քարոզեալ դուստր: Նրուաղէմի, ահա Թագաւոր քո զայս առ քեզ արդէն և քչիւն Այո Երայէլը կուրախանայ Աստուծու վերայ: Սիծի որդիները կուրախանան իրանց Թագաւորի վերայ: Թող բոլոր բաղմութիւնը սկսէ Աստուած գոյվել օրհնված է Աստուծոյ անունով եկողն:

Մեր սրտերը բորբոքող ընդհանուր ուրախութիւնը թող շինէ մեր սիրալատ սրտերից մի բազմաբովանդակ բուրբառ Աստուծոյ առաջ, որ մատուցանելը Ձեր սրտի խունկը Նորան, որ պարգեւեց մեզ Ա.Յ.Տ.Մ.Մ. Գէորգը:

Հայեր, իմ պաշտելի Հայեր, Ձեր Վաթողիկոսին բարձր և իբր յաւիտենական սէրով սիրող և հաւատարիմ Հայեր, մտածեցէք—ունի՛ր արդեօք Ազգային պարծանք ուրիշ մի ինչ՝ բացի Վաթողիկոսից: Իմ աղնիւ Հայեր, մեր փառքը և մեր պարծանքը մեր մէջ հանդիսացած է, մեր Տէրը և մեր Հայրը ահա մեզ հետ է, իւր հետ ընդունւած մեզ փրկութիւն և կեանք: Աղօթելը ուրեմն:

Ա.Յ.Տ.Մ.Մ. Հայր, Թիֆլիսի հասարակութիւնը և Քրիստոսի սրբազան և սուրբ պաշտօնականներն ահա ամենաբարձր սէրով և զարմացմամբ, աղնիւ յոյսերով և ցանկութիւններով լի որդիական ակնածութեամբ կանգնած ենք Ձեր առաջ, և սպասում ենք Ձեր քաղցր ակնարկութեան, որ համարձակելը մօտենանք Բո Տոյակալ փառքին, արժանանանք Բո սուրբ Ազնիւ և ուրախանանք: Աւրախանանք այդ, որ մեծ է մեր Վաթողիկոսը, մեծ է Գէորգ Դր. ամեն Հայերի Ա.Յ.Տ.Մ.Մ. Վաթողիկոսը մեծ է:

Գիտեմ իմ հոգւոյ բոլոր երեւակայութիւնները տկար են փառքիդ ստուէրն անկամ նկարիչ ուստի թող տուէ՛ք հիանալը հրաշափառ Տէրութեանը, և միսթարութեան արաստներով աղաղակելը Ազգաներգուի հետ: "Օրհնեալ է Տէր Աստուած Իսրայէլի, որ առնէ զըքանչելիս միայն և օրհնեալ է անուն սուրբ փառաց յաւիտեանս: Եցի՛ր փառքը նորա ամենայն երկիր, եկեղի եկեղի":

Անցցէ ուրեմն Ա.Յ.Տ.Մ.Մ. Հայր Գէորգը, մեր Վաթողիկոսը, կեցցէ Ազգի շինութեան համար, կեցցէ որպէս ժողովրդի բարի Հայր, որպէս Եկեղեցւոյ ընտիր Քահանայապետ, որպէս Հայկական Ազգի չոր և ցամաք անապատի իմաստուն շինող և բարեզարդող: Անցցէ, կեցցէ:

Արեւիմանս Արեւիմանս

Հայկական Աշխարհ: Օրադրի եմբողջ:

Թիֆլիս

1870, Մայիսի 24:

Ա.Յ.Տ.Մ.Մ. Տէր

Այս օրս, Ձեր սուրբ օծման երրորդ տարեդարձը, շատ արժանաշիշատակ օր է, քան թէ կարելի էր լուութեամբ անցանել զորա մօտից, առանց հասկանալու զորա խորհրդաւորութիւնը, թող տալ դմա գնալ միանալ մեր կեանքի անցած օրերի հետ:

Ուրեմն ներեցէք ինձ ասել Ձեզ մի քանի խօսք, ամենեւին անդարդ և անպաճոյճ, բայց առ ի սրտէ, մի քանի խօսք յանուն Ներսիսեան դպրոցի պատուելի Հոգաբարձուների, յանուն նորա մէջ աշխատաւորների, յանուն իմ, որ Ձերովդ վեհագոյն հաւանութեամբ կոչուած եմ՝ սպասաւորել չայկաղեան մանուկների կրթութեանը և դաստիարակութեանը Վրաստանիս մայրաքաղաքում:

Ներսիսեան դպրոցի Հոգաբարձուքը, նորա ուսուցիչ պաշտօնակատարը և իս առ ի սրտէ շնորհաւորելով Ձեր սուրբ օժման այս երրորդ տարեդարձը, մաղթումենք Ձեզ ի վերուստ երկար և երջանիկ օրեր, կեանքի արկածներից անվտանգ և անխռով օրեր, անդորրութիւն մտքի, պայծառութիւն հոգւոյ, անբեկանելի արիւթթիւն Վաւերի Ո՛չ փոքրիկ են մեր յոյսերը Քեզանից, Գու մեծ Քահանայ, ո՛չ փոքրիկ մեր արդարացի ակնկալութիւնքը. բայց մէք քաջահաւատ եմք և վստահ միանգամայն, որ Գու, մեր նաղելի վեհագոյն Գլուխը, քոյին խորին իմացականութեամբ և շրջահայեաց տեսութեամբ կը հասկանաս այս մեր խորհրդաւոր ժամանակի և այժմեան հայկաղեան սերունդի բազմամասնեայ պիտոյքը, կը լինիս պարադոքս և նահապետ Հայկաղեան լուսաւորութեան, երկրորդ Սահակ պարթև, քաջաբերող, պաշտպանող և ժողովող ուսման և գիտութեան, ուսումնականների Մէք քաջահաւատ ենք, որ Վըրաստանիս մայրաքաղաքի մէջ եղած Ներսիսեան դպրոցը Ձեր Վեհափառութեան կարող և իմաստուն հովանաւորութեան ներքոյ կ'աճէ, կ'ընդունայ, կը ծաղկի և կը պողաւորէ կեանքի գործեր. Մէք քաջահաւատ ենք, որ դալոց օրերում չայկաղեան սերունդը կը պատմէ իւր զաւակներին. Ներսէս հինգերորդը տնկեց և սերմանեց, բայց Գէորգ չորրորդը ջուր ետ, իսկ Աստուած աճեցնոյց:

Կեցցես դու, Վեհագոյն գլուխ մեր, կեցցես բարօրութեամբ վասն բարօրութեան քո՝ և զքեզ սիրող և մեծարող ազգի, որոյ աչքը և հոգիքը և սրտերը դարձուցած են առ Քեզ և ի վերայ քո:

Ս. Կաղարեան:

ԱՐԺԱՆԱՅԻՉԱՏԱԿ ԱՐԴՈՒԹԵԱՆՑ ԻՇԽԱՆԻ
ԿՏԱԿԻՆ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ:

Ո՛չ սակաւ ուրախութեամբ հանդերձ խորին շնորհակալութեամբ կը փութամք հաղորդել մեր սիրելի Ազգայնոց, զի անցեալ մայիս ամսոյ մէջ՝ հանգուցեալ արժանայիշատակ և անմահ բարերար Ղահրաման Արղութեանց իշխանի կտակատարը ամենայն սիրով կատարած են նոյն լաւերարին կամբը, որ Աղեքսանդրապօլ քաղաքի մէջ Ազգային աղքատիկ օրիորդաց Ուսումնարան հաստատելոյ և կառավարելոյ համար ԿԾ հաղար ռուբլի կտակած և նուիրած է. ուստի և արժանացան ընդունիլ 'ի Վեհ. Կաթողիկոսէ՝ օրհնութեան և զոհունակութեան Կոնդակ:

Նոյնպէս Կոնդակաւ Նորին Ս. Օծութեան՝ Հոգաբարձութիւն ևս հաստատուած է նոյն ուսումնարանի համար. հետեւաբար այսուհետեւ անհրաժեշտ պարտք կը մնայ նոյն Հոգաբարձութեան, ուսումնարանի շինութեան և կառավարութեան միջոցներուն պէտք եղած կարգադրութեանց կատարումը, և անմահ բարերարին Ազգօրուտ և լաւենախանձ նպատակին իրագործութիւնը և արդիւնաւորութիւնը՝ Ազգիս անպաղպին համար Բարեբաղդաբաններով:

ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ Ս. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
Ի ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՆ ՏՓԻԽԱՅ:

Վնայոյ 1-ին Վեհ. Կաթողիկոսը բարեհաճեցաւ երթալ յայցելութիւն Ներսիսեան Եզգ.— Հոգեւոր Ուսումնարանին Հայոց Տփիսիսայ:

Ի ներկայութեան Նորին Ս. Օծութեան՝ Կրօնական գիտութեանց և Ազգային պատմութեան և այլոց քննութիւնք եղան: Եյս առթիւ Տեսուչ Մեծ. Ստեփան Նազարեանց՝ ընթերցաւ մի ճառ: Եւ ապա Նորին Ս. Օծութիւնն մի համարօտ յորդոր ուղղեց Մեծ. Հոգաբարձուաց, Տեսչին, դասաւանդաց և աշակերտաց. և օրհնեց զամենեւեան և վերադարձաւ 'ի Վեհարանին:

Ե. հաւաստիկ նոյն ճառը:

ՅԱՆՏՈՒԱԾՈՒՍՏ ՊԼՏՈՒՆԱԼ ՄԵԾ ՀԱՅ-
ՐԱՊԵՏ ԵՒ ԱԹՈՌԱՍԱԼ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ,
ՎԵՐԱԴԻՏՈՂ ՏԼՆՍ ՀԱՅՈՒՆԱԶԱՆՑ.

Ներսիսեան Աղբալիս Հոգեւոր Դպրոցս այս իւ-
րովն կառավարիչ Հոգաբարձուք, աշխատաւոր
Ուսուցչօք և մատակերամ մանկտեալս ընդ յար-
կաւ սորա, արժանացեալ 'ի ժամուս' Գումը Հայ-
րապետական այցելութեան, զինչ արդեօք 'ի պատ-
կանաւորագրութեան առ Բեզ Բարբառիցի, եթէ
ոչ զերկրեալն հոգով բան ողջունական. բար-
եաւ եկիր, ողջամբ հասեր առ սիրելի զաւակս Գո,
Վեհամեծար Հայրապետ Հայկազեանս գերդաս-
տանիս:

Զի բարի կամ զի՞ վայելուչ Հօր սիրելոյ զինի
երկարատեւն անճատման իշանել յողջոյն իւրոց
զաւակաց և սոցա դարձեալ խանդակաթ սիրով
փարկլ զերեսօք սիրեցեալն Ծնողի: Հանդիպումն
ամենեւին գեղեցիկ, հանդիպումն յաւերժական յի-
շատակաց արժանի:

Աւրախ լիւր Դպրոցդ Հայկազեան, ուրախ լերուք
Մեծապատիւ Հոգաբարձուք Յանս այսորիկ, ու-
րախ լերուք և Դուք, յարգելի աշխատակիցք իմ
և մատակերամ մանկտիդ Հայկազեան. ահա ե-
կեալ է մեծ տանուէրն, գերագոյն պաշտպանն
մերոյս Հայկական լուսաւորութեան Սիօնի, հան-
դէս առնել Ձերոց վաստակոց և ճգանց, հայրա-
կան սրտիւ ուրախանալ և պատուասիրել աշխա-
տաւորացդ արդիւնագործութեամբ և աշակերտե-
լոցդ յառաջադիմութեամբ յուսմունս և նախան-
ձաւորութեամբ շնորհացն Աստուծոյ, որ լաւքն են:
Նրաւի՛ մեղ՝ կոչեցելոցս 'ի սպասաւորութիւն սըր-
բութեան սեղանի, եթէ Տէրն զիւրաքանչիւր դք
'ի մէջ, հարցաքննեալ գտցէ հաւատարմութեամբ
և փութով զիւրն շահեցուցեալ զքանքար և
առատ տոկոսեօք աճեցուցեալ. երանի՛ որում վի-
ճակեցի լսել զգովասանական բան. "Ազնիւ ծա-
ռայ, բարի և հաւատարիմ. որովհետեւ 'ի սակա-
ւուր հաւատարիմ ես, 'ի վերայ բաղմաց կացու-
ցից զԲեզ. մնալ յուրախութիւն Տեսուն Գո."

Բայց ես 'ի ժամուս ոչ 'ի փոքու մտածութեան
կամ. ոչ զի անփոյթ և անհոգ գտեալ իցէ ու-
րուք 'ի մէջ առ ի իւրովսնն տնկել և սերմա-

նել զիւրն որոշեալ սահման հողոյ, այլ թէ՛ որ
այն պայմանք իցեն, ընդ որովք վիճակեալն է մե-
րումս դպրոցի զիւրն գործել զգործ, դէմ՝ յանդի-
ման մերոց բաղմապահանջ ժամանակաց, Ամե-
նայն անդաստան, և սառաւել իմանալին անդաս-
տան որ և է ազգի, հարուստ ժամանակս անմշակ
և ամալի թողեալ, ոչ է բնաւորեալ նոյն ժա-
մայն արդիւնս մեծամեծս գործել. աստ ուրեմն
աշխատասէր երկրագործին հարկ 'ի վերայ հասանէ
նախ և յառաջ արօրս կաշմել, լուծս յօրինել,
ակօսանքն պատառել զկողմացեալն անդաստան,
մինչև հնար իցէ գալ 'ի սերմնարկութիւն, իսկ
սոյն այս սերմնարկութիւն կարօտ դոյ դարձեալ
ժրաձեռն ջուրոտութեան և բաղմադիմի ինամոց
մինչև յիւրումն ժամանակի 'ի վեր երևիլ ակն-
կալեցոցն արդասեաց: Նոյն բանք են, Վեհամեծար
Տէր, և զմերոյս իմանալի երկրագործութեան Հայ-
կական անդաստանիս պատրիկ, ուր՝ ցաւ է ասել,
աշխատութիւնք անթիւք և անհամարք, իսկ նշանք
և հնարաւորութիւնք սակաւ առ 'ի չքաւորու-
թենէ նիւթականին կարողութեան:

Մեր քաջայայտ եմք, թէ՛ Վեհամեծար Տէրդ
իւրովն շրջահայեաց տեսութեամբ միտ եղեալ ա-
մենեւին դժուարին պայմանացն, ընդ որովք վի-
ճակեալ է աշխատել դպրոցիս պայմիկ, ներողա-
միտ աչօք ունիցի նայիլ 'ի չափաւոր վաստակս
մեր, ոչ նախ քան զժամանակն առատս պահան-
ջեալ պտուղս 'ի ծառոյն:

Վեհամեծար Տէր, օրհնեալ զտունս դայս և
ղանձանուէր աշխատաւոր Հոգաբարձուս սորա՝
զուսուցիչս և զաշակերտեալ մանկտին ընդ յար-
կաւ սորա: Վարդ աշով Գով հովանաւորան
զԴպրոցս դայս, որպէս զի այս Տուն, միակ տուն
Հայկազեան կրթութեան և գաստիարակութեան
'ի Ռուսաստանոյս պահեալ և պահպանեալ յա-
մենայն ձախորդութենէ աճեացէ, զօրասցի և յիւ-
րում ժամանակի պողարեր լիցի յօգուտ Ազգի
և Եկեղեցւոյ Հայաստանաց աշխարհի:

Ա. Ն. Կապուսեանց:

ՏՕՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ս. ԷԶՄԵՆՆԷ:

Ամսոյ 14-ին կիրակի օրը կատարուեցաւ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի տօնը:

Այս առթիւ արժանաւոր մեծ հանդէս եղաւ Մայր Եթուոյս մէջ, ինչպէս և ամեն տարի:

Միաբանութեան սեղանատան մէջ՝ յորում ներկայ էին համայն Ս. ուխտս և յառաջաւոր անձինք Վլադարշապատայ և ուխտաւորք և այլք, Գեր. Եղիազար Ս. Արք. Եպիսկոպոս մի համառօտ և աւուր հանդիսի յարմար ատենաբանութիւն խօսեցաւ. և Մայր Եթուոյս հաստատութեան և Ազգօգուտ պայծառութեան համար բաժակներ առաջարկեց, և ապա աղաղակներով վայելեցին հանդիսականք:

Նոյնպէս վասն կենաց առողջութեան և երկարութեան և վասն յաջողութեան ամենայն բարի նպատակաց և ձեռնարկութեանց Վ. Ե. Կաթողիկոսի կեցեալներով բաժակներ քամեցին:

Ի վերջոյ վասն սեղանակցաց և վասն համայն Հայ Ազգի բաժակներ խմուելով վերջացաւ սեղանը:

ՆՈՒԷՐ

ԲԱՐԵՊԱՇՏՈՒՀԻ ՍՈՓԻԱ ՏԻԿՆՈՋ:

Ի նպատակ շնութեանց Մայր Եթուոյս Տփլիսայ Ազգայիններէն Բարեպաշտուհի Սոփիա այրի Խշխանուհին Յովհաննէսեան Բէկթարակեանց՝ նուիրեց երկու հարիւր ռուբլի:

ԲԱՐԵՎ. ՍԱՐԳԻՍ ՍԻՍԿ ԲԱՀԱՆՈՅ:

Աշտարակայ Ս. Ամենափրկիչ Եկեղեցւոյ Բարեկրօն Սարգիս Աւագ Քահանայն՝ որ խնդրադրով իւրով ինքնայօժար սիրով յանձնառու եղաւ նոյն Եկեղեցւոյ մօտ եղած սենեկին մէջ Օրիորդաց Գըպրոց բանալ, խոստանալով միանգամայն իւր արդիւնքէն հոգալ նոցա հարկաւոր եղած զրեանքը և այլ պիտոյքը, յատուկ օրհնութեան կոնդակաւ՝ Նորին Ս. Օծութեան Վ. Ե. հաւիտ. Կաթողիկոսի թոյլտուութիւն ստացաւ իւր Ազգօգուտ և եռանդուն նպատակը և ջանքը ի դործ դնելու:

ՅՈՒՑԱԿ ՆՈՒԻԲԱՏՈՒԱՅ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԻՆՈՒԹԵԱՅ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅՍ:

(Շորոշակներ):

Ի Օ. Կեդրեանական Գաւառի

Հասարակութիւն Փարաբար զեղջ	20
Հասարակութիւն վերին Հէնգալիթ զեղջ	20
Հասարակութիւն ներքին Հէնգալիթ զեղջ	15
Հասարակութիւն Նորագալիթ զեղջ	60
Ղեռնդ քահանայ Մինասարեան. Ս. Գ.	2
Հախվերտի Բարազիւլեան. Ս. Գ.	3
Հասարակութիւն Թաղայ զեղջ	125
Կարապետ քահանայ տէր Կարապետեան	45
Գրիգոր Խուտկեարեան. Ս. Գ.	25
Թարոյ Բաբայեան. Ս. Գ.	15
Մահտեսի Մատթէոս Սողոմոնեան. Ս. Գ.	10
Յակովբ Կարապետեան. Ս. Գ.	10
Ալահվերտի Բաբայեան. Ս. Գ.	5
Հասարակութիւն Քալարայ զեղջ	5
Հասարակութիւն Զաֆարապատ զեղջ	10
Հասարակութիւն Վարմազեար զեղջ	5

Ի Ստորագրություններ

Հասարակութիւն Բանաբնու գեղջ . . .	50
Մովսէս Մուրադեանց. Ս. Ե.	3
Վահան տէր Մկրտչեան. Ս. Ե.	3
Յարութիւն Այվազեանց. Ս. Ե.	1
Սողոմոն Յակոբեանց. Ս. Ե.	1
Հասարակութիւն Աւան գեղջ	12
Հասարակութիւն Առինջ գեղջ	15
Թովակիմ քահանայ Առաքելեան. Ս. Ե.	2
Թովհաննէս տէր Վարապետեան. Ս. Ե.	1
Բաղդասար Յարութիւնեան. Ս. Ե.	1
Յակովբ Պօղոսեան. Ս. Ե.	1
Համակերտի Առաքելեան. Ս. Ե.	1
Մարգարէ Գառապրեան. Ս. Ե.	1
Հասարակութիւն Պաղնի գեղջ	8
Հասարակութիւն Էլառ գեղջ	10
Հասարակութիւն Շահապ գեղջ	10
Հասարակութիւն Նորաշէն գեղջ	5
Հասարակութիւն Բարձաբի գեղջ	5
Հասարակութիւն Պաշ գեղջ	10
Հասարակութիւն Գեանի գեղջ	10
Հասարակութիւն Զաւթ գեղջ	10
Անտոն Մարտիրոսեան. Ս. Ե.	3
Հասարակութիւն Զառ գեղջ	3
Հասարակութիւն Արամեւս գեղջ	15
Այրի կին Նուստֆար Մաճոսի Յարութիւն նեան. Ս. Ե.	35
Հասարակութիւն Տաճարաւոր գեղջ	10
Հասարակութիւն Զրկէժ գեղջ	15
Հասարակութիւն Թեղխարաբ գեղջ	6

Ի Ստորագրություններ

Հասարակութիւն Աստուածընկալ գեղջ . . .	5
Հասարակութիւն Ղարաբուլաղ գեղջ . . .	10
Հասարակութիւն Մաչու գեղջ	7
Հասարակութիւն Ղուչի գեղջ	5
Հասարակութիւն Մոլղապատ գեղջ	15
Հասարակութիւն Չամբու գեղջ	17
Հասարակութիւն Տամբու գեղջ	20
Հասարակութիւն Խմբու գեղջ	5
Հասարակութիւն Գիւլախլու գեղջ	13
Հասարակութիւն Սամաղարվէզ գեղջ . . .	7
Հասարակութիւն Քիւլուջայ գեղջ	13

Հասարակութիւն Մուլքի գեղջ	5
Հասարակութիւն Ղարանդու գեղջ	7
Հասարակութիւն Պաշ — Ապարան գեղջ . . .	17
Հասարակութիւն Մելքի գեղջ	7
Հասարակութիւն Տամակիրմազ գեղջ	10
Հասարակութիւն Ալիբուլու գեղջ	25
Հասարակութիւն Ղաղաֆար գեղջ	17
Այրի կին Մարգարիտ Մելք Գէորգեան. Ս. Ե. . .	5
Հասարակութիւն Բաբարու գեղջ	5
Հասարակութիւն Բլխի գեղջ	13
Հասարակութիւն Շիրաղալայ գեղջ	13
Հասարակութիւն Բաղաբուլու գեղջ	7
Հասարակութիւն Ղարաբիխայ գեղջ	15
Հասարակութիւն Ղալալի գեղջ	5
Հասարակութիւն Ավնայ գեղջ	10
Հասարակութիւն Նորաշէն գեղջ	4
Հասարակութիւն Իլանչաւան գեղջ	3

Ի Ստորագրություններ

Հասարակութիւն Սեւրու գեղջ	100
Հասարակութիւն Մարգարէի գեղջ	7
Հասարակութիւն Էլիլար գեղջ	7
Հասարակութիւն Արտաշար գեղջ	7
Հասարակութիւն Խուզիկիտան գեղջ	15
Հասարակութիւն Արմաղու գեղջ	5
Հասարակութիւն Ղուրդուղուլի գեղջ	15
Հասարակութիւն Արմախի գեղջ	10
Հասարակութիւն Շահրիար գեղջ	40
Հասարակութիւն Զափարապատ գեղջ . . .	5
Հասարակութիւն Քաղակնարս գեղջ	5
Հասարակութիւն Մօլլապալաղ գեղջ	20
Հասարակութիւն Մարտարապատ գեղջ . . .	25
Հասարակութիւն Ուլուխուրայ գեղջ	15
Հասարակութիւն Զիլուխի գեղջ	5

Ի Ստորագրություններ

Հասարակութիւն Սողբ գեղջ	100
Յարութիւն Աղամեանց Տիկիսեցի. Ս. Ե.	6
Հասարակութիւն Մոլղապատ գեղջ	7
Հասարակութիւն Գիւլուջայ գեղջ	10
Հասարակութիւն Իգուր գեղջ	100
Աղախան Խուտալեան. Ս. Ե.	3
Հասարակութիւն Զարբու գեղջ	2

Հասարակութիւն Աղիւման գեղը	50
Հասարակութիւն Հախորիս գեղը	10
Հասարակութիւն Խարիաղու գեղը	20
Հասարակութիւն Խօշնադար գեղը	10
Հասարակութիւն Բգարմաւայ գեղը	15
Հասարակութիւն ԲՇարլու գեղը	17
Հասարակութիւն Բլուր գեղը	30
Հասարակութիւն Փանիկ գեղը	25
Հասարակութիւն Բվիկար գեղը	25
Հասարակութիւն Ալեկու գեղը	10
Հասարակութիւն Փեղլու գեղը	7
Հասարակութիւն Յաջուռուն գեղը	20
Հասարակութիւն Աղիլլու գեղը	3
Հասարակութիւն Ալիւան գեղը	10
Հասարակութիւն Հիւսիկի գեղը	5
Հասարակութիւն Ղազուղլու գեղը	10

(Երբեմնիք)

Հետեւեալը անկողմնակալ ողով կը հրատարակենք, պատասխանատուութիւնը թողով նամակագիր Պ. Ս. Գուլամիրանցի վերայ:

Պ Ա Տ Ա Ս Ի Ա Ն

Ի ԱՆԲԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ
ՅՕՐՈՒՄՈՒՅ "ԱՐԱՐԱՏ" . . . ԱՄՍԱԳՐՈՅ

Յերկու 253 և 254 թիւ Ժ. այս ամի:

Ինչպէս լինի ծանօթ, լինի անհայտ-
մայրցիւն, և ա՛յն թիւ նրանք, որոց
հաճաք քաղցր է հասարակա-
յիւն օգնութիւնը:

Երբեք է, որ այս առթիւ շատերուն անհա-
ճոյ պիտի երեւամ, սակայն դարձեալ պիտի
շարունակեմ նմաբաւ, ո՛ր որ երկուսու հա-
մար ծնած եմ, առաջնորդ ունենալով ինձ,
սա հետեւեալ չորս միւս պաշտպաններս: —
ՍԻՐՏ, ԽԵՂՃ, ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՆ և ՊԱՐ-
ՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ: "Արեւիկայ" 1867.

Անցեալ 24ին Նոյեմբերի 1869 ամի ուղարկե-
ցինք Խմբագրութեան Արարողայ
Երեւանու Հայոց թատրոնական ընկերութեան

վրայ խօսակցութեամբ տեղեկութիւնները — Հան-
գեթն և մեր նուազագոյն հաստատ իրաւուն-
քով գրուածքը" և որը որ Խմբագրու-
թիւնը պատուականապէս ամսագրոյ՝ խոհանո-
թեան մի քանի աղբու տողերով յայտնեց ըն-
կերութեանը, որ լայնահամար հաշիւ ներկայացնե-
տեղական Յաջորդին կամ Սոսիալիստիկին (տե՛ս
երես 136 գեղ. 1869). վերջապէս՝ այս մի քանի
տող գրուածքը Անկերութեան վեհանքն սրտերը
այն աստիճանին վերադարձեց, որ մինչև անգամ
իրենց կողմնապաշտներին հետ ինչ տեղ որ պա-
տահօւմ էին, Պարսկական հին խաների նման իրենց
Մասիսի, Վաղեկի (ահագին լեռներին) գլուխներն
բարձրացուցանելով՝ առում էին, թէ՛ ո՛րն է իրա-
ւունք ունի Գուլամիրանցը մեզինց հաշիւ պա-
հանել տայ, մենք դիտելով ինչ կաններ, կաններ
նրան՝ ինչ և ժողովրդին ինչ որ խօսում են մեզ
վրայ, երբ որ մեր քրտնքի աշխատութիւնն է"
և այլ մի քանի անմայել խօսքեր. "ի վերջոյ՝ որ-
պէս թէ մենք՝ մեր արածն արեցինք, հաշիւը իր-
պահանջել տուցինք, բայց ա՛յն թիւ
հաշիւ, միանգամայն պարզ ասել, Նոր-թիւսի աշ-
խատութիւնը, և որը որ ահա այս օրերս կարգա-
ցինք բարեբաղդաբար այս պատուականագրոյն Ա-
րարող 10 - ներորդ տետրակին մէջ (Եջ 253 և
254.) նոյն ընկերութեան հաշիւը, որով պի-
տի կարողանամ յստաջ տանել մեր գրուածքի
պրոպագանդան "Եթէ է իմ օգնական և ես ո՛չ եր-
կուս, զի՞ արասցէ ինձ մարդ" ասելով առում եմ
գրելով ահա ձեռքս և խօսում եմ համարձակ հը-
րապարակի դատաստանի առաջ: Նախ, ես զար-
մանում եմ Արժանապատիւ Փոխ. — Թեմակալ
Հայր սուրբի վրայ, որ Նա ինչ համաձայնութեամբ
ընդունեց թատրոնի խառնաշփոթ հաշիւը, երբ որ
նոյն օրը իրեն մեծ ժողովրդոց կողմանէ հրաւի-
րուած մեծագաւառ Պարոնները, այնչէ, Գերադիւ
Յովհաննէս Ղարաբանեցը և Մեծագաւառ Պ.
Համբարձում Թադեոսեանը զայրացած սրտով
"նոյն խառնուիլ այս հաշիւին" ասելով՝ դուրս է-
ին եկել Աղետուհի Տեսչուհայ հետ (*) սենեկից:

(*) Այն, Տեսչուհին և Կատապարչուհին օրիոր-
դայ Աստուծոնարանին Հայոց Գերադիւնուհի Տիկին ԱՕ-

Թողնելով մի միայն ջերմեռանդ և Աղգասէր ընկերութիւնը, վերջապէս՝ հաստատունը մեր ասածը՝ ինչպէս որ գրում են ջերմեռանդ ընկերութիւնը իրենց հաշուին մէջ, որի խնկական իրենց ձեռքով գրուածքը և անհամար ուղղուածքը, թէ դրամներին մէջ և թէ մեխեալ իրերի մէջ, որ աններկի է ընդունել այսպիսի կարծիքով հաշիւներ, անցած է արդէն մեր ձեռքը (*) այսպէս. թէ "Յանգամ (ուժն) ներկայացմունքից եղև միմիայն 810 բուրլի (զարմանալի ուղղութիւն առանց կողմնակի): Զատ բարի պարոններ. ահա սորա պատասխանը, մի՞թէ մոռացել էք Ձեր անցեալ տարուան այս պատուականադրոյն Ա. Գ. Թ. Թ. տետրակին մէջ՝ յէջ 172 ապրիլ ամսին հրապարակու խոստմունքը, թէ՛ "Առ այժմ այս երեք անգամի ներկայացուցը՝ ոչ գումարեց 600 մանէթի չափ, որով թէ թատրոնական անսարանի և այլն պարագայից բոլոր ծախքերը վճարեց, զոր արած էր առանց տոկոսեաց՝ Երևանցի Պ. Մկրտիչ Յովհաննէսեանց, եւ յետ այսորիկ ներկայացմանց արդիւնքները պիտի մնան Բարձր յօգուտ երկսեռ գալոցաց Հայոց քաղաքի": Այժմ խոհեմութեամբ հարցնում ենք Ձեզ Պարոններ, որ՝ եթէ Յանգամի ներկայացմունքը գումարեց 600 մանէթի չափ (դիցո՛ւք մի 5 կամ 10 մանէթ պակաս), ապա միւս 5 ներկայացմունքը մի՞թէ միմիայն 210 բուրլի եղև (անհատաւորի հաշիւ համաձայն Ձեր գրութեանը). ուրեմն ամեն անգամը 42 բուրլի՝ եղև (զարմանալի

նայ պատահեանքը, որի ճշմարիտ եւ եռանդուն հողատարութիւնը Աստուծոյն, չափի մոռացումն երբէք մատաղերաւ աշակերտութեան պրոտրից՝ Երանի չէր, որ մեր Գերազնուութի Հայ Տիկիները բարի նախանձով վառուած, հասարակութեան օրիորդներին իրենց կարողութեան չափ օգտակար լինէին, եւ այնպէս դէտ ի յառաջ տանելով նոցա բայերը...

(*) Գոհութիւն Աստուծոյ, որ այս ընկաւ մեր ձեռքը, այլ ոչ թէ սրբապիսիւք Մենք դարմացելենք այս անհոռի սեւադրութեան գումարն երի յաճախի փութիւնութեանց վրայ. որովհետեւ ճշմարիտ հաշիւների դործը որքան սեւադրութիւն եւս լինի, այնու ամենայնիւ նորայ պատնի եկամուտի ու ծախսի պոմարները անջնջելի եւ ուղղելի կլինի միշտ:

բան). Ի՞նչ էիք մտածում Գոհ՝ Պարոններ. հաշիւայնպէս կարծում էիք որ Արարիւն միւս տարին պիտի ոչնչանար, կամ պակաս դէպ ի երկինք, և կամ օդի մէջ պիտի առնուէր. ոչ, ոչ, Պարոններ. այդ կարծիքով որ գործ էիք սկսում, դորան կասեն մեր երկրումը՝ Երևանի կողմէ:

Ահա Գոհ ինքնեղ ինչպէս ճշմարիտ անձինք, որ Յանգամումը 600 մանէթի չափ օգուտ էիք ժողովել, և այս գումարովը (ինչպէս գրում էք) թատրոնի բոլոր ծախքերը վճարել ենք, Ձեզ համարձակապէս գոչում էք ընդհանուրի առաջ 172 և 173 երեսներումը, թէ "ջերմեռանդ և աղգասէր խումբ", այո՛, շատ ջերմեռանդ, և Աղգասէր խումբ էիք. ներեցէք եղբայրաբար հարցնելու Ձեզ, թէ ի՞նչ եղան այժմ Ձեր ջերմեռանդութիւնները, ուր դնացին այժմ Ձեր աղղասիրութիւնները. Ահա, այսպիսի հաշուդ դէմ՝ ինչպէս որ տեսնում է մեր սիրելի ընթերցողը, Արժանապատիւ Փոխ. — Թեմակալ սուրբ Հայրս, որին որ հոգւով չափ միշտ պատուած եմք և պատուելու եմք, յաւերացնում է իրեն գրուածի մէջ մեր պատուդ դէմ հետեւեալը (տե՛ս էր. 253 փետր 1870), թէ "կարևոր համարիմ յարակցել թէ վասն այսուհետեւ տեղի չտալոյ ումեք՝ բամբասել զհառախարիչ և զընկերս թատրոնական կառավարութեան, և առանց իմանալոյ զստորդ տեղեկութիւնս հաշուոց չբողբել զնոցանէ. (*)". ինչպիսիւս արժամանակ խոնարհաբար Արժանապատիւ սուրբ Հօրը, որ ցոյց տայ մեզ, մեր անտեղի խօսալը և գրուածքը (ու ոչ թէ բամբասանքը)՝ նոյն ընկերութեան դէմ և կամ թող մեր նուաստութեանը ցոյց տայ մեր անխմուցութիւնը և անստույգ տեղեկութիւնը հաշուոց, և յայնժամ մի միայն չենք բողբել նրանցից, այլ կլլուենք. Բայց ինչի՞ կլլուենք, երբոր Ամենաբարի Աստուածը մեզ Բանախառնութեան տուեց, Իրեցելու, Բարեբեւ և Կուրու համար՝ Բար և Գոհութիւն չէ՛ յայնժամ ևս կասնք ինչպէս որ այժմ ևս ասում ենք, թէ՛ թող լրուէ մոռնը, լրէ՛ անդամալոյժը, այլ ոչ թէ ես, որիս համար շատ քաղցր է իմ Գերապատուելի հասարակութեան օգուտը Այժմ զնենք ծախսը—ծախսը ևս գը-

(*) Ուրեմն լուր:

րուժ են և հաշվում ուղիղ — 810 բուբլի արծաթ.
— Եւ քեզ թուարանական մաթեմատիկայի վար-
պետներ. տեսնում ես՝ ի՞նչպէս ուղիղ գուրս են
ընել հաշիւը. ահա ինչպէս. 810 ր. մուտք—810 ր.
ծախս, մնացորդ 000 ոչինչ. Էսպէս թուարանական
վարպետներին մեզ հարկաւոր է այժմ մեր Ազգին,
և ո՛չ թէ միւսների նման՝ որ մարդ բան էլայ չի
հասկանում մինչև անգամ 44 կոպէկ $\frac{5}{4}$ կոպէկ
և այլն և այլն. Ի վերջոյ թող քննենք իրերը. 1)
Քաթմանի կամ միտկալի և թանգիֆի հաշուել են
Պարոնները 108 բուբլի 91 կոպէկ (լաւ կ'լինէր որ
իրանց արդարութիւնը առաւել ցոյց տալու համար
նշանակէին, թէ քանի թուի կամ քանի արշին —
վերջապէս մենք այժմ տեսնում ենք ընդ ամենը մի-
միայն մի քրմապետի շապիկ թանգիֆից կարած,
որը որ շատ աւելի եթէ հաշուենք, ընդ ամենն—
2 բուբլի հաղիւ լինի. դուրս գալով այս 2 բուբլին՝
մնում է 106 բուբլի 91 կոպէկ. քաթման կամ միտ-
կալ մեր և ամեն ճշմարիտ մարդկանց կարծիքով. այս-
քան ահագին գումարը չպէտք է մխտուէր միմիայն
քաթմանի կամ միտկալի վրայ, պատճառ ահա.
քաթմանների կամ միտկալների վրայ նկարուած բա-
ները, որոնք որ թատրոնի ամենամեծ հարկաւորու-
թեան պարագաներ են, որք են ընդ ամենը 19
հատ նեղ կ—լէ, և 9 հատ վարագոյր յետին կող-
մանց, և մի քանի մանր մուկեր տեղեր, և մի՞թէ կա-
րելի է 106 բուբլի 91 կոպէկի հաշուել. — Ի՞նչի չեն
բացարձակ հաշիւ նեկայացրել, և ո՞ր ճշմարիտ հային
զարմանք չ'պէտք է պատճառէ այս ահուկի գումարը
— չենց դիցուք թէ՛ Քաթմանի տեղ միմիայն միտկալ
հաշուենք. 106 բուբլի 91 կոպէկէ գին՝ կառնուի 21
թուի լայն և լաւ միտկալ թուի 5 բուբլիով գու-
մարը կ'լինի 105 բուբլի. իսկ մնացեալ 1 բուբլի 91
կոպէկն էլ մի կողմը գնենք, միտկալի թուի չափն է
33 արշին, որ կ'լինի գումարը 693 արշին. Ես կար-
ծում եմ որ այս 693 արշին միտկալովը կարելի էր
ամբողջ Ուսումնարանի, Առաջնորդարանի մինչև
անգամ և կոնսիստորիայի պատերը պատել փառա-
ւոր կերպով. այլ ո՛չ թէ միմիայն վերոյիշեալ մի քա-
նի լաներին կ'բաւականանար. 2) Հպարտի թըղ-
թերի համար (արդենքի) գրում են ջերմեռանդ Ազ-
գասէները թէ, "Հպարտի թըղթերին տուինք 56 մա-
նեթ 60 կոպէկ". ահաւասիկ Ազգային նորատեսակ

հաշուագէտներ, այս գումարէն պատուելիք՝ կարելի
էր գնել (ինչպէս որ մէկ ևս միշտ վաճառում ենք)
պատուական տեսակ արդենքից թուի 55 կոպէկէն
103 թուի, որ բաւականանար 10 սենեակի նստե-
րը կ'սցնկու. հարցնում ենք այժմ այս Պարոններին,
թէ ի՞նչոնք բանացրեցին այսքան մեծ գումարի ա-
րդենքը որ մեզ չեն երևում, — երևի անյայտ սնե-
եակներ ունին սրանք — չ'գիտեմ — մեր կարծիքով
թատրոնի վրայ հաղիւ թէ մի 6 թուի արդ (չպա-
ւեր) գնացած լինի՝ այն է 72 արշին. Ա՛խ.
. . . ահա այսպիսի խառնափնգոր հաշիւների դեմ մի-
թէ լռե՛ք. — 3) Խաս կամ խամ չիթերի
հաշուած են Պարոնները 63 բուբլի 90 կոպէկ լայց
պիտոյ էր նշանակել որքանութիւնը, և ի՞նչ բանի
վրայ գործածուածը. 4.) Իրկարացի նկարող Պ.
Մկրտիչ Յովհաննէսեանցին գրում են ջերմեռանդ
ընկերութիւնը թէ "տուինք 69 բուբլի" — Բայց ո՛չ
69 բուբլի, այլ տուած էր նորան մի ձեռք նոր
զգեստ, որը որ քանի մի մարդկանց վիպտութեամբ
40 րէք գնած Պ. Արլամովից, և ո՛չ թէ 69 բուբլի
եւ 5.) Քատրոնին պատկանեալ պարագայից մեջ,
որոնք որ յանձնած են ջերմեռանդ Ազգասէները
տեղական Արժ. Փոխանորդին, պակասում են
նա ևս 2 հատ անբլիսկի Շըթաք (*). 1
հատ աղջկայ խաս դերիպ, և 1 հատ նախա-
րարի իւրկայ շալից, որոնք որ հաշուին մեջ դրած են,
և պատկանում են թատրոնին (թէ և Արժանապատիւ
Ս. Հայրը ուշադրութիւն չէ դարձրել թէ հաշուին
և թէ ցուցակին, ի՞նչ հարկէ վտառ լինելով նոցա
ջերմեռանդ Ազգասիրութեան վրայ). Իսկ միւս
մանրամասն հաշիւներին չենք կամենում ուշ դար-
ձնել, տեսնելով նոցա անհամար ուղղութիւնները.

Աւելորդ չեմ համարում յիշել այստեղ և հետե-
ւալը՝ այնէ, անցեալ օրը տեղեկացանք որ թատրոնի
համար գնած տախտակների փողերն դուռ մինչև
այժմն հատուցած չեն. ուստի տէրերն տախտակ-
ների ասում էին հրապարակի մեջ, "որ կերթանք մեր
տախտակները թատրոնիցը կ'բերենք, եթէ փողերը
չ'տան, մինչև երբ համբերենք". մենք կրկին և կրկին
զարմանում ենք սոցա բռնած բոլոր գործքերի վրայ.

(*) Այս շախմատը գնած են Ս. Գուլամբեհանցիս
Գաբազինից, 4-ն, 4ր 30 կ. իսկ միւսն 1 ր. 80 կ.
ընդ ամենը 5 ր. 10 կ.)

ասում են այս Ազգասերները, թէ բոլոր ծախքերը կանխիկ հատուցած ենք, իսկ փողին բոլորովին տուկոս ևս տուած չենք, բայց ահա ընդ հակառակն տաստակների փողերը գեռ ևս չեն տուած:

Ահա ոչսպիտի նորատեսակ աչքակապութեամբ հաշիւ ներկայացնող ջերմեռանդ և Ազգասէր ընկերութիւնը, համարձակվում է մինչև անգամ իրենց տուած յայտարարութեան մէջ (յեր. 254ին փետր. 1870) գրել հետեւեալ անկանոն և անհիմն խօսքերը մեր պատուոյ դէմ, թէ "այսուհետեւ ոմանց անուղղակի յարձակմունքներին տեղիք չ'տալու և նոցա անխեղատ և անխոհեմ կերպով լոկ կարծիքական դատմունքները խալած կարծացնելու համար, ներկայ.) "Ահաւասիկ մենք հրապարակի անաչառ դատաստանի առաջ հարցնում ենք ձեզ Պարոններ, թէ որն է արդեօք մեր անուղղակի գրուածքը կամ խօսքը (և ոչ թէ յարձակմունքը *) որն է մեր անվերահասութիւնը և անխոհեմութիւնը, և որն է արդեօք մեր կարծիքական դատմունքները, խնդրում եմ խոնարհարար՝ ապացուցանէք:

Դուք Պարոն Ազգասերներ, կամեցաք մի քանի հին բունակալ խաների նման հանդիսանալ մեր առաջ, և անհիմն խօսքերով պախարակել մեզ, արդարացնելով Ձեզ բայց այժմ՝ ընդհակառակն Դուք խայտառակուեցաք ընդ հանուրի առջև, և Ձեր մի քանի անհիմն գրուածքը մեր դէմ աշխատեցաք մեր հաստատ փաստով գրուածքովը յետս դարձան դէպ ի Ձերդ ջերմեռանդ և Ազգասէր ընկերութեանդ դէմ և պարզ ասել որ ի բերանդ Ձերմէ դատեցաք: Ահա ջապէս, ափսոս որ անմտածելով գործ սկսեցիք: Ահա ջապէս խօսքս, այս միայն ասելով:

(2) Դերեցէ՛ք, ջերմեռանդ Ազգասերներ ասել Ձեզ, որ Գուր չէք իմացել յայտարարութեան ծիշտ նշանակութեան պատճառաւ մենք երբէք Ձեզ հետ պատեւազմ չենք արել ևս էլ անելու. որովհետեւ յարձակմունք — ինչանակէ, աստիկ պատեւազմի մէջ լինել կամ — չլինել ընկալելով վրայ թուել. այլ մենք եղբայրարար ևս բարեկամաբար կամեցանք եւ կամենում ենք գիտաշարել մեր ի սրտէ սիրելի ժողովրդոցը, Ձեր նորատեսակ աչքակապութիւններից (որպէս կոչանին Ազգիս ամաչառ. դատարանիցն): Տէր Թոդ զմեզ սոցա զի ոչ զիտեն դիւն գործեն:

որ հասարակական գործերի. անձնական հազարաւորների տեղ պէտք է հաշուել, և ընդհանուրի օգտին գործ տեսնելը ևս մեծ գրութիւն պէտք է:

Որով մնում եմ Ազգիս հայրենի Անգամոցը միշտ յարգող և մեծարող

Ն. Ծ. Արք. Դ. Կոմիտաս:

1870 ամի ապրիլի 2 ին

յերուսա:

Ինքնագրութեան Արարար Անագիր

Որովհետեւ Արարար Անագիրը սրբազան պատուաւորութիւն է համարած իւր սիրելի Ազգայնոց ականջներումը ազգային յառաջդիմութեան փողը հնչեցնել, Հայրենասիրութեան և ուսման եռանդը նոցա սրտերի մէջ վառել, որով լինին հայրենասէր զաւակուէք, Ազգութեանը պարծանք, Հայաստանի համար անձը զո՛հ բերող հարազատներ, սրբազան պարտք մը համարեցի՝ Արարար ամապրով մարց և ազջկանց ուսումնասիրական յորդորական բառերը իմ քաղաքացւոց և հեռաբնակ ուսումնասէր եղբարց ականջներումը տարփողել, աներկբայ լինելով, որ Սա պատրաստ է ամենայն ազգօգուտ գրուածքները ընդունելու սիրալիր ուրախութեամբ և հրատարակելու: Ի՞նչ է այս ազգօգուտ գրուածքը, եթէ ոչ դատաւարակութեան համար մէկ քանի խօսքեր, որ բնաւ տեղի չ'ունենան մեր քաղաքի և Հայաստանի շատ կողմանց մէջ: Յիրաւի, երբ պէտք է այս անմեղութեամբ անած օրիորդաց դատաւարակութիւնը առհասարակ հիւրընկալուի Հայաստանի Մայրական գիրկը, այն ժամանակի չըջանը Հայաստանի համար պիտի կոչուի Գուր., ինչպէս էր մէկ ժամանակ Գաղղիայումը Ամենայն մարդոյ և ամենայն հասակին հարկաւոր է դատաւարակութիւնը, որովհետեւ երբ որ մարդս աշխարհ կ'առաւիղէ, մտաւոր գորութիւնները յոյժ տկար կ'երևան, կ'կարօտի նոցա ընդունակութիւնները շարժելու, աճեցնելու և զարգացնելու՝ այսինքն կրթելու և դատաւարակելու: Մի մօր և մի հօր համար ընդունելից պարգևած պարտաւորութիւն մի է, որ իրենց որդեղը մտաւոր զարգացման կրթութեան հետ՝ դատաւարական տեղեկութիւն տալով նոցա այն առարկաների

Համար, որ ամեն վայրկեան և ամեն ժամանակ շրջապատած մեր չորս կողմը՝ գեղածիծաղ կ'ըողբողնէ, հպատակուած բնութեան Արարչապետի սահմանին. որպէս զի իրենց ծնողական պարտաւորութիւնները կատարելով՝ իրենց որդիքը անբան անասուններից կարողանան զանազանուիլ: Ո՞րքան հետեւողութիւն և ջանք է հարկաւոր այս քնքուշ և նազելի գործը զուլս տանելոյ համար: Եթէ որ մեր մայրերը իմանային թէ՛ ի՞նչ փառաւոր պաշտօն ունի դաստիարակութիւնը մարդկային բնութեան մէջ, իրենց ձեռքովը ի՞նչ յառաջադիմութիւններ կանէին, էնպէս որ քիչ ժամանակում Հայք և Հայաստանի ժայռերը կերպարանափոխ կ'լինէին: Եթէ որ մեր մայրերը Եւրոպայի մայրերի նման մտածէին թէ՛ իւրեանց մանկանց նորաճաղիկ կեանքի ապագայ երջանկութիւնը իրենց նոցա դաստիարակութիւն տալէն կախուած է, ո՞րչափ տարբեր կերպով կ'մտածէին դաստիարակութեան վերայ: Մի՞թէ չէին ջանալ օրից օր աղջկանց դպրոցների թիւը շատացնել, որոց մէջ Հայաստանի համար ազնուաբարեւոյ մայրեր պատրաստեն, որ ժամանակաւ կարողանան իրենց քնքուշ մայրական գրկի մէջ՝ իրենց երկանց ծննդի մարմնական բնուի հետ հոգեւոյ մեռնողը դաստիարակել, որպէս զի Մայր Բայր՝ անուշ ժառանգելուն արժանի լինին: Եւրոպայի մայրերը իմացան որ՝ ուսումը և դաստիարակութիւնը միայն արական սեռի մէջ ծաղկելով ոչինչ օգուտ չէ կարող բերել, և աղզի առաջագիմութեան անիւները շատ դանդաղ կերթայ, այնուհետև սկսեցին ուսումը և դաստիարակութիւնը սփռել իգական սեռի մէջ էլ: Տեսան որ ի՞նչ նշանակութիւն ունի աղջկանց դաստիարակութիւնը. տեսան որ քիչ ժամանակի մէջ Եւրոպան ուսումնական գիւտերով զարգարուած, երկրագնդի ուրիշ մասների առաջին բարձր 'ի. դուլս կ'պանծայր գիւցազնական հպարտութեամբ մրցանակ առած, առաջարկելով իւր դաստիարակեալ շառաւիղները: Ե՞րբ պէտք է այս ամենաբաղդը զգացմունքը մեր մայրերի օրտի մէջ էլ բորբոքի: Ե՞րբ պէտք է բնութեան այս զուարթ ազդեցութիւն տուող արիւնը նոցա երակներումը կարկաչասահ առուակների նման կամարած և խաղայ: Մի՞թէ մեր մայրերը չեն ուզել ունենալ այն

սիտի զաւակունք: Մի՞թէ Հայաստանը կարօտ չէ ունենալ այսպիսի Մայրեր—կարօտ է, մէկ էլ և միշտ կ'աւանդ. կարօտ է: Այն ի՞նչ երջանկութիւն պէտք է համարած մօր համար, երբ կունենայ մատենագիր օրիորդք և տիկնայք տեսնելը սովորական բան է, որոց զրուածքը մինչև մեզ հասած կ'տեսնենք: Բանկիւր կայ Հայաստանի մէջ, ցույցի՛ր՝ եղբայր, և Հայաստանը պատրաստ է առաջինը զուլս անթառամ բարիօրէնքով պատկուել և ոսկեհոգ մանեակը նորա պարանոցը ձգելու: Եւրոպայ ուսումը ոչ թէ միայն հարուստների սրտումը կ'ծագի, այլ և բեռնակիրների և կառավարների, էնպէս որ նոցա ձեռքին լըգիւր տեսնելը սովորական բան դարձած է: Ե՞րբ պիտի մեր հարուստների սրտի մէջ այս եռանդը ծաւալի, կարծեմ ոչ երբէք: Որովհետև ներկայ լուսաւոր ժամանակումս կ'տեսնենք որ, իրենց որդւոց դաստիարակութեան համար կ'նայեն ամենափոքր գումարը, կ'ատեն գիտութիւնը, կ'ողջագուրեն տգիտութեան խաւարը: Մի՞թէ այսպիսի կերպիւ աղբ կարող է առաջանալ: Արդե՞ք մեր Հայաստանը կարող է ուրիշ երկիրների առաջին հսկայազօր հպարտանալ, երբոր առաջադիւլու համար դաստիարակեալ և լուսաւորեալ հարազատներ չ'ունի Ռ'հ, երանի կըլինէր, որ՝ Աստուած ողջ ձմեռը քնող անասունների նիւթը ուսման անմեղութեան զրկումը սնած հողիների վերայ ձգէր, որ չ'տեսնէին ազգի պակասութիւնը, չ'տեսնէին նորա այս դժուարութեւ ցաւերը և այս անվայել ուսումնասիրութիւնը: Ռ'հ, երանի՛ այն քաղաքին և այն աղզին, որոյ մէջ ուսումը և դաստիարակութիւնը երկու արական և իգական սեռերի մէջ կ'ծաղկի. այն տեղ է յաւերժական ցնծութիւն. այնտեղ է մշտապես բերկրութիւն, խորհրդաւոր խաղաղութիւն և աղգաց միաբանութիւն: Ամենայն տեղ կեանք և ամենայն տեղ երջանկութիւն երանաւետ Ս. յապէս մեր ցանկալի Աբրահամ տեսնելով իրեն որդիքը տգիտութեան թանձրամած խաւարում պատած, յիշելով Հայոց հին ուսումնասիրութիւնը Վառնապահայ ժամանակը, շատ տարինք կ'ողբար աղզի ցաւը: Վերջապէս ամենաբարի Աստուածը պարգեւեց Արարատեան սուրբ Գահին մէկ

նոր Հառաւելի, որ կարեկից եղաւ Ս. Բարսեղի ցաւին հետ, ու սկսեց Հայաստանի համար մէկ անջինջ արձան կանգնեցնել. Ս. Բարսեղ ամապորով իւր հարազատների ականջներումը ուսման և յառաջդիմութեան հնարքները տարփողել, որպէս զի թողուն տգիտութիւնը և լուսաւորութեան ետեւէն գնան: Ահա ո՞վ ընթերցասէր եղբարք, եկէք ամենեքեանքս համախումբ ժողով կազմած դառնանք դէպի Ս. Բարսեղ ստեղծով, "հանիր քո սգոյ շորերը ո՞վ որդեակեր Ս. Բարսեղ. թող ուրախութեան ծիածանը փայլի քո սրտես, հպարտ, ազգի ցաւը լացող, արտասուածքով աչքերի մէջ. պատրաստ եմք այսուհետեւ տգիտութեան ցաւունի գլուխը ջախջախել, անմեղութեամբ սնած օրիորդաց լուսաւորութեան ետեւէն գնալ. պատրաստ եմք ամենայն տեղ օրիորդաց դպրոցների թիւը շատացնել, ամենայն տեղ դաստիարակութիւնը սփռել. Պատրաստ եմք մեր անձը, մեր ստացուածքը քեզ համար զո՞հ մատուցանել. կ'ընանմք այսուհետեւ քո արժանաշիշատակ անուանը արժանաւոր զուակ լինիլ և Հայաստանի համար մայրասէր որովք պատրաստուիլ":

Յարաւելի՛ն Ս. Բարսեղանց

Ի Նոյն:

Խառնաճիւղն Ս. Բարսեղի Անապոյ

Վրաստանի Բարթի նահանգի մէջ Ախալքալաք գիւղին, որ Գորի քաղաքից հեռի է իբրեւ քրտան ասպարիզով, և կանկանի նորա արեւելեան հարաւային կողմը. իւր մեծատարած արդաւանդ դաշտօրէիք, Գետակներու և առուակներու ընթացքով, իւր զօրավար և բարեխառն օդոյն քաղցրութեամբ, հարթածաւալ դրիւք և բեղմնաւոր այգեաց, բուրաստանաց և ծառախիտ պարտիզաց առատութեամբ հետազօտ ճանապարհորդի մը աչաց առաջ ընթանան գեղազուարճ տեսարաններէն մէկն կարէ համարուիլ: Այս գիւղիս մէջ մեր աղդէն կ'դառնուի մօտ երկու հարիւր տուն բնակիչ, որոնք ըստ բանաւոր աւանդութեան՝ զաղթական կ'կարծուին Հայաստանի Արցախ և Գանձակու նահանգներէն, և ունին մի փոքրիկ եկեղեցի յա-

նուն Աստուածամօր կուսին: Այս ժողովուրդը կիսով մասամբ կ'պարապին երկրագործութեամբ, որոց անխոնջ վաստակոց՝ բնութիւնն չի զլանար հատուցանել իւր լիարաջն ծոցէն բերոց և սրմիտեաց առատաձեռն տոկոսիք. իսկ մնացեալք երկրագործութեամբ և գիւղին պիտոյից համեմատ արուեստներով: Անդ հանրապէս զուրկ են Հայկական լեզուախօսութենէ, բացի մէկ քանիսից, որոնք զանազան քաղաքները առետրական յարաբերութեամբ մասնաւորապէս Հայրենիի ընտելացած են: Ուստի մերազնեայ հայրենասէր ուղեւորներէն մէկն թէպէտ և 'ի սկզբան ինչպէս որ նահանգիս շատ գիւրջայքը, նոյնպէս և այս գիւղը միտած ժամանակ կ'ստիպուի իւր բնական լեզուն թողուլ, իւր համարին եղբարց հետ օտար բարբառով խօսել, որով և իրաւացի տիրութեամբ զգածուիլ. սակայն ոչ սակաւ կ'մտիլծարուի, երբոր իւր քայլքը երկուստեք ցանկապատ այգեաց ճանապարհով դէպի գիւղին միջավայր ընդհարաւ յառաջ կ'վարէ. վասնզի նոյն ժամայն կ'հնչեն իւր ականջին Հայկական լեզուախօսութեան և ընթերցանութեան ձայներ մանկական բերաններէն դուստուտութեամբ մի եկեղեցական պաշտօնէի, որն որ նահապետական հիւրասիրութեան ժպիտ երեսին իւրախութեամբ ուղեւորին կ'ընդառաջէ, գրկաբաց սիրով իւր տունը կ'հրաւիրէ և սիրալիր հացկերութով կ'պատուէ: Այս բարեմիտ եկեղեցական Յովհաննէս Բահանայ տէր Գալստեանցն է, որ ոչ միայն հիւրընկալութեամբ, մարդասիրական զգացմամբ և համեստ անշահախնդիր բնաւորութեամբ հռչակուած է, այլև Տիփսիսու Ներսիսեան դպրոցի մէջ դովիլի յառաջադիմութեամբ իւր ուսման ընթացքը աւարտելով, այս գիւղիս վերայ հովուական պաշտօն ստանալու օրէն սկսեալ չկամեցաւ իւր բանաւոր հօտին բարոյական հարուածոց վերայ անտարբեր աչօք նայիլ, այլ զանազան արդիւքներու յաղթելով և կանխակալ պաշարմանց դէպ մաքառելով, սկսաւ գիւղական Հայ օրիորդները և տղայք ձրի դաստիարակութեամբ և շատ անգամ ձրի մատնաններ բաշխելով կրթել 'ի Հայ, Ռուս և 'ի Վրաց լեզուս: Թող այսմ վկայեն և նաչառապէս բազմաթիւ այցելու ականատեսք: Ոչ այսչափ միայն, այլև այս բարեջան Բահանայիս

բազմամեայ թախանձադին խնդրանաց և հետամուտ ջանից արդիւնքն է, որ մօտերս տեղոյն Աւրացի իշխանազունք հաճեցան նոյն գիւղի մէջ տեղ գտնուած վարդոբայ իրենց պատկանեալ ամրոցը գրաւոր հաստատութեամբ ընծայել եկեղեցւոյն Հայոց, որ վեց հազար բուլլիէն աւելի արժողութիւն ունի։ Այս ամրոց տեղական ընակչաց պատմութեան նայելով՝ շինուած է Աւրացի իշխաններէն Առվկասային լեռնականաց Աւաստան յարձակման ժամանակը։ ուր կ'ամրանայր ժողովուրդ նոցա ասպատակութենէն ազատ մնալու համար։ Ահա սուրա յարմարաւոր և բաւական ընդարձակ տեղոյն վերայ արդէն մտադիր են Հայազգի ժողովրդականք յորդորանօք և զխաւոր ձեռնարկութեամբ։ Սոյն Քահանայիս կառուցանել եկեղեցի և կից նմին մի եկեղեցական դպրոց։

Պիտի դոյ արդեօք այն ցանկալի ժամն, որ նահանգիս ամեն Հայաբնակ գիւղօրէից բարեկրօն եկեղեցականներ ընդհանրապէս՝ այս և այլ սոցա նման օրինակներու հետեւելով, իրենց սրբազան պարտաւորութեան համեմատ աշխատէին միանգամայն իրենց հաւատացեալ հօտին մտաւոր և բարոյական զարգացման վերայ։ ջանային շարունակել միշտ և անդադար քարոզութիւններով ժողովրդոց սրտին մէջ Հայկական լեզուի և ուսման ախորժակ տարրացնել։ Դպրոց բանալու անձեռնահաս տեղերը, ղէթ առնելն դաստիարակութեամբ Հայկազուն տղայքը և օրիորդները իրենց մայրենի լեզուով կրթել։ որով ամեն վնասակար հետեանց առաջն առնելով, մեր ուղղափառ սուրբ կրօնը և ազգայնութիւնը պահպանել համաձայն կամեց Աստուածարեալ Աւհափառ Հայրապետի Ազգիս՝ Տ. Տ. Գեորգայ։ Յուսով եմ որ, այժմ հասկացած են յիշատակեալ պատուարժան սրբազնագործ Հայրեր, թէ պճնազարդուց . . . պաշտօնի, կերակրոյ, ըմպելեաց մէջ փառք չ'ի որոնուել, այլ յօգուտ Ազգի և եկեղեցւոյ անկեղծ և ճշմարիտ գործունէութեան մէջ։ Հասկացած են, որ իրենց պարագայ ժողովրդոց կրօնական կարիք լցուցանելու հետ կից է և անբաժանելի Հայկազուն անմեղ ուսումնական գառները Հայկական դաստիարակութեան կաթով սնուցանել։ Անճուշտ եմ, որ մեր Աւհափառ Հայրապետի Գո-

րի տէր Ստեփանեանց տան դահլիճում սրտաշարժ ատենակազմութեան և պատկառելի հրամայողական Ազգաշահ պատուէրները աղբա՞ծ պիտի լինին սոցա սիրտը, վերջացնել իրարու հետ օտար բարրառով խօսելու պախարակելի և վնասակար սովորութիւնը, որով յանձնէ օրինակ տալ ժողովրդեան, նախ առնել և ապա ուսուցանել . . . կարծեմ որ վերջացած պիտի լինի սոցա մէջէն այն եպիսկոպոսութիւնն, որով այլ և այլ պատճառներով գիւղը թողուցած քաղաքը կ'վազէին պաշտօնները գտնելու, մինչդեռ բժիշկ հիւանդաց պէտք է և ոչ ողջոց։ Յուսով եմ որ անհետացած պիտի լինի ոմանց և այն անհոգութիւն, որով կ'հեղգային երկու փոխասաց կամ զպիւր տըղայք պատրաստել եկեղեցւոյ համար, այլ պատարալի օրերը քաղաքի եկեղեցական դպրոցէն թախանձանօք մէկ երկու աշակերտ կ'տանէին, և օրերով նոցա ուսումնական դասից ետ մնալու առիթ կուտային։

Հաղորդելով . . . Խմբագրութեանդ այս մասնաւոր տեղեկութիւնները, կ'իմդրեմ հրատարակել պատուական Արարատ Ամսագրոյ միջոցաւ։

Մաղաք Պուզնան։

1870 թ.

Ի Տ փ խ ի ս

ԻՒԻԶԱՆԴԵԱՆ ՍՈՒՐԱՆԴԱՆԻՔ.

Ապրիլ 11 ամսաթուով և 1208 համար Մանգոնի մէջ կը կարդացուի, զի մերազնեայ Ասեմ։ Նուպար Բաշայն՝ Բերայի դպրոցաց աղբատ տղայոց համար հանդերձներ շինել տալու զովքի նպատակաւ հազար ֆրանկ ընծայած է։

Նմանապէս նոյն օրագրոյ մէջ 'ի լոյս հրատարակուած է, թէ՛ Ասեմ։ Յակօր Էֆէնտի Վէօ-չէհանցի կողմանէ Ս. Զատկի առթիւ՝ թէ՛ Հայ և թէ՛ Հայ—Հռովմէական աղբատացնորհուած և բաժանուած է հաւ՝ եղ և բրինձ։

Ապրիլ 21՝ համարաւ 129 Եփեսոսին մէջ հրատարակուած է 'ի լոյս, զի Հռովմէականաց Ս. Յակօբայ հիւանդանոցը Ունիթոքը (Հասունեան

Պապականք) զրաւած լինելով, աղատ—Հոռով։
Աղղայինք մեր Պօղոս Հայոց Պատրիարքարանի հա-
ճութեամբ՝ իւրեանց աղքատ հիւանդները և աղ-
քաւանները՝ Եէտի—Գուլէի Ս. Փրկչեան հիւանդա-
նոցը կը խրկեն եղած։

Ապրիլ 6 ամսամիտուլ 132 համար Եւթմի-
մէջ կը կարդացուի, թէ՛ ի Հոռով, գտանուող
արեւելեան Հայ—Հոռովմէական հոգեւորականներէն
30 եպիսկոպոսուէքը՝ ի Պօղոս վերադարձնել տալոյ
համար (ի հարկէ աղատելով մարդ—աստուած
Պապի բռնաբարութիւններէն և զրկանքներէն), ի
հին նոյն ամսոյ Բերայի աղատ—Հոռով։ Հայոց Ս.
Ե. Ոսկեբերան եկեղեցւոյ մէջ ժողովողեան կող-
մանէ ստորագրուելու աղաղաւ անուանց տետրակ
բացուած է, զոր Բերայի աղատ հռովմէականաց
ամէնքը ստորագրած են։

—Ս. Զատիկի տօնին առթիւ մայրաքաղաքիս
աղղային մէկ քանի վարժարանաց հոգաբարձու-
թիւններն աղքատիկ աշակերտաց և աշակերտուհի-
նաց ձրի հանդերձ շէներ են թէ հանգանակու-
թիւն ընելով և թէ Թաղ. Սնտուկներէն առնե-
լով։

Այսպիսի բարի ձեռնարկութիւնները միշտ շը-
նորհակալութեան արժանի են։

Յիւսիման Թիւ 154

—Չորեքշաբթի օրը ծանուցինք Արմաշի վա-
նաց Միաբաններէն Փափազեան արժ. Ստեփան
վարդապետին Եղիպտոս հանդանակութեան եր-
թալու պատրաստուիլը։ Ստուգելով թէ այս հան-
դանակութեան արդիւնքը զխաւորապէս վանքին
մէջ արդէն հաստատուել ժառանգաւորաց դիւն-
րութիւն վարժարանը ընդարձակելու պիտի գործա-
ծուի, այսինքն փոխանակ 20 ի չափ աշակերտ ու-
նենալու, 40 և աւելի ունենալ, և հետեւաբար
առաւել ևս ծառայել աղղային յառաջադիմու-
թեան համար։

Արաբաբաբի որ այս վարժարանին մէջ թոշա-
կաւոր աշակերտք ալ գտնուին, Փոխանակ 40-50
լիրայի 20 և թերեւս աւելի նուազ տարեկան
վարձ կբաւականանայ, տեղւոյն այլ և այլ յար-
մարութեանց և մասնաւորապէս աժանութեան

պատճառաւ։ Պատուարժան Միաբանութիւնն ալ՝
որ արդէն իւր ներկայ անձուկ վիճակին մէջն ալ
աղղագոյու աշխատասիրութեամբ հասարակաց հա-
մակրութիւնը յինքն զրաւած է, — կրնայ ըստ ա-
մենայնի դո՛հ ընել ուսումնասէր ծնողքը, անոնց
որդւոց ուսումնական զարդացման ու կրթութեան
բարւոյթ խնամ տալով և զարձեւալ իրրեւ Հայ . . .
եստ զարձունելով։ Այս փափաքով կինդրեմք
վանական կառավարութենէն որ վարժարանն այս
տրամադրութեան մէջ դնէ։

Այսինքն թէ ձեռնահաս և ուսումնասէր աղղա-
նոց ոմանց կողմանէ փափաքանօք առաջարկու-
թիւն եղած է արժ. Ստեփան վարդապետին, յա-
նուն Արմաշի վանաց դիւնրութիւն վարժարան մը
հիմնել մայրաքաղաքիս մէջ, և խոստացեր են բա-
ւական թուով թոշակաւոր աշակերտ տալ։ Այս
առաջարկութեան վրայ վանական վարչութեան
ուշադրութիւնը կհրաւիրեմք, միանգամայն դիտու-
լով թէ պէտք է Արմաշի վրայ հասարակաց ու-
նեցած այս տարապայման համակրութեան համե-
մատ վարուել ըստ ամենայնի։

Փոնք Թիւ 559

ԱՌ ՀՌՈՎԹԵԱԿԱՆ ՀԱՅՍ

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ արարողութիւններն
ԱՆԽԱՆՏ պահելու նախանձախնդիր, և անոր
հաւատարիմ աւանդապահութեամբ պանծալու
յուսադիր եղող հռովմէական Հայ ժողովուրդը
Աւետման տօնը ո՞ր եկեղեցւոյ զրութեան համե-
մատ կը կատարէ։

• Խնդիրն ո՞ր գնաց, վէճերնիդ ո՞ւր մնաց, յաղ-
թութիւնն որո՞ւ մնաց մարտ 25 գնաց,
ապրիլ 7 հեռուն մնաց

Այն որ միամտաբար կը տքնի իւր վիզը հան-
դիստ կերպով տեղաւորելու այն լուծին մէջ, որ
ըստ ինքեան դառն է, Բրչափ զլծոց արժանի է.
հապա քանի՞ առաւել զլծոց արժանի՝ երբ այն
լուծն ալ խիտ առ խիտ փուշերով զարդարուած
ըլլայ գոգցես տէրը խլովու աշխատութենէն ա-
ղատելու համար։

Եթէ ներկի է նմանցնել, այս վիճակը հռով-
մէական Հայոց վիճակն է։ Բայց ինչո՞ւ չը թոթ-
վիլ այս դառն լուծը և ծանր բեռն՝ ու տեղը քաղց-

ընն ու փոքրողին չը կրել.— զՊապ զլուսի եկեղեցւոյ ճանչելու համար,— թերեւս:

Մ.

Օրադիր Թիւ 143

—Անցեալ շաբթու մէջ ըսած էինք, որ կայսերական բարեխնամ կառավարութեան հրամանաւ չորս Օսմանցի, չորս Աղատ Վաթօյիկ Հայ և չորս ալ Ունիթու հայեր, ընդ ամենը 12 հոգի մայրաքաղաքէս դէպ ՚ի Հոռովմ ճամբայ ելեր են, Հասունեանի Պատրիարքական արքեւնի հրովարտակը առնել բերելու համար:

Այս շաբթու մէջ Հոռովմէն մայրաքաղաքս եկած հետադիր մը կը ծանուցանէ, թէ այս 12 անձերն Հոռովմ հասնելով կայսերական հրովարտակը դիր. Հասունեանի ձեռքէն առեր են և քիչ օրէն մայրաքաղաքս կը հասնին:

Երաժան Թիւ 123

—Արսուի թէ Հոռովմէն ուրիշ հետադիր մ'ալ եկած է որ կը ծանուցանէ, թէ Պապն որոշեր է որ Հասունեանն այլ ևս Պօլս չը դառնայ, և հետեւաբար Բորթականտայի կողմանէ Վաթօյիկական տեղապահ մը պիտի զըկուի մայրաքաղաքս:

Նոյն:

—Հոռովմէն աղգայնոց ոչ միայն արանց, այլ և կանանց մէջ Հասունեանի և Հակահասունեանի վէճը այս օրերս բոլորովն սաստկացած է. Ալեքսի թէ մօտ օրերս Պէյօղլու բաղնիքի մը մէջ այս երկու կուսակցութենէ եղող կանանց մէջ սաստկի բանակութիւ մը ըլլալէն յետոյ՝ բոլորովն կուտի փոխուեր է . . .

Փունջ Թիւ 344

Լսածնուս նայելով Հոռովմէն առնուած հետադիր մը կը ծանուցանէ, թէ Բորթականտա կ'սպառնայ եղեր Հոռովմ մէջ գտնուած Անտոնեան հայկաթոյիկ կրօնաւորաց վանքը պրաւել, և լատինականութեան դէմ ըլլալու կասկած տուող եպիսկոպոսները բանտարկել:

Եթէ այս լուրն ստուգուի, տարակոյս չկայ որ Հայ—կաթոյիկ ազգայինք իրաւացի ծանր գանգատի պատճառ մ'ալ կուենան, որու համար իրաւունք պահանջելու գործը՝ Բ. Դրան կ'ըմնայ ՚ի

պաշտպանութիւն իրեն հպատակ հասարակութեան մը:

Մատիս Թիւ 964

ԶԳԱՑՄՈՒՆՔ ԱԶԱՏ—ՀՈՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՆ,

Նուաստս տասն և երկու տարեկան տղայ մը, հազիւ թէ բանականութիւնս ստացայ, իմ ծնողքս և ուսուցիչքս ինծի տուած բարի կրթութիւններովն ըրբոքեցին սրտիս մէջ Բրիտոսի սուրբ հաւատքին և հայրենասիրութեան սէրը, որ հիմն է մարդկային բարեկեցութեան և յառաջդիմութեան յուսմունս գիտութեան: Արդ ստոյգ է, անոնք որ, սրտերնուն մէջ այսպիսի անշէջ հուր կը տածեն, կը վառեն նաև ուրիշ սաստիկ հնոց մը, որ է ատելութիւն աս սիրոյն թշնամեաց դէմ, և հիմայ այս երկու սաստիկ զգացմունքները սրտիս մէջ դրոշմած են, և պիտի մնան ՚ի յաւիտեան:

Արդ ո՞վ է այս օրս և այնքան ժամանակէ ՚ի վեր այս սիրոյն թշնամին, հետեւաբար մարդկութեան ղեկավար, ոտնակոխ Բրիտոնէութեան և Աղգութեան:

Ասի, ամեն աղատամիտք գիտեն որ, Հոռովմն է, Պապն է, Բորթականտայն է, միով բանիւ զարշնլի ճիգովիթութիւնն է, որն որ արեանարբու վագրէն շատ աւելի վայրագ, տակաւին չդադրեցաւ, մինչև խեղճ մարդկութեան ալիքներն անգամ կեղեքելէն, Հոռովմ՝ որջ անօրէնութեանց ինքզինքը Բրիտոնէութեան կեղծոն ցուցնելով, բարբարոսներէն հարիւր անգամ աւելի չարարեց խեղճ բրիտոնեաները: Անմիտ, ցընթած, խրփած, խորշումած, երկարատև ճիգովիթութեան ալիքնին երկաթ կտրած ծերուկներ, օձի պէս սողալով, ելան բազմեցան Պետրոս առաքելոյն սուրբ աթոռին վրայ, և զանի իրենց արիւնալից վերարկուովը սղոծին բաւական չի սեպելով, մինչև (ո՛հ ոճիր անլուր) Բրիտոսի սուրբ խաչը, իրենց ոտից վրայ կրեցին: Հոռովմ շատ լիճեր և գէտեր կազմեց բրիտոնեայններուն արեամբը Հոռովմայ սուր թրոյն բերնէն շատ սուրբ եպիսկոպոսունց և նահատակաց զըւկները տապաստ անկան, և ցատկոտելով պապիբուն ոտքերը արիւնատեցին. Հոռովմայ ստորեկ-

րեայնորուն մէջ շատ խեղճերու գիտնները փրտտեցան. և վերջապէս երկիր չի մնաց յորում հրուովմի կամ թէ բսնը ճիգով թուլման աշխարհակործան հուրը չի մտնէ, և մինչև այս օրս, լուսաւորեալ դարուս մէջ կը տեսնենք որ Պիոս Թ. որ մինչև իւր բարեկամները ճանաչելու կարողութիւն չունի, կուզէ ինքզինքը անսխալական, այսինքն, իւրև հիններն Բել, զինքը երևելի երկրիս աստուածը հրատարակել, ու կը տեսնենք նաև առ հասարակ անկողմնակից արքեպիսկոպոսաց և եպիսկոպոսաց ու քահանայից վրայ ըրած ըրտնութիւնները, նաև Ստեփանեան վարդապետը ըսպաննել տալ ուղելը ինչպէս նաև շատո լրիշներն ալ, Սակայն քաջ գիտենք որ մեր առաջին նահապետը Հայկ չի թողուց Բելայ՝ որ իր գոռող բաղձանքը կատարէ, Հայուն մերկ բաղուկը, թէպէտ և արիւնաներկ և վիրաւոր, բայց երբէք չթուլնար. և որովհետև Հռովմ իւր բռնութիւններէն ետ չկենար, պարզուին թո՛ղ, դէմ առ դէմ, լատինութեան պապական գունատ և նիհար զրոշները, և Հայութեան քրիստոնէական անմահ գրոշակները, և թո՛ղ նիղակաղէն Լատինն տեղի ապ խաչաղին Հայուն:

Օ՛ն առաջ քրիստոնէայ Հայք, և ճ՛ն առաջ բարբարոս Լատինք.

Ե. Թ.

Մանգումէ Թիւ 4209

ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅՆՈՑ ՎԷՃԸ

Անցեալ շաբթու հրատարակուած "Բլեւիմ" ի Ս. Պօլիս կամ Արևելեան Հայք և Բրոքալանտա" վերնագրով տետրակին վրայ քանի մը խորհրդածութիւն ընել խոստացեր էինք. ահա այս անգամ կը կատարենք: Տետրակին հեղինակը, որ ուրիշ կողմանէ խնդիրը կրցած է ամենամեծ ջրհրութեամբ նկատել, Գեր. Բլեւիմի պաշտօնին մասին կը սխալի: Կը կարծէ թէ Հռովմ կաթոլիկ ազգայնոց բողոքները իւր փետր. 18 հետագրով "դատաւարտելի" և "անյսելի" վճռելէ ետև, հակասութեան մէջ ինկած և ի հարկէ բռնադատեալ, յակամայս ի զիջողութիւն խոնարհեալ Գեր. Բլեւիմըն ի Ս. Պօլիս ղրկեր է, որպէս զի ունկնդրութիւն տայ իւր հերքելի և դատաւար-

տելի համարուած ժողովրդեան զանգատանաց և բողոքին: Ո՛չ, Լատին Մոնսինեօն ասոր համար ղրկուած չ'է, այլ ինչպէս տեսնուեցաւ, հնազանդութեան հրաւեր կարդալու, ժողովրդեան հակցնելու թէ, ըրած բողոքները դատաւարտելի են, և ջանալու, որ անոր գլուխ կեցող կղերն եկեղեցական պատժոց սպառնալով ժողովրդէն բաժնելով, ժողովրդական կուսակցութիւնն անղուխ մարմին մ'ընէ:

Իսկ բուն խնդրոյն դալով, Տետրակին հեղինակը մեծ ճշգրտեամբ կընէ իր դատաստանը, և նոյն եզրակացութեան կը հասնի, զոր մէջ ալ ասկէ յառաջ յաճախ յեղեղած ենք: Վաթմիկ ազգայնոց մէկ մասը կը կարծէին նախ թէ Հռովմ յանցանք չ'ունի և Գեր. Հասունն է միայն որ իրենց ազգային եկեղեցական իրաւունքներն անոր կը յանձնէ: Ուստի իրենց այնպէս կ'երևէր, որ եթէ առ Հռովմ բողոք բառնան, նա իրենց իրաւունքը կը վերադարձնէ: Բողոք բարձին, բայց Հռովմ ոչ միայն իրենց ակնկալութիւնը չ'կատարեց, այլ Գեր. Հասունի բոլոր արարքները վաւերացնելով, խստութեամբ և եկեղեցական պատժոց սպառնալով դատաւարտեց իրենց բողոքները: Այն ատեն շատերուն աչքին բիժը սրբուելով հակըցան՝ թէ իրենց բուն թշնամին Հռովմ է, թէ իրենք սժերին դէմ կը կուռէին, և ոչ սուրը շարժողին դէմ, ինչպէս որ ազգու օրինակաւ մը կ'ըսէ տետրակին հեղինակն ալ: Հոս իր խօսքերն այնչափ մեր ասկէ առաջ գրածներուն ճշմարտութիւնը կը հաստատեն, որ արժան կը համարիմք զանոնք մեր ընթերցողաց աչքին առջև դնել:

Այո, չխաբենք զմեզ և չխաբուինք. Հասունը չէ մեր բուն հակառակորդը, և մեր բուն խոռվարարը, այլ Բրոքալանտայն է: Ազգին աղետից պատճառ ցարդ ոչ թէ Հասունն է, այլ Բրոքալանտայն, անոր հակադրային ոգին է, անոր Լատինականութեան տարածիչ ոգին է, անոր ի բաղմաց հետէ երկնած Աստուածայետական միահեծան իշխանապետութիւնը, որուն մէկ ոտքը յարեմուտը հաստատելէն վերջը, երբոր սկսաւ յոգնիլ ու տկարանալ, սկսաւ արդ դէպ յԱրևելս յենուլ: Հասունը Հռովմայ կամաց դործիք է, և ոչ այլ ինչ, Հասունին հետ հակառակելով և Հասունը

վերջալով՝ դործիքը վերուցած կը լլանք, դործիքը շարժողը վերուցած չմը ըլլար, Հասուն դործիքը դիւրին է աներեւոյթ ընել՝ կարմիր ծիրանոյ մը տակ զինքը ծածկելով, բայց դործիք շատ Բանի որ շարժիչ պատճառը կեցած է, թէպէտ և Հասուն ի չիք դառնայ, կոխը պիտի շարունակէ, Հասունը վերցուի նէ, տեղը Առաքելեան մը կուգայ, Առաքելեանը վերցուի, Բլեյիմ մը կուգայ, վերջապէս ետեւէ ետեւ կուգան ու կուգան, ամենն ալ՝ մէկը խիստ կերպով, և մէկայր կակուղ կերպով՝ նոյն ազգակործան սկզբանց հաւատարիմ պաշտօնեայք, Բանի որ այս չար և ամենայն իշխանութիւններու թշնամի սկզբունքը տիրած է ի Հոռով, և մեր վրայ մասնաւոր կերպով կ'ուզէ բռնանալ, ոչ մէք, ոչ մեր որդիքը, ոչ մեր թոռները, և ոչ մեր իօթը պորտը խաղաղութիւն տեսնալիք ունին

Վերջապէս տեսրակը կ'եղբակացընէ յորդոր կարգալով ժողովրդեան, որ լատին Մօսինեօրին խաբէական քաղցրաբանութիւններէն չ'խաբուի, և Հոռով Նօն—Բօսումնալին դէմ, ինքն ալ իւր Նօն—Բօսումնալը դնէ, Արնանք ըսել թէ այս է նաև ճիշդ՝ ժողովրդական մասին ընթացից ծրագիրը, ուրկէ կ'ընայ հասկցուիլ թէ բնաւ զիջում չ'պիտի ընեն.

Իսկ Հոռով ի՞նչ պիտի ընէ. ասոր պատանխանը նոյն իսկ անդրաշեռնական լրագրաց մէջ կը գտնենք. Սէտայի միջնադարեան յայտարարութիւններն արդէն յայտնի են, Տեսնենք թէ անոր մեծ եղբայրը Ինիվէն ալ՝ ի՞նչ կ'ընէ.

"Հետեաններն հաղիւ ինն հարիւր հոգի կան, կ'ըսէ Վէյլեյի թերթը, բայց այս խմբակը տարմ մը կը կազմէ. Իրենց զուկները, որք մեծ մասամբ կառնածելի քրիստոնեայներ և յայտնի Փրան—Մասօններ են, ապստամբական շարժմանց համաձայնութիւնն ունին. Իրենց զօհողութեամբքը—քանզի բոլորն ալ հարուստ մարդիկ են—կուսակցութիւն մը կազմած են. Ամեն դուռ զարկին, Հայաստանի չորս կողմերը լոտեսներ զոկեցին, հրատարակութեան գործարան մը հաստատելով՝ Կ. Պօլիս և Եւրոպա սուտ լուրերով և բացադանջութեամբ լցուցին. Իրենց կատաղութիւնն այնչափ աւելի մոլեցին է Գեր. Հասունի դէմ, որ—

չափ որ կը վախճան անոր մեծ հանձարէն և առաքինութեանց փաղէն. Անցեալ կիրակի Ս. Յօհան Ասկերերան եկեղեցւոյ մէջ. պատարադի կատակերգութեան մը ներկայ գտնուելով (ըսել կ'ուզեմ արգիլեալ քահանայի մ'ը ըրած պատարադին) զմայլելով քարոզ մը լսեցին, ուր մեծանուն և սուրբ ծերունին (այսինքն Գեր. Հասուն) կատարի շան մը կը նմանցունէր. (1) "

Աւտի տարակոյս չ'մնայր, Հոռովի առջև Գեր. Հասուն "մեծանուն և սուր ծերունի" մ' է, առաքինութեամբ և հանձարով լի. իսկ անոր հակառակորդները հետեալ են. կասկածելի քրիստոնեաներ են, Փրան—Մասօն են, ապստամբ են, սրտախօս են, և այլն և այլն. Հոռով քանի որ ժողովրդական մասն այսպէս կը համարի, անոնց դիջում կ'ընէ. —Երբէք. հետեւաբար երկու մասին բաժանումը կատարեալ իրողութիւն մը կ'ըլլայ.

Ինիվէնի զրպարտութեանց դէմ Վէյլեյի—Թայմըի մէջ "Ջերմեռանդ Աթոլիկ մը" ստորագրեալ նամակ մը կը տեսնենք. բայց այսօրուան թուով տեղ չ'ունենալուս պատճառաւ թարգմանութիւնը հետեւեալ թերթերնուս կը թողունք.

Մասիս Թիւ. 937.

ԳԵՐ. ԻՆՓԻԷՃԵԱՆ ՀԱՅՐ ՍՈՒՐԲԻ ԲԱՐԱԶԸ.

Գեր. Ինֆիէճեան երէկ առաւօտ (ապր. 10) Ս. Ասկերերան եկեղեցւոյ մէջ ժամ 2ին քարոզ խօսեցաւ.

Քարոզին նիւթը զուտ կրօնական և երկը մասի բաժանեալ էր. աստուծոյ առ մարդկային ազգ ունեցած սէրը, մարդոց առ քրիստոս ըրած անիւրաւութիւններն, և վերջապէս աստուածային արդարութեան կատարումը. այս երկը մասերը խիստ ընտիր և ազգու կերպով բացատրեց. քանի քանի անգամ կ'ըկնեց քրիստոսի գլուխ եկեղեցւոյ ըլլալն, բաւական ազգու խօսեցաւ. Հրէից քահանայապետաց Քրիստոսի ժողովուրդէն գտած համակրութենէն նախանձելով՝ Քրիստոս Մովսիսական օրինաց հա-

(1) Չնայ յուսար թէ այսպիսի նմանութիւն մընող եղած ըլլայ եկեղեցւոյ բնին վրայ, եւ Ինիվէնին վերի խօսքը մեղի զուտ զրպարտութիւն կը թուի.

կառակ քարոյներուն և յանուն կրօնի ժողովուրդը գրգռելուն, չորս օր առաջ մի և նոյն ժողովուրդէն արմաւենիներով պսակեալ քրիստոսը՝ քահանայապետաց զրդմամբ չորս օր ետքը փութելով պսակուելուն վրայ. նաև նշանակութեան արժանի կերպով խօսեցաւ քահանայապետ դատաւորաց՝ մոռնալով դատաւորական անաշտութեան պարտաւորութիւնն. քրիստոսի անձամբ դատախազ կանգնելուն վրայ. բայց ի՞նչու երկարեմք, փոխէ Յուդա բառը՝ Հասունի, Հոռոմայեցի Պիղատոսը՝ Պիոս Գրգ. ի, Հրէից քահանայապետը՝ Բլիւմի, 1870 տարի առաջուան քրիստոնէութեան դատը՝ 1870ի հայութեան դատին, և ահա առջևդ պատկերացեալ կը տեսնես հռովմեական ազգայնոց ներկայ դատին սկզբունքներն. թեպէտ և ինքը բնաւ բերնէն չը հանեց Հասուն, Պիոս, Բլիւմ՝ և այս տեսակ բառեր, նաև բնաւ չը մտաւ ներկայ խնդրոյն քննադատութեանը, բայց մի՞թէ վերացական իմաստը անհատական բառերէն կախեալ է:

Եկեղեցին գրէթէ բնաւ պարագ տեղ մը չիկար. 5-600 էն աւելի իգական սեռէն և նոյնչափ մ'ալ և աւելի երիկ մարդիկ կային:

Լեզուն խիստ ընտիր հայերէն էր և բնաւ տաճկերէն բառ մը չարտասանեց, այսինքն՝ պապական վարդապետաց պէս՝ Մահմետի լեզուով ըզ-Քրիստոս քարոզելու՝ Հայկայ լեզուաւ քարոզեց. միայն եթէ կրներէ մեղ լսել՝ փոխանակ Հայկայ պարզ ձևովը քարոզելու լատիններու շփոթ և խափուսիկ ձևովը քարոզելը, գուցէ ժողովրդեան սովորութեանը Հայկական անշիտթ և պարզ ձևն զո՛հ տալով, բայց տակաւին աններկի է:

Քարոզիչը Հայ էր, ժողովուրդը Հայ, կարգացուած երգերն հայերէն, խօսուած խօսքերն հայերէն, խաչելութեան սեղանին տակը գրուած տառերը հայերէն, գանձանակաց վրայ փորուած գիրերը հայերէն, վերջապէս բաց ի պապէն շատ բան հայ կը հոսէր, իսկ պապ մը՝ մարդաստուած մը, չար մը՝ անիրաւ մը՝ մտեր է մէջերնիս, և մեզ իր օտար իրարու երես նայել կուտայ. իսկ հոգ չէ՝ վասն զի հեռու չէ տեսնել այն օրը՝ որ իրարու խօսք հասկնալով զո՛ւրս զո՛ւրս պօռանք այն գայլին դէմ՝ որ գառնուկի զգեստով մեր հօտը կը

զիշատէ այսօր. վասն զի ունեցանք այն բաղդը՝ որ տեսնանք 6-700ի մօտ կանանց հայերէն լեզուով քարոզ լսելին, Հայկական պատեհագլմիս զինուոր գրուելին՝ և պապին ու ըլիւմին անիրաւ անաղբերքը կոխուելով՝ արհամարհելով և անարգելով արձակ համարձակ՝ Ս. Յօհան Ոսկեբերանի կախակայեալ եկեղեցիէն ներս մտնելին Գեր. Հասուն, ատոնք ժամանակաւ քու զինուորներդ էին, իսկ հիմայ երես դարձուցին քեզ լաւ մտածէ՛ վիճակիդ վրայ և միտքդ բեր այն սպարապետներուն վիճակը՝ որոնց զինուորներն իրենց երես դարձուցած են. բայց ինչ ալ ընէ խեղճը, հիմայ հայ ալ ըսելու ըլլայ՝ իրեն մեղային հաւատացեալ չիկայ:

Օրադիր Թիւ 143

— Երէկ (մայիս 1) Թրիէստի շոգենաւով Հռովմէն Մայրաքաղաքս հասան Տիգրանակերտի Արքեպիսկոպոս Գեր. Յակոբ Ա. Պաթմիարեան և Հ. Ստեփաննոս Ա. արքայապետը:

Ահաւասիկ Արևելեան Աթոռիկ ազգայինք իրենց զոգն ունեցան հայրենի աւանդութեանց նախանձախնդիր բարձրաստիճան կղերական մը՝ որն որ առաջին անգամ արիաբար շահատակեցաւ Հռովմի մէջ անսխալականութեան խնդրոյն դէմ, և բիւր հալածանաց տուկալով, չստորագրեց մարդաստուածացնելու թուղթը, և վերջապէս այսօր ողջամբ իր սիրելի ժողովրդեան զիրկը հասաւ՝ զանոնք ի հոգևորս միտիճարելու և սփոփելու համար:

Մամուլ Թիւ 73

ՃԱՌԱՅԻՄՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս որ Հայ լրագրաց մէջ ծանուցուած էր, 1870 ապրիլ 30 հինգշաբթի երեկոյ Բերայ Անդղիական ուսումնական և գրագիտական Թանգարանը Մեծապատիւ Աարապետ Էֆէնտի Յակոբեան՝ բնիկ Մարտրվանցի Հայ ազգի ուսումնական երիտասարդը, Անգղիարէն լեզուաւ ճառ մը խօսեցաւ, որուն նիւթն էր Հայաստան և նախկին Հայք. Մեծապատիւ ուսումնասէր երիտա-

սարդը Հայկեան ցեղին ծագումէն առնելով ազգային պատմութեան ընտիր ամիտիւում մը, շատ գեղեցիկ և ամենայարմար կարգաւորութեամբ մը շարադրեր էր՝ հանդերձ նշանաւոր և երեւելի անցից իրարու և ուրիշ ազգաց և տէրութեանց հետ ունեցած յարաբերութիւններովն, և այն և այլն։ Իր բնական և անարհեստ շարժումները և մաքուր ու յստակ ոճը՝ ալ աւելի հաճելի և սիրելի ըրին ունեւորաց իւր աւանդած ազգային պատմական ճշմարտութիւնները, Ինքը մէկ երկու Անգղիացի և Գաղղիացի հեղինակներէ համառօտ քաղուածներ ըրած էր Հայոց ազգին վերաբերեալ, որ շատ ազդու ապացոյց եղած էին իր ներկայացուցերուն, Բանը ամբողջութեամբ առնելով հաւաստի ենք որ շատ ազդու և օգտակար տպաւորութիւն մը ըրաւ օտար ազգի ունեւորաց վրայ, ինչպէս որ մեր Համազգեացս վրայ։

Յիրաւի շատ հաճելի և սրտաշարժ տեսարան մի էր Հայ սրտերու համար, 20—25 տարեկան դաւառարնակ աղքատիկ բայց ուսումնասէր Հօր դաւակ երիտասարդ մը, որ միայն Պօլիս մայրաքաղաքը տեսած է, անկէ անդին չէ անցած, կենայ օտարազգի ունեւորութեան մը առջև և առաջին անգամը ըլլալով օտար լեզուաւ ազգային ճառ մը խօսի, ճառ մը որ ամենէն՝ կրկին ծափահարութեամբ դուրսբանուի։ Երեսուն քառասուն տարի առաջ մարդու մտքէ անգամ չէր անցնէր, Աւարտման ճառին Անգղիոյ դեսպանատան մատրանապետ Պատուելի. Կրիպպը՝ որ հանդէսին նախագահն էր, հանդիսականաց շնորհակալութեանը թարգման լինելով, գովաբանական համառօտ բայց ազդու ուղերձ մը ըրաւ և ծափահարութեամբ վերջացաւ հանդէսը։

Դիտակ. Մայիս 6:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵԼԵԿՈՒԹԻԻՆԻՔ

Վաղդ—առջ Երազդի—Լեւոնց Սեփի:

Մայիս 4.—Արժ. Յակովբ Արդապետ տէր Աւետիքեանց կարգեցաւ Վանահայր ի Վանա Ս. Թովմայի Աղուկեաց՝ ի տեղի Արժ. Ստեփաննոս Արդապետի. որ ևս ստացաւ Ս. Աթոռոյս անանցի վերատեսչութեան պաշտօնը։

„ 8.—Ի յարգանս թախանձանաց ականաւոր ժողովրդականաց Շամախոյ և ըստ միջնորդութեան Հոգեւոր Տեսչի վիճակին Գեր. Անդրեաս Արքեպիսկոպոսի՝ Իսրայէլ Քահանայ Սարգիսթեկեանց՝ որ Հ. Իշխանութեան հրամանաց ընդդէմ վարուելով ընդդիմացած էր օրինաւոր տնօրինութեան նորին, ուստի և արգելեալ էր իսպառ Քահանայագործութենէ, թողատրեցաւ կրկին վարել Քահանայագործութիւն և միանգամայն ընդունեցաւ զգուշութեան պատուէրներ՝ միւսանգամ չ'վստահանալ իշխանութեան կամաց հակառակելու համար երկնչելով խստադոյն պատժոյ ենթարկուելէն։

„ 8.—Արժ. Վրթանէս Վարդապետ՝ ըստ ինդրանաց իւրոց արձակեցաւ Վարմիր վանուց վանահայրութեան պաշտօնէն. և ի տեղի նորին վանահայր կարգեցաւ Անդամ Հ. Վառապարութեան Տաթևու Արժ. Ներսէս Վարդապետ. նա և ի տեղի վերջնոյն՝ Տաթևու Հ. Կառավարութեան անդամ նշանակեցաւ Բարեկ. Սիմէոն Քահանայն Ուստափօրեանց։

„ 8.—Հ.—Նախիջևանայ վիճակին Յղնայ գեղը Բարսեղ և Ստեփաննոս Քահանայքը՝ որք Ծայրագոյն—Հոգեւոր իշխանութեան կողմանէ իւրեանց վերայ եղեալ յանձնարարութեանց կատարման խոչնդոտ կացած են, մի ամիս հրաժարեցուցանելով ի Քահանայագործութենէ՝ ի ներքոյ պատժոյ արկանելոյ, և ի նոյն միջոցի՝ առ դրան Եկեղեցւոյ տեղւոյն առանց փիլոնի ապաշխարել պարտաւորեցուցանելոյ աղաղաւ՝ Երևանայ Թեմական Ատենին լուծումն արուեցաւ ի խրատ նոցին առյապայն և ի զգուշութիւն այլոց։

„ 28.—Աստրախանայ Թեմական Ատենին լուծումն արուեցաւ՝ Սարկաւազ Յովհաննէս Պոպովեանցին և Դպիր Պետրոս Լաղարեանցին Եկեղեցւոյ մէջ զմիմեանս արհամարհելով հակաբերատունեական վարմանց և գործոց աղաղաւ՝ իւր ենթադատութիւնը ի կատար ածելոյ միայն նոյն երկու յանցաւորաց ապաշխարութեան ժամանակը վեց ամիս սահմանելով։